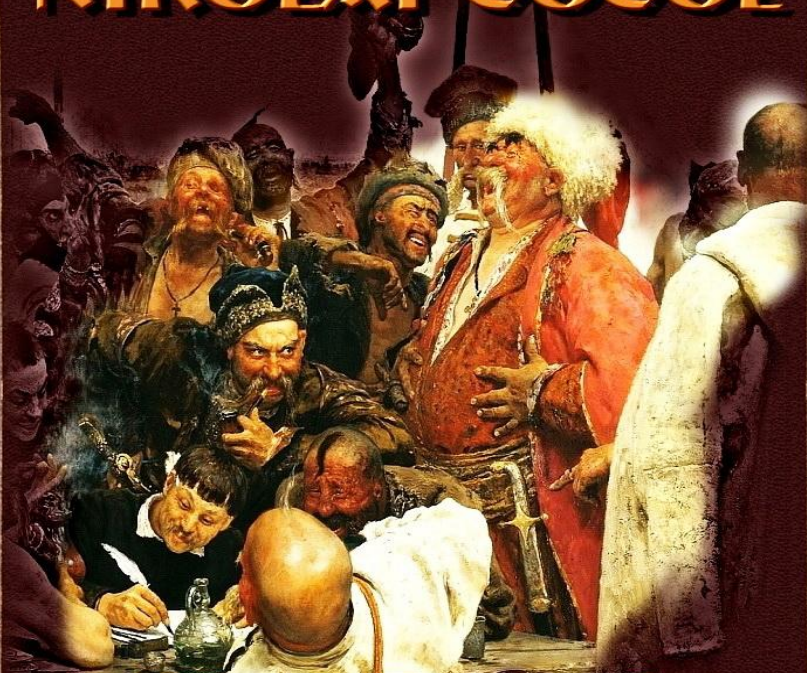

NIKOLAI GOGOL

TARAS
BULBA

NIKOLAI GOGOL

TARAS BULBA

(MIRGOROD)

Traducere de:
Al. Teodoreanu și Xenia Stroe
Editura pentru literatura, 1968

EDITURA RADUGA-MOSCOVA
&
EDITURA ALBATROS-BUCUREȘTI
1988

I

Ia întoarce-te, fiule, să te văd! Ptiu, drace, mare comedie! Ce-i cu anteriele astea pe voi? Și zi, așa se poartă toți acolo, la Academie¹? Cu aste vorbe îi întâmpină Bulba pe cei doi fii ai săi, care-și făcuseră învățătura la Bursa² din Kiev și se întorceau acum la casa părintească.

Flăcăii abia apucaseră să descalece. Erau doi voinici în toată puterea cuvîntului, care mai priveau încă pe sub sprîncene, ca orice seminarist slobozit de curînd din Academie. Obrajii lor pietroși și plini de sănătate erau umbriți de cele dintîi tuleie neatinse încă de tăișul briciului. Păreau amîndoi foarte stingheriți de primirea ce le-o făcea părintele lor și stăteau de cremene, cu ochii în pămînt.

— Ia stați oleacă, să vă văd bine, urmă Taras, răsucindu-i: Da lungi mai sînt svitcile³ astea ale

¹ Academia teologică din Kiev.

² Seminar teologic cu internat sau numai internatul seminarului. În popor Academia teologică din Kiev era de asemenea numită bursă.

³ Haină de purtat pe deasupra la rușii din sud (n. a.).

voastre! Halal svitci! N-am mai văzut de-astea de cînd e hăul și bîrgăul! Ia să fugă unul din voi! Mi-e că odată se-ncurcă în poale și vine de-a berbeleacul!

— Haide, nu-ți mai rîde de noi, tată, ajungă-ți, făcu în cele din urmă cel mai mare dintre frați.

— Ia te uită la el ce fudul se ține! Și de ce n-aș rîde, mă rog?

— Uite așa! Dacă-ți bați joc de noi, nu mai țin seamă că-mi ești părinte și zău că-ți trag o bătaie, să mă pomenesci!

— Ptiu, fiu nevrednic ce ești! Cum, lui taică-tu, mă?... făcu Taras Bulba, dîndu-se cîțiva pași îndărăt de uimit ce era.

— Da, chiar și lui taică-meu! Batjocura n-o trec cu vederea și n-o iert nimănui!

— Și cum vrei să ne batem? Cu pumnii?

— Cu ce-o fi!

— Atunci hai, cu pumnii! zise Taras Bulba, suflecîndu-și mînele. Oi vedea eu îndată cîte parale faci tu într-o bătaie cu pumnii!

Și amîndoi, tatăl și fiul, în locul vorbelor de bun găsit după o despărțire îndelungată, se apucară să-și care unul altuia la pumni în coaste, în șale și în piept, cînd depărtîndu-se, ca să se măsoare cu privirea, cînd încăierîndu-se iarăși.

— Ia priviți, oameni buni: s-a smintit de tot bătrînul! A căpiat de-a binelea! zicea mama flăcăilor, o femeie gălbejită, slabă și blîndă din fire, care stătea în prag și care n-avusese vreme să-și strîngă la piept fiii mult iubiți. Copilașii s-au înturnat acasă, noi nu i-am văzut

mai bine de un an, iar dumnealui uite ce-i dă prin minte: să se măsoare în pumni cu dînșii.

— Da știi că se bate bine? făcu Taras Bulba, oprindu-se în sfârșit. Zău că se bate bine! urmă el, după ce-și mai trase sufletul. Te bușește, că-ți vine să te lași păgubaș! O să ajungă un cazac de nădejde! Ei, bun venit, fiule! Hai și ne-om pupa! – și tatăl cu fiul se sărutară. Strașnic, flăcăule! Iac-așa să-i snopești pe toți, cum m-ai snopit pe mine, să nu ierți pe nimeni! Da' iar mă-ntorc și zic că ești gătit, să te strici de rîs, nu alta! Ce-i cu frînghia asta care atîrnă pe tine? Da tu, mă, netotule, ce stai așa cu mîinile-n jos? nu mai contenea Taras, vorbindu-i de astă dată mezinului. Nu te repezi și tu cu pumnii la taică-tu, împelițatule?

— Iaca, na, ce-i trăsnește prin cap! îi tăie vorba mama, care-și îmbrățișa în vremea asta feciorul mezin. Unde s-a mai pomenit așa ceva ca un copil să-și bată părintele! Ș-apoi la asta ne stă capul acum? Copilul e fraged încă, a făcut cale lungă, a obosit... (copilul de care era vorba avea mai bine de douăzeci de ani și era înalt de-un stîngen). Acum numai bine i-ar sta să se hodinească și să îmbrace și el ceva, iar dumnealui îl silește să se bată!

— Ehei, după cîte văd eu, tu ești feciorașul mamei, hai? făcu Taras Bulba. Să nu-ți pleci urechea la spusele maică-ti: e muiere și nu pricepe nimic. Giugiuleli vă trebuie vouă? Giugiuleala voastră-i stepa și un cal de soi! Asta-i giugiuleala voastră! Vedeți sabia asta? Ea e maica voastră! Iar toate celelalte, cu care v-au umplut capetele pînă acum, pleavă sînt!

Academia și toate cărticelele, ceasloavele și filozofelile sînt fleacuri pe care nu dau doi bani! Și...- aici Bulba întări spusele cu o vorbuliță care nici că se poate pune într-o carte – eu uite ce fac mai bine: vă trimit chiar de săptămîna care vine la Zaporojie.¹ Acolo învățatură, zic și eu! Acolo-i școala care vă trebuie și numai acolo o să vă vină mintea în cap!

— Cum, numai o săptămîină să stea acasă? se tîngui bătrîna și uscățiva mamă, cu ochii în lacrimi. Nici să petreacă-n voie n-or să aibă vreme, nici casa părintească n-or să și-o cunoască bine și nici eu n-o să-mi pot sătura privirile uitîndu-mă la ei!

— Ajungă-ți cu bocitul, bătrîno! Rostul unui cazac nu e să dădăcească muierile! Dacă ar fi după tine, ți i-ai ascunde pe amîndoi sub fuste și ai sta peste ei cum stă cloșca pe ouă! Hai, du-te mai bine și pune pe masă tot ce ai! Să nu care cumva să ne-aduci gogoși, turtă dulce, prăjituri cu mac sau alte zaharicale, că de astea n-avem trebuință; adu-ne un berbec întreg, o capră și mied din acela de patruzeci de ani! Și răchie cît mai multă. Dar nu de-ăla cu marafeturi, cu stafide ori cu alte drăcovenii, nu! Rachiu curat și spumos să se umfle-n pahare și să împroaște cu stropi ca turbat!

Bulba își duse apoi feciorii în odaia mare, de unde o zbughiră într-un suflet două slujnicuțe tinere și frumoase, cu salbe de mărgele roșii la gît, care deretecaseră prin casă. Poate că se speriaseră cu

¹ În ținutul Zaporojie, așezat în Ucraina, pe cursul inferior al Niprului, în secolele XVII-XVIII se afla Zaporojkskaia Seci, organizație militară căzăcească.

adevărat de sosirea coconilor care nu treceau cu vederea pe nimeni dintre cei ce le ieșeau în cale, sau poate vroiau numai să rămână credincioase obiceiului lor muieresc, adică să scoată un țipăt și s-o ia la goană când dau cu ochii de un bărbat, iar apoi să-și acopere îndelung obrazul cu mîneca, de prea multă rușine. Odaia era rînduită după gustul acelor vremi, a căror amintire vie o păstrează în crîmpeie doar cîntecele și baladele din popor, pe care azi nu le mai cîntă în Ucraina nici măcar bătrînii orbi cu barbă lată, ce le ziceau odinioară pentru norodul strîns ciotcă în jurul lor, însoțindu-le de zdrăngănitul molcom al bandurei¹ după gustul acelor vremi de lupte și restriște, cînd au început în Ucraina încăierări și bătălii din pricina unirii bisericilor². Pretutindeni domnea curățenie mare și pereții erau spoțiți în culori. Pe pereți atîrnau săbii, biciuști, lațuri de prins păsări, năvoade și flinte, un corn lucrat cu meșteșug, în care se păstra praful de pușcă, zăbale de aur și piedici pentru cai, bătute în argint. Ferestruicile erau mici, rotunde, cu geamuri prin care lumina zilei se prefira anevoie, din celea ce se mai văd astăzi doar la vechile biserici; nu puteai privi afară prin ele decît numai dacă ridikai gemulețul. În jurul ferestrelor și ușilor erau chenare roșii. În colțuri, pe polițe, stăteau

¹Vechi instrument muzical ucrainean cu coarde.

²Pe la sfîrșitul secolului al XVI-lea, în regiunile apusene ale Ucrainei și Bielorusiei, stăpînite de Polonia, încercările de a uni biserica ortodoxă cu cea catolică au stîrnit împotriviri crîncene din partea populației ucrainene și bieloruse.

înșiruite căni, șipuri și ploști din sticlă verde și albastră, nastroape lucrate în argint și pocale aurite, de diferiteobîrșii: venețiene, turcești, cercheze, ajunse în casa lui Bulba pe căi ocolite, prin mîini multe, lucru foarte obișnuit în vremile acelea de isprăvi vitejești. De jur împrejurul odăii erau așezate lavițe de lemn de ulm; în colțul de cinste, pe sub icoane, era o masă mare; mai era acolo un cuptor lat cu prichici, firide și ieșituri, împodobite cu olane smălțuite în culori felurite – toate astea erau bine cunoscute voinicilor noștri care veneau acasă în fiecare an pe timpul vacanțelor, făcînd drumul pe jos, pentru că nu aveau pe atunci cai și pentru că nu le era îngăduit îndeobște ucenicilor să umble călări. Tot ce aveau în vremea aceea era doar moțul lung, numai bun la tîrnosit, iar întru fapta asta avea slobozenie orice cazac purtător de arme. Acum, unde-și isprăviseră școala, Bulba le trimisese cîte un armăsar tînăr din herghelia lui.

Cu prilejul întoarcerii fiilor săi, Bulba porunci să fie poftiți la dînsul toți sotnicii¹ și mai-marii polcului² său care se nimeriseră a fi pe-acasă, iar cînd veniră doi dintre ei și esaulul³ Dmitro Tovkaci, care-i era prieten vechi, Bulba le înfățișă pe cei doi fii ai săi, zicîndu-le: „Ia priviți-i pe voinicii ăștia! O să-i trimit fără zăbavă la Seci.” Oaspeții rostiră urări și vorbe de laudă, atît lui Bulba cît și celor doi flăcăi, că și-au pus în gînd un

¹Sotnic, comandant de sotnie, respectiv, companie în oastea căzăcească zaporojană.

²Polc, regiment.

³Esaul, comandant de detașament în oastea căzăcească.

lucru bun, adăugînd la acestea că nu este pe lume școală mai vrednică pentru un tînăr.

— Și acum, boieri dumneavoastră, să se așadă fiecare la masă unde i-o plăcea mai mult. Ei, feții mei, mai întîi și-ntîi să bem niscai rachiu! mai zise Bulba. Doamne ajută! Să fiți sănătoși, și tu Ostap, și tu Andrii! Să dea Dumnezeu să aveți întotdeauna noroc în luptă! Să-i bateți pe păgîni, pe turci și pe tătari așijderea, iar de-or cuteza leșii să se ridice într-un chip sau altul împotriva credinței noastre, să-i bateți și pe leși! Hai, tinde paharul! Ce zici, bun îi rachiu, așa-i? Da' cum spui „rachiu” în latinește? Ei, vezi? Proști au mai fost, flăcăule, latinii ceia ai tăi! Nici bănuiau că mai e și rachiu pe lumea asta. Și cum naiba îi spunea ăluia de scria stihuri pe latinește? Nu prea sînt eu tare în de-ale cărții și de asta nu știi! Horațiu, sau cum?

„Mă, ce dat dracului e taică-meu! își zise Ostap, feciorul cel mare. Toate le știe, cîinele ăsta bătrîn, da' se face niznai.”

— Eu așa gîndesc, că arhimandritul nu vă lăsa nici batîr să miroșiți rachiu, urmă Taras. Ia spuneți drept, feții mei, dacă v-au tăbăcit bine acolo, la bursă, cu nuiete tinere de mesteacăn și de vișin, spinarea și cîte altele mai are cazacul? Sau poate, ca să vă facă tobă de înțelepciune, ați mîncat bătaie și cu biciuști? Pasămite nu vă înfruptați numai sîmbăta din bucatele astea, ci și miercuri, ba și joi, hai?

— Ce să ne mai amintim de ce-a fost, taică?! îi luă vorba Ostap. Ce-a fost, a trecut!

— Să-ncerce careva acum! făcu Andrii. Să-ncerce numai să se lege de noi! Ia să-mi iasă în cale vreun tătar, ceva, că-l învăț eu numaidecît ce-i aia sabie de cazac.

— Bine ai grăit, fiule! Strașnic, zău! Și dacă-i așa, să știți că mă duc și eu cu voi la Seci. Zău că mă duc! La ce dracu șed eu aici? Ca să semăn hrișcă, s-ajung gospodar așezat, să-mi văd de oi și de porci, ori să mă giugiulesc cu nevasta? da' ducă-se pe pustii locuri! Eu îs cazac și nu-mi trebuiesc toate astea! Ei și ce-i dacă nu-i război? Mă duc și eu la Zaporojie cu voi, ca să-mi mai treacă de urît. Zău că mă duc! Și bătrînul Bulba se înfierbîntă tot mai mult, pînă cînd, la urmă, se dezlănțui de-a binelea, se ridică de la masă, se înfoie și zise, bătînd din picior: Plecăm chiar mîine! La ce să mai amînăm? Ce vrăjmași o să vedem noi, dacă stăm să clocim aici? Parcă mare nevoie avem de cocioaba asta și de toate cele, oalele, carafele... și zicînd așa, prinse a sparge și a arunca carafele de pe poliță.

Sărmana bătrînică, deprinsă mai demult cu asemenea isprăvi ale bărbatului său, privea cu jale la toate de pe laviță. Nu îndrăznea să scoată o vorbă, dar auzind hotărîrea atît de înspăimîntătoare pentru ea, nu-și mai putu stăpîni lacrimile. Doar o privire le aruncă copiilor, de care era amenințată să se despartă atît de curînd... dar nimeni n-ar fi fost în stare să zugrăvească toată puterea acelei dureri mute, care-i pîlpîia în ochi și îi tremura pe buzele încleștate.

Om îndărătnic, Bulba. Una din acele firi cum se puteau ivi pe lume numai în cumplitul veac al

cincisprezecelea în acest ungher, pe jumătate nomad al Europei, pe vremea cînd străvechea Rusie de miazăzi, părăsită de cnejii ei, fusese pustiită și pîrjolită pînă în temelii de năvala nestăvilită a cotropitorilor mongoli; cînd văduvit de casă și căminul lui, omul de-aici ajunsese cutezător; cînd își dura sălaș pe locul de curînd mistuit de pojar, sub ochii vecinilor neîndurători și ai primejdiei fără capăt, obișnuindu-se să le privească drept în față, neștiutor de e sau nu vreun lucru de temut pe lumea asta; cînd duhul slav, de veacuri pașnic, se încinsese în vîltoarea luptelor, cînd se ivise căzăcimea – această izbucnire năprasnică și nestăvilită a firii rusești – și cînd toate văile și vadurile rîurilor, povîrnișurile și alte locuri bune de locuit erau presărate cu sălașe de cazaci, mulți ca frunza și ca iarba, despre care cutezătorii lor tovarăși răspundeau cu drept cuvînt sultanului dornic de a le cunoaște numărul: „Cine-i știe? Toată stepa noastră e împînzită cu ei: cîte ierburi pe cîmp, atîtea moțuri în vînt!” Ei erau într-adevăr o izbucnire minunată a puterii rusești: o scăpărase sînul poporului, izbit de amnarul suferinței.

În locul tîrgurilor răzlețe și al voivodeștilor conace de altădată, cu crescătorii lor de haite și de șoimi boierești, în locul cnejilor mărunței, veșnic învrăjbiți între ei și gata să-și neguțeze orașele, se iviră acum așezări de temut – curene și ocolițe¹ legate între ele

¹Curene și ocolițe, așezări căzăcești întărite, de apărare împotriva năvălirilor tătarilor. Tot astfel se numea ceata căzăcească a respectivei așezări.

prin aceeași primejdie care le pîndea, și prin ura pe care o nutreau împotriva cotropitorilor păgîni. Este îndeobște cunoscut de toți din istorie cum luptele neîncetate pe care le-au dus, precum și viața lor plină de zbucium au mîntuit Europa de năvălirile năprasnice care amenințau s-o nimicească. Rigii polonezi, care s-au văzut stăpînitori ai acestor meleaguri întinse, în locul mărunților cneji, deși erau slabi și domneau de departe, și-au dat seama pe deplin de însemnătatea cazacilor și de foloasele pe care le puteau trage de pe urma vieții de luptă pe care o duceau acești străjuitori. Ei au îmboldit și au sprijinit în fel și chip această pornire a lor. Sub domnia acestor stăpînitori depărtați, hatmanii, aleși din chiar sînul căzăcimii, prefăcură ocolițele și curenele în polcuri și districte bine orînduite. Însă nu era o armată regulată, pe care s-o vadă toată lumea. Dar de se-ntîmpla vreun război sau o mișcare a întregii căzăcimi, în cel mult opt zile, fiecare cazac se înfățișa la locul convenit, călare și cu tot tacîmul de arme, primind drept plată de la rigă un singur galben, și în două săptămîni se strîngea o armată, ce n-ar fi fost în stare s-o adune nici un fel de recrutare. De cum se isprăvea războiul, ostașul pleca iar pe lunci sau pe ogoare, se întorcea la barca lui de pe Nipru, își vedea de pescuit și de negoț, făcea bere, într-un cuvînt era un cazac liber. Străinii din acele vremi se minunau pe drept cuvînt de uimitoarele lui însușiri. Nu era meserie pe care să n-o cunoască un cazac sau să n-o socoată pe măsura lui: se pricepea să facă vin, să meșterească un car, să

pregătească iarba de pușcă și să ducă la bun sfârșit orice muncă de fierar sau lăcătuș, iar pe deasupra să petreacă nebunește, să bea și să benchetuiască așa cum numai un rus înțelege s-o facă. În afară de cazacii înregistrați¹ care aveau datoria să se înfățișeze cînd se întîmpla vreun război, puteai în orice vreme, în ceas de grea cumpănă, să strîngi mulțime mare de voluntiri călări: ajungea numai ca esaulii să colinde tîrgurile și bătăliștile tuturor satelor mari și mici și să strige cît îi ținea gura, ridicați în picioare în carele lor: „Hei, voi, povarnagii și berari! Ajungă-vă să fierbeți berea, să vă tolăniți pe cuptor și să îngrășați muștele cu osînza voastră! Mergeți de vă umpleți de slavă vitejească și de cinste! Hei, voi, plugari, semănători de hrișcă, oeri și cei ce vă țineți de fustele muierilor! Ajungă-vă să țineți coarnele plugului, să vă murdăriți ciubotele galbene de glie, să vă dați pe lîngă muieri, prăpădindu-vă de pomană puterea voastră voinicească! A venit vremea să vă dobîndiți slava de cazac!” Vorbele acestea cădeau ca scînteile pe lemn uscat. Plugarul își fărîma plugul, povarnagiii și berarii azvîrleau cît colo teascurile și spărgeau boloboacele, meșteșugarii și neguțătorii dădeau dracului meseria și dugheana lor, și spărgeau oalele din casă. Și toată suflarea căzăcească încăleca pe cai. Într-un cuvînt firea rusească își lua un avînt nestăvilît în toată fala ei voinicească.

Taras era unul dintre polcovnicii vechi, neaoși:

¹Cazaci trecuți în registrele armatei de către guvernămîntul polonez.

părea anume făcut pentru o viață zbuciumată de lupte și era drept din fire, uneori chiar necruțător. Pe-atunci înrîurirea poloneză începea să se facă simțită în stepena boierimii ruse. Mulți începeau să trăiască după obiceiul leșesc, în bogăție, înconjurați de slugi, în veșminte strălucitoare, cu șoimi, gonași, sindrofii și curte. Taras, însă, n-avea la inimă toate astea. Lui îi era dragă viața simplă a cazacilor și de aceea se sfădi cu toți tovarășii săi care se dădeau cu Varșovia, numindu-i slugi ale panilor polonezi. Mereu neostoit, Taras se socotea un apărător îndreptățit al credinței pravoslavnice. Drept aceea, în fruntea cazacilor lui, intra samavolnic în toate satele care se jeluiau de asuprirea arendașilor ori de vreo nouă dajdie de gospodărie, împărțea singur dreptate, și își statornicise o pravilă care spunea că sînt trei pricini pe lume cînd trebuie să pui neapărat mîna pe sabie, și anume: cînd vameșii supără cu ceva căpeteniile și nu se descoperă în fața lor, cînd se batjocorește credința pravoslavnică și nu se cinstește cum se cuvine datina strămoșească și, în cele din urmă, cînd vrăjmașii sînt păgîni și îndeosebi turci, împotriva cărora socotea că e îngăduit să ridici arma în orice împrejurare, întru slava creștinătății.

Acum, se bucura dinainte la gîndul că o să se ducă la Seci cu cei doi feciori ai săi și o să zică: „Ia priviți ce mai voinici v-am adus!” își închipuia cum o să-i înfățișeze bătrînilor săi tovarăși căliți în lupte, și cum o să-și desfete privirile cu cele dintîi isprăvi vitejești de-ale lor în mînuirea armelor și în meșteșugul che-

fuitului, pe care iarăși îl socotea ca pe o însușire de frunte a oricărui cavaler. Avusese de gînd mai întîi să-i trimeată singuri. Dar cînd văzu cît sînt de tineri, înalți, bine legați și frumoși la înfățișare, se aprinse în inima lui duhul de oștean și se hotărî să plece chiar de a doua zi împreună cu ei, deși nimic nu-l silea la asta, în afară de voința lui plină de îndărătnicie. Se și apucă de îndată să trebăluiască, să repeadă porunci, să aleagă caii, cu tot dichisul lor pentru tinerii săi fii, ba dădu și prin grajduri și hambare și hotărî pînă și slugile care trebuiau să-i însoțească a doua zi. Frînele puterii sale le trecu esaulului Tovkaci, poruncindu-i totodată cu strășnicie să se înfățișeze la Seci neîntîrziat, cu tot polcul, de cum o să primească cea dintîi veste de la dînsul. Și cu toate că era cherchelit și aburii băuturii îi mai întunecau încă mintea, nu uită nimic. Porunci chiar să fie adăpați caii și să li se pună în iesle grîu și din cel ales, cu bobul mașcat, după care se întoarse în casă, ostenit de atîtea griji.

— Acum, feții mei, e vremea să ne ducem la culcare, iar mîine om face și noi ce-o da Dumnezeu. Da' să nu ne așterni paturile. N-avem noi trebuință de așternuturi! O să dormim afară!

Noaptea de-abia întunecase cerul, dar Bulba avea obiceiul să se culce de cu ziuă. Se tolăni pe covor și se înveli cu un cojoc de oaie, pentru că aerul nopții era răcoros și pentru că lui Bulba îi plăcea să se învelească mai călduros cînd era acasă. Curînd după aceea bătrînul prinse a sforăi și toată curtea îi urmă pilda; întreaga suflare omenească, culcată prin

diferitele unghere ale ogrăzii începu să sforăie pe toate glasurile. Dar mai înainte de toți adormi paznicul, care se cinstise mai avan decît ceilalți cu prilejul întoarcerii celor doi coconi.

Numai biata mamă nu închise ochii. Ghemuită la căpătîiul copiilor ei iubiți, care dormeau unul lîngă altul, le pieptăna pletele tinere, neastîmpărate și ciufulite, umezindu-le cu lacrimile ei; își privea fiii cu toată ființa, cu toate simțămintele ei; întreaga ei făptură era numai ochi, și ochii aceștia nu se puteau sătura uitîndu-se la dînșii. Îi hrănise la sînul ei, îi crescuse, îi alintase și acum îi era dat să-i vadă doar o singură clipă. „Copiii mei, copiii mei iubiți! Ce o să se întîmple cu voi? Ce soartă vă așteaptă?” șoptea ea, și lacrimile se opreau în zbîrciturile ce-i brăzdau chipul, odinioară nespus de frumos.

Drept e că femeia era vrednică de milă, ca orice femeie a veacului aceluia bogat în isprăvi vitejești. Odinioară, n-apuca bine să guste o clipă de iubire în focul celor dintîi porniri, în anii pătimași ai tinereții, că asprul ei stăpîn o și părăsea pentru sabie, pentru tovarășii săi, pentru chefuri. Își vedea bărbatul două-trei zile pe an și atît. Urmau apoi ani în șir cînd nu primea nici măcar o veste de la el. Dar și atunci cînd îl vedea, cînd își duceau traiul împreună, ce fel de trai mai era acela? Răbda ocări, uneori și bătăi; mîngîierile erau rare și păreau pornite mai mult din milă, într-un cuvînt, părea o ființă cu totul fără rost în mijlocul cetei de voinici holtei, asupra cărora viața de chefuri fără frîu de la Zaporojie lăsase urme adînci. Tinerețea ei

lipsită de bucurii se scursese ca un vis; obraji ei gingași și proaspeți, buzele ei nesărutate se trecuseră curînd, cum se trec florile, și se acoperiseră de zbîrcituri timpurii. Iar dragostea ei, toate simțămintele și toată duiosia și patima sufletului ei de femeie se prefăcuseră în iubire de mamă. Își ocrotea copiii cu foc, cu patimă, cu lacrimi, aidoma unui pescăruș de stepă care se rotește deasupra puilor săi. Fiii ei, copiii ei mult iubiți trebuiau să fie smulși de lîngă ea și poate n-o să-i mai vadă niciodată! Și cine știe? Poate în cea dintîi încăierare un tătar o să le puie capetele sub paloș și ea n-o să afle niciodată unde zac leșurile lor sfîrtecate de păsările răpitoare din stepă, tocmai ea, care n-ar pregeta să-și dea și viața pentru fiecare strop din sîngele lor. Plîngînd cu hohote, femeia se uită la ochii lor, care se închideau, copleșiți de somnul biruitor, și își zicea: „Poate că Bulba, după ce s-o trezi, o să mai amîne plecarea cu vreo două zile? Poate că i s-a năzărit să plece atît de curînd, numai pentru că băuse peste măsură?”

Din înaltul cerului, luna vărsa de mult razele ei în ograda plină de oameni adormiți și peste pîlcul des de sălcii, peste buruienile nalte ce potopiseră uluca din jurul curții, pe cînd biata mamă tot la căpătîiul fiilor ei dragi ședea, fără să se gîndească la somn și fără să-și iee o clipă ochii de la chipurile lor. Simțînd apropierea zorilor, caii se culcaseră în iarbă; frunzele din creștetul sălciilor prinseră a foșni domol și, încetul cu încetul, foșnetul lor coborî aidoma unui pîrîiaș, pînă jos. Dar femeia rămase neclintită pe locul ei pînă la

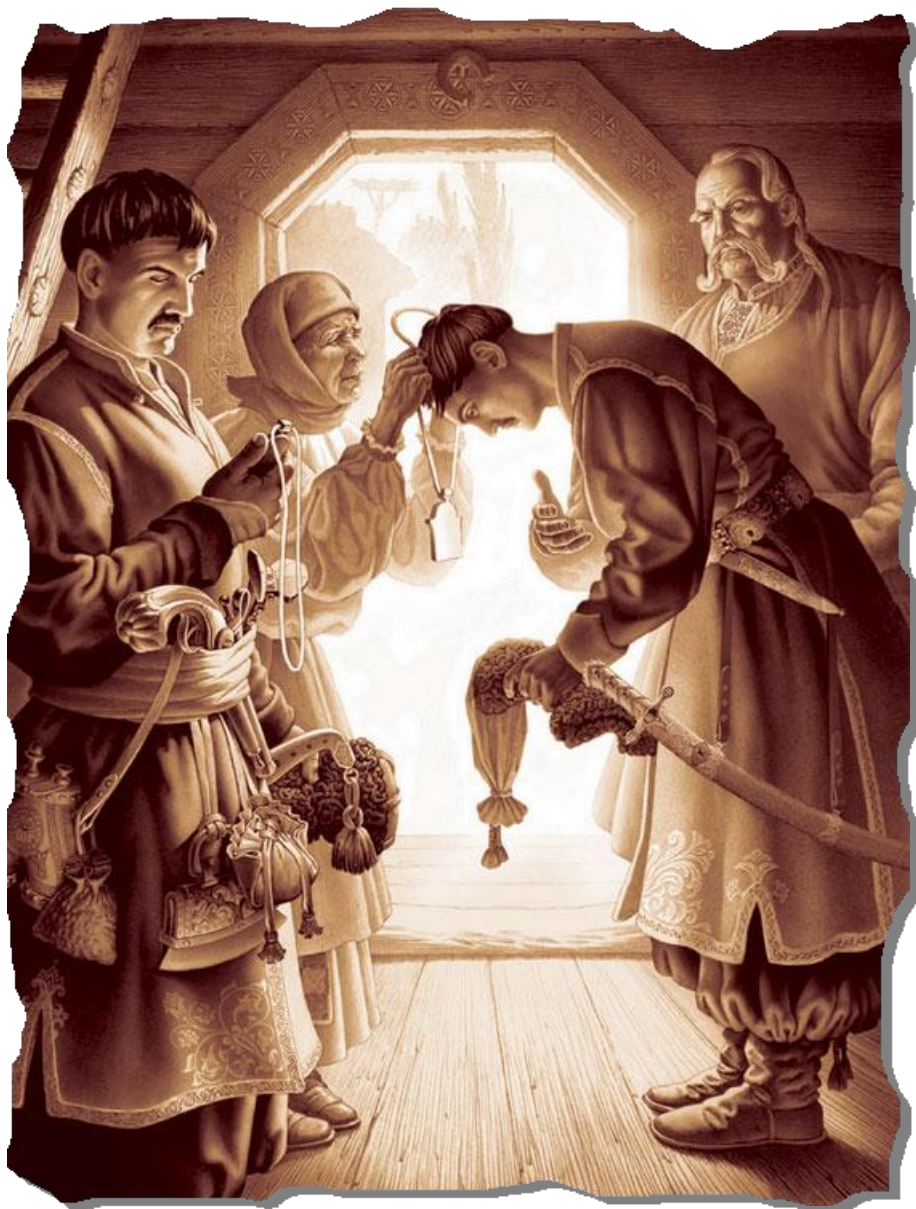
răsăritul soarelui, fără să simtă oboseala, dorind din tot sufletul ca noaptea să țină cît mai mult. Apoi se auzi din stepă nechezatul răsunător al unui mînz și cea dintîi undă a rumenelii se aprinse pe cer.

Deodată Bulba se trezi și sări ca ars. Își aducea foarte bine aminte de toate poruncile pe care le dăduse în ajun.

— Haideti, flăcăi, destul ați dormit! E vremea să vă sculați acum! Adăpați caii! Da' bătrîna unde-i? (Așa obișnuia Bulba să-i zică nevasti-si.) Mișcă, bătrîno, dă-ne de mîncare, că avem cale lungă de făcut!

Și biata bătrînică, văzîndu-și zădărnicită și cea din urmă nădejde, porni împleticindu-se spre casă. Și în timp ce mama pregătea cu lacrimi în ochi prînzîșorul, Bulba împărțea porunci, trebăluia prin grajd și alegea cu mîna lui cele mai frumoase straie pentru fiii săi. Cei doi seminariști își schimbară ca prin farmec înfățișarea: în locul ciubotelor prăfuite cu care veniseră, aveau acum altele, de safian roșu, cu potcoave de argint; șalvarii largi cît Marea Neagră, cu mii de falduri și cute pe ei, erau strînși la brîu cu bete de aur; de bete erau prinse curele lungi pentru lulea, împodobite cu canafuri și alte zorzoane. Pe deasupra purtau cîte o cazacă de postav, roșu ca focul, strînsă peste mijloc cu o cingătoare în izvoade, la brîu aveau pistoale turcești cu înflorituri și cîte o sabie ce li se lovea de picioare. Chipurile lor, prea puțin arse de soare, păreau acum și mai frumoase și mai albe, iar mustăcioara neagră, abia mijită, scotea și mai mult în vileag frăgezimea fețelor și tinerețea lor plină de

sănătate și putere. Arătau tare bine cu cușmele lor
negre de oaie cu fundul aurit.

Sărmana mamă! Cînd dădu cu ochii de ei, nu putu să rostească nici o vorbă și lacrimile îi umeziră ochii.

— Ei, feții mei, toate sînt gata! N-avem ce zăbovi! zise Bulba. Acum, după obiceiul nostru pravoslavnic, trebuie să ne așezăm oleacă, înainte de a porni la drum.

Se așezară cu toții, pînă și slugile care stăteau cuviincioase, lîngă ușă.

— Acum, mamă, blagoslovește-ți copiii! mai zise Bulba. Roagă-te de cel atotputernic să-i ajute să lupte vitejește, să apere totdeauna cinstea lor de cavaleri și să fie pavăza credinței pravoslavnice. Iar de n-or face întocmai, să piară mai bine de pe fața pămîntului și să li se șteargă pînă și urma. Apropiați-vă de muma voastră, copii! Rugăciunea de mamă o să vă apere și pe apă și pe uscat.

Și mama, slabă ca orice mamă, îi strînse la pieptul ei, apoi scoase două iconițe și, plîngînd cu hohote, le atîrnă de gîtul fiilor ei.

— Maica Domnului... să vă aibă în pază... să nu uitați... copilașii mei, de măicuța voastră... Măcar o veste să-mi trimiteți.

Nu putu rosti nici o vorbă mai mult.

— Haideți, copii! făcu Bulba.

Lîngă prag așteptau caii, gata înșeuai.

Dintr-o săritură Bulba se aruncă pe spinarea Dracului său, care se smuci năprasnic, sub povara celor douăzeci de puduri ale stăpînului, căci Bulba era într-adevăr peste măsură de greu și de gras.

Cînd văzu mama că și fiii ei au sărit în șa, se repezi la mezin, pe fața căruia se citea mai multă duioșie, se încleștă de scara șelei și își lipi obrazul de oblînc: ochii ei căutau plini de deznădejde, iar mîinile nu vroiau să slobozească strînsoarea. Doi cazaci voinici o luară binișor pe sus și o duseră în casă. Dar de-abia apucară călăreții să iasă din ogradă, că femeia țîșni pe poartă cu ușurința unei căprițe, în ciuda anilor ei, și cu o putere de neînchipuit opri calul unuia din cei doi fii, pe care-l îmbrățișă cu o pornire nebună; cei doi cazaci o duseră din nou în casă.

Flăcăii călăreau cu sufletul greu, abia stăpînindu-și lacrimile, de teama părintelui lor, care la rîndul său se simțea și el destul de tulburat, cu toate că încerca din răputeri să-și ascundă tulburarea. Ziua era mohorîtă; verdeața strălucea viu, dar cîntecul păsărilor era răzleț, împrăștiat. După ce făcură o bucată de cale, drumeții priviră îndărăt: cătunul parcă li-l înghițise pămîntul; rămăseseră afară doar cele două hogeacuri ale bieteii lor căsuțe și creștetele copacilor pe ramurile cărora băieții se cățărau odinioară ca veverițele. Numai pajiștea îndepărtată își mai așternea covorul în fața privirii lor, pajiștea ce le amintea toată povestea vieții lor, din anii cînd se dădeau de-a dura pe iarba ei plină de rouă și pînă în anii cînd tot acolo așteptau cîte o fată tinerică de cazac cu sprîncenele negre, ce țîșnea sfioasă peste întinsul ei, purtată de picioare sprintene, care abia de atingeau pămîntul. În cele din urmă nu se mai văzu decît cumpăna fîntîinii, stingheră pe cerul îndepărtat,

cu roata mare de car prinsă în vîrf; întinsul străbătut
părea acum o spinare de deal ce ascundea ochilor
toată priveliștea. Rămas bun copilărie, jocuri și tot,
tot.

II

Cîteștrei călăreții înaintau tăcuți. Bătrînul Taras depăna în minte vremuri demult apuse: pe dinaintea lui treceau anii tinereții, ani duși pe care-i plînge orice cazac, pentru că orice cazac ar vrea ca tinerețea să țină cît viața. Se întreba pe cine dintre vechii lui tovarăși de arme o să întîlnească la Seci, își făcea socoteala care dintre ei or fi murit și care mai trăiesc. O lacrimă tainică îi învălui lumina ochilor și capul lui cărunț se lăsă trist pe piept.

Feciorii lui erau frămîntați de alte gînduri.

Dar trebuie să spunem ceva mai mult despre feciorii lui. Amîndoi fuseseră trimiși la Academia din Kiev cînd aveau cîte doisprezece ani, pentru că toți oamenii de vază din acele vremuri socoteau că trebuie să-și dea neapărat odraslele la învățătură, măcar că această învățătură era pe urmă cu desăvîrșire uitată. Odraslele lor, ca de altfel toți ucenicii proaspăt intrați la Academie, erau sălbatici, crescuți fiind în mare libertate, și abia acolo se șlefuiau de obicei întrucîtvă și, supuși acelorași rînduieli, sfîrșeau prin a se asemui între ei. Cel mai vîrstnic dintre fiii lui Bulba, Ostap, își începuse noul fel de viață fugind de la școală chiar în

cel dintîi an de învățătură. Se înțelege că fusese trimis înapoi, bătut crunt și pus cu de-a sila la carte. De patru ori și-a îngropat abecedarul în pămînt, și de patru ori a mîncat cîte o bătaie soră cu moartea, după care i s-a cumpărat alt abecedar. Totuși, nu încape nici o îndoială că ar fi săvîrșit și a cincea oară aceeași faptă, dacă taică-său nu i-ar fi făgăduit cu strășnicie că o să-l țină poslușnic la mînăstire douăzeci de ani bătută pe multe și dacă nu s-ar fi juruit în fața lui că n-o să-l lase în vecii vecilor să vadă Zaporojie, de nu și-o băga în cap toată învățătura de la Academie. Vrednic de luat aminte e că toate acestea le spunea chiar Taras Bulba, care ocăra toată învățătura din lume și își sfătuia acum fiii – după cîte am văzut – să nu-și mai bată capul cu ea. Oricum ar fi, dar din ziua aceea Ostap se apucase de ticăit la ceasloave cu o străduință cu totul neobișnuită și curînd fusese socotit printre cei dintîi la carte. Pe atunci învățătura se deosebea strașnic de viața de toate zilele: chițibușurile scolastice, gramaticale, retorice și logice n-aveau nici în clin nici în mîneacă cu vremurile, nu foloseau la nimic, nu-și mai găseau întrebuintărea în viață. Cei ce-și însușeau învățătura acelor timpuri, fie ea și mai puțin scolastică, nu se puteau ajuta întru nimic cu știința lor. Iar învățații de atunci erau dintre toți cei mai neștiutori, pentru că se țineau departe de școala vieții. În afară de aceasta, orînduirea republicană a bursei¹ și faptul că era strînsă laolaltă o

¹Denumirile „funcțiilor” pe care le aveau elevii în bursă erau luate după

mare mulțime de vlăjgani zdraveni, voinici și în floarea vârstei – toate acestea era firesc să le bage în cap lucruri cu totul străine de carte. Uneori greutatea pe care le îndurau, alteori desepe pedepse cu nemîncarea și cîte și mai cîte cerințe care se nasc într-un corp tînăr, voinic și plin de putere, puneau temelia unui neastîmpăr dornic de fapte, care își lua avîntul la Zaporojie. Bursa înfometată cotrobăia prin ulițele Kievului, silindu-i pe cei de acolo să fie mereu cu ochii în patru. De cum vedeau vreun bursac prin apropiere, îndată precupețele din piață își acopereau și ele plăcintele, covrigii și sămînța de dovleac, precum își acoperea vulturîța puii. Consulul, care primea sarcina să vegheze asupra purtării tovarășilor de sub ascultarea lui, avea niște buzunare atît de înspăimîntătoare la șalvari, că putea îndesa în ele toată taraba unei negustorese mai gură-cască. Bursacii alcătuiau de fapt o lume cu totul deosebită; ei nu erau primiți în cercurile înalte ale boierimii kievlene și leșești. Însuși voievodul Adam Kisel¹ în ciuda sprijinului pe care-l dădea Academiei, nu-i îngăduia pe bursaci în rîndul boierilor și porunca să fie ținuți din scurt la școală. Altminteri putea să se lipsească de acest îndemn, întrucît rectorul și monahii-profesori nu cruțau defel vergile și bicele și foarte adesea lictorii trăgeau din porunca lor o

modelul funcțiilor din vechea republică romană: senatori, consuli, lictori, cenzori (ei aveau în grija lor supravegherea ordinei și disciplinei).

¹Voievod (guvernator) al Kievului pe la mijlocul secolului al XVII-lea, în timpul stăpînirii polone în Ucraina.

asemenea mamă de bătaie consulilor, încît aceștia se scărpinau săptămîni întregi la șalvari. Mulți dintre bursaci nici nu se sinchiseau de aceste bătaii, pe care le socoteau doar olecuță mai usturătoare decît un pahar de rachiu tare dres cu piper; alții însă se săturau pînă în cele din urmă de veșnicile chelfăneli și o ștergeau la Zaporojie, dacă ajungeau să găsească drumul pînă acolo și dacă nu erau prinși și întorși din cale. Ostap Bulba, cu toate că se apucase cu multă sîrguință de logică și chiar de teologie, nu scăpă nici el de vergile necruțătoare. Se înțelege că toate astea trebuiau să-l înăsprească într-un fel sau altul și să-i dea acea dîrzenie caracteristică oricărui cazac. Ostap era socotit întotdeauna un tovarăș de nădejde. Ce e drept, nu prea se așeza el în fruntea altora cînd era vorba de isprăvi cutezătoare; ca de pildă să fure dintr-o livadă sau grădină străină, dar în schimb era unul dintre cei dintîi care se puneau sub ascultarea cîte unui tovarăș mai năstrușnic și nicicînd, în nici o împrejurare nu-și dădea de gol prietenii. Nici un fel de bice or nuiete nu-l puteau sili s-o facă. Ostap nu dădea friu liber altor porniri ale lui, în afară de cele care-l mînau spre fapte de armă și chefuri nestăvilite; cel puțin aproape niciodată nu se ducea cu gîndul la altele. Era cinstit și fără ascunzișuri cu cei de-o seamă cu el. Era chiar bun la suflet, în măsura în care putea fi bun un om cu firea lui, pe acele vremi. Lacrimile bieteii lui mame îl mișcaseră pînă în fundul sufletului; durerea ei era singurul nor care-i întuneca mulțumirea și îl făcea să-și plece fruntea sub povara

gîndurilor.

Fratele său mai mic, Andrii, avea simţămintele întrucîtvă mai vii şi mai ascuţite, învăţa cu mai multă tragere de inimă şi fără acea opintire cu care învaţă de obicei firile mai dîrze şi mai neînduplecate. Avea mintea mult mai aplicată spre născociri decît fratele său; se punea mult mai des în fruntea tovarăşilor porniţi spre fapte primejdioase şi uneori, datorită isteţimii sale, ştia să scape de pedeapsă, în vreme ce Ostap, îndepărtînd orice sprijin şi orice gînd de a cere iertare, îşi scotea haina şi se aşternea pe podea. Andrii ardea şi el de dorul isprăvilor vitejeşti, dar, o dată cu ele, sufletul lui era deschis şi altor simţăminte. De cum trecu de optsprezece ani, dorul de iubire îl cuprinse ca o vîlvătaie. În visările lui înflăcărate, femeia i se arăta din ce în ce mai des. Asculta, ce e drept, disputele filozofice, dar femeia o vedea întruna înaintea lui, tînără, gingaşă, cu ochii negri... Vedea neîncetat, ca într-o sclipire de fulger, sîinii ei tari şi strălucitori, braţul ei gol, fraged, nespus de frumos; pînă şi veşmîntul care se lipea strîns de trupul ei feciorelnic, dar în acelaşi timp plin de putere, avea pentru el o negrăită încîntare. Andrii ascundea cu grijă faţă de colegi aceste porniri tinereşti care frămîntau sufletul, pentru că în vremea aceea se socotea drept o ruşine şi o necinste pentru un cazac să se gîndească la femeie şi la dragoste înainte de a se fi călit în focul luptei. Oricum ar fi fost, în anii din urmă el primea tot mai rar să fie capul vreunei cete şi adeseori colinda singur cîte un colţişor mai îndepărtat

al Kievului, potopit de verdeața livezilor de vișini, cu căsuțe mici, care priveau atît de îmbietor spre uliță. Uneori se încumeta pînă la strada boierească, prin partea orașului numită azi „vechiul Kiev”, unde locuiau numai boieri ucrainieni și leși, în case mari, ce se înălțau cu oarecare semeție. Într-o zi, cînd hoinărea așa cu gîndurile aiurea, fu cît pe-aci să dea peste el trăsura unui pan de-al leșilor, iar surugiul de pe capră, stăpînul unor mustăți de spaimă, îl atinse destul de usturător cu biciușca. Tînărului bursac pe loc îi sări țandăra: cu o îndrăzneală nebună apucă roata din spate cu mîna-i vînjoasă și opri în loc trăsura. Surugiul, însă, de frica răfuielii, dădu bici cailor, ei se opintiră, și Andrii, care din fericire își luase la vreme mîna de pe roată, se întinse la pămînt, cît mi țî-i de lung, cu nasul în glod. În clipa aceea auzi lîngă el cel mai cristalin și mai încîntător rîs din cîte îi fusese dat să audă. Înălțînd ochii, cazacul văzu la fereastra unei case o fată parcă ruptă din soare. Avea ochii negri și obraji albi ca neaua rumenită de raza dimineții. Frumoasa rîdea din toată inima și rîsul dădea o strălucire orbitoare dalbei sale frumuseți. Tînărul încremeni. O privi cu totul pierdut, căutînd să-și șteargă de pe față noroiul, pe care-l întindea și mai mult. Cine era frumoasa aceea? Vru s-o afle de la slugile în straie bogate care făceau roată în jurul unui tînăr cîntăreț din bandură care stătea în fața porții boierești. Dar slugile se porniră pe rîs, văzîndu-i mutra mînjită cu glod, și nu catadicsiră să-i răspundă. În cele din urmă află totuși că e fiica

voievodului de la Kovno, sosit vremelnic la Kiev. Chiar în noaptea următoare, cu o îndrăzneală de care numai bursacii erau în stare, trecu uluca ce îngrădea livada boierească, se cățără pe copacul ce-și lățea crengile pînă peste acoperișul casei, apoi sări din copac pe acoperiș și coborî prin coșul căminului, drept în iatacul fetei, care tocmai ședea la oglindă, luminată de flacăra unei lumînări, și își scotea din urechi cerceii ei scumpi. Frumoasa leahă se sperie atît de tare cînd se trezi cu necunoscutul care-i sărise în față, încît își pierdu darul vorbirii. Dar de îndată ce se dumiri că flăcăul nu îndrăznește să-și înalțe ochii spre dînsa și nici să facă vreo mișcare din pricina sfielii ce-l cuprinsese, și cînd mai recunoscă în el și pe tînărul care în ajun se lungise în noroi drept în fața ei, simți c-o umflă iar rîsul, mai ales că trăsăturile lui Andrii nu aveau în el nimic înspăimîntător; dimpotrivă, avea o înfățișare cît se poate de plăcută. Fata rîse din toată inima și se desfătă îndelung pe socoteala lui. Era cam flușturistică din fire, ca orice leahă, dar ochii ei, încîntători și negrați de limpezi, aruncau priviri lungi cît veșnicia. Bursacul nu se simțea în stare să miște o mîină măcar, de parc-ar fi fost legat ori vîrît în sac, pe cînd fata voievodului se apropie îndrăzneată de el, îi puse pe cap diadema-i strălucitoare, îi anină de buze cerceii și îi aruncă pe umeri pelerina ei străvezie, cusută cu fir. Îl gătea și se juca cu dînsul în fel și chip, cu îndrăzneala unui copil ce nu știe de opreliște, îndrăzneală pe care o au toate fetele de șleahlici flușturatice și care-l puse pe bietul flăcău într-o sfială

și mai cumplită. Înfățișarea lui era vrednică de rîs, cum stătea așa, cu gura căscată și privirile ațintite în ochii ei strălucitori. În clipa aceea, o forfotă lingă ușă o sperie pe fată. Îi porunci în grabă lui Andrii să se ascundă sub pat, și îndată ce zarva se potoli, își chemă slujnica în iatac, o tătăroaică robită în război, și îi spuse să scoată cu multă băgare de seamă pe Andrii în grădină și apoi peste ulucă. De data asta însă, bursacul nu mai avu norocul de adineauri: tocmai cînd sărea pîrleazul, paznicul, trezit din somn, îl croi zdravăn peste picioare, iar slugile adunate în grabă îl ajunseră din urmă pe uliță și îl ciomăgiră mult și bine, pînă cînd, punîndu-și nădejdea în opinteala picioarelor, izbuti să scape cu chiu cu vai. După boroboața asta, era cam cu primejdie să treacă pe dinaintea casei șlehticului, care avea slugi cu nemiluita. O mai zări o dată pe frumoasa leahă la capela catolică. Fata îl văzu și ea și un zîmbet prietenos îi înflori pe buze, de parc-ar fi întîlnit o cunoștință veche. Apoi o mai fură din ochi încă o dată, trecînd pe-acolo; dar scurt timp după aceea, voievodul plecă îndărăt la Kovno, iar în locul încîntătorilor ochi negri, privea acum pe geam o față străină și slută. La acestea îi fugeau lui Andrii gîndurile în timp ce călărea cu fruntea plecată și ochii ațintiți pe coama calului.

În vremea asta, stepa îi primise pe toți la sînul ei verde; iarba înaltă îi împresurase, ascunzîndu-i privirilor, și numai cușmele negre, căzăcești, se șteau cînd și cînd în mijlocul spicelor.

— Eeei! De ce ați tăcut așa, feții mei? făcu într-un

tîrziu Bulba, scuturîndu-se de toropeala gîndurilor. Parcă ați merge la călugărie, zău așa! Dați-le naibii de gînduri! Luați-vă mai bine lulelele-n dinți, să tragem cu nesaț din ele, și dînd pîteni cailor, să zburăm, nici pasărea să nu ne ajungă din urmă!

...Și plecați pe oblîncul șeilor, cazacii se afundară cu totul în iarba înaltă. Nu li se mai zăreau nici cușmele negre; doar cărăruia unduitoare de ierbi călcate în copite arăta urma goanei lor năprasnice.

Soarele, care se ridicase de-o suliță pe cerul curat scâlda stepa întreagă în lumina lui caldă, dătătoare de viață. Toropeala gîndurilor tulburi se limpezi numaidecît și inimile căzăcești prinseră a bate ca pasărea din aripi.

Și cu cît se afundau mai adînc în stepă, cu atît era mai frumoasă întinderea ei. Pe atunci, toată partea de miazăzi, tot pămîntul care alcătuiește Novorossia¹ de azi, pînă la Marea Neagră, era o pustietate verde, necălcată de picior omenesc. Nici un plug nu trăsese vreodată brazdă în necuprinsul potopit de buruieni. Numai caii, afundați în desișul lor, ca într-o pădure, le culcau la pămînt sub copite. Niciodată firea nu plăsmuise ceva mai frumos: toată fața pămîntului părea un ocean verde-auriu, presărat cu flori fără număr. Printre firele înalte și subțiri de iarbă, se întrezăreau albăstrele de culoarea cerului, sinilii sau liliachii; tufișurile de droc cu florilelor galbene își

¹Ținutul populat de cazaci prin sec. XV-XVI-lea, care cuprinde țărmurile Mării Negre și ale Mării de Azov.

repezeau în sus vîrfurile înalte; florile albe și înmănunchate ale codiței-șoricelului împeștrău fața stepei, și cîte un spic de grîu, adus Dumnezeu știe de unde, pe aripile vîntului, lega și el rod în desișul verde. Jos, la rădăcina subțire a ierburilor, mișunau potîrnichi cu gîturile întinse. Văzduhul răsuna de glasul miilor de păsări care ciripeau în fel și chip. În tăriile înalte ale cerului, atîrnau nemișcați, ca niște nori, ulii hrăpăreți, cu aripile întinse, cu privirile ațintite în iarbă. Strigătul unui cîrd de gîște sălbatice, care plutea în depărtare, asemenea unui nor întunecat, răspundea tocmai hăt departe, pe apele lacului pierdut în zări. Din iarbă se înălța cînd și cînd cîte un pescăruș de stepă, purtat de filfierea unduioasă a aripilor largi, și se scălda falnic în apele albastre ale văzduhului. Uite-l pierdut în slăvi luminoase; nu se mai zărește decît un punct negru. Apoi, o nouă bătaie din aripi și albeața lui scînteiază în lumina soarelui... Dracu să te ia, stepa mea, că mult ești frumoasă!

Călătorii noștri nu se opreau din drum decît pentru masa de prînz; atunci cei zece cazaci din pîlcul ce-i însoțea descălecau îndată, dezlegau de pe șei ploștile de lemn pline cu rachiu și tărtăcuțele ce țineau loc de pahare. Cazacii nu mîncău decît pîine cu slănină ori scovergi prăjite în untură și nu beau decît o înghițitură de rachiu și asta numai pentru ca să prindă inimă, căci Taras Bulba nu îngăduia nimănui să se îmbete la drum. Apoi încălecau iar și călăreau pînă la căderea nopții. Seara stepa își schimba cu desăvîrșire fața. În văpaia soarelui ce sta să asfințească toată în-

tinderea ei pestriță se lumina dintr-o dată și se întuneca apoi treptat; umbre lungi se așterneau când ici, când colo, înnegrend verdea stepei; suflul ei părea mai greu de miresme; fiecă floare, fiecă firicel de iarbă își trimitea prinosul și stepa întreagă era parcă o cădelniță uriașă. Cerul, de un albastru întunecat, era brăzdat de izvoarele mari în aur trandafiriu, aruncate parcă la întâmplare de o pensulă uriașă; ici-colo albeau pe fața lui clăbuci străvezii de nou-rași ușori și o adiere răcoroasă și ademenitoare ca valurile mării abia de unduia capetele ierburilor, mîngîind obrazul stepei. Muzica zilei se stingea pe nesimțite și în locul ei se năștea alta. Popîndăi tărcați ieșeau din găurile lor, se așezau pe lăbuțele dinapoi și umpleau cîmpul de șuierături. Țîriitul greierilor se auzea tot mai tare. Uneori, de departe, de pe apele vreunui lac pierdut în stepă, cîte un strigăt de lebădă tremura în văzduh, risipindu-se apoi în clinchete argintii... Călătorii se opreau atunci în mijlocul cîmpiei, își alegeau un loc bun de popas, aprindeau focul și așezau deasupra lui ceaunul în care-și fierbeau culișul¹. Aburul mîncării se înălța în văzduh, amestecîndu-se cu celelalte mirosuri. După ce îmbucau cîte ceva, cazacii se întindeau să doarmă, lăsîndu-și caii împiedicați la picioare să pască în voie. Drept așternut, își puneau svitcile. De sus, îi priveau în față stelele cerului, iar în urechi le pătrundea vuietul ușor al gîzelor fără număr, care mișunau în iarbă; foșnetul, șuierul și țîriitul lor

¹Fiertură subțire din mei, cu slănină.

se auzeau atît de limpede în liniștea nopții și păreau atît de curate în răcoarea ei, că pînă la urmă oamenii, legănați de cîntecul acesta, se lăsau cuprinși de somn. Iar dacă vreunul din ei se trezea o clipă în toiul nopții, vedea în fața lui stepa întreagă presărată de nenumăratele luminițe ale licuricilor. Uneori, cerul întunecat al nopții se rumenea din mai multe părți de pălălăile focurilor ce mistuiau prin lunci și rîuri trestiiile uscate, și atunci lebedele negre, ce-și urmau zborul în șir lung spre miazănoapte, scăldate într-o văpaie argintie-trandafirie, păreau niște năframe roșii plutind pe cerul întunecat.

Călătorii înaintau fără să vadă ceva mai deosebit. Nicăieri în calea lor nu dădeau de vreun copac: în jur era doar stepa fără sfîrșit și fără margini, stepa minunată și necuprinsă. Cînd și cînd se zăreau în depărtare, pe unmal și pe altul al Niprului, vîrfuri de păduri învăluite într-o pîclă albăstrie. Și doar o singură dată le arată Taras fiilor săi un punct negru, pierdut hăt departe în iarbă și le spuse: „Ia priviți, feții mei: e un tătar ce zboară în goana calului”. Capul mic, cu mustați, își aținti drept spre ei privirea ochilor înguști, adulmecă văzduhul ca un copoi și văzînd că are în fața lui treisprezece cazaci, se făcu nevăzut cu repeziciunea unei ciute. „Ia încercați să-l ajungeți din urmă pe tătar!... Stați, stați! Nici să nu vă treacă prin minte una ca asta! Calul lui e mai iute chiar decît Dracul meu!” Totuși Bulba luă numaidecît măsuri, temîndu-se de vreo capcană ascunsă ce le-ar putea-o întinde tătarii. De cum ajunseră în goana cailor la

rîulețul Tatarka, ce se vărsa în Nipru, se aruncară în apele lui cu cai cu tot și se lăsară multă vreme duși de șuvoi, ca să-și ascundă urma; și numai după aceea ieșiră din nou la mal și își văzură mai departe de drum.

După trei zile de la această întîmplare, cazacii se aflau în preajma locului care era ținta călătoriei lor. Se făcu dintr-o dată răcoare; cazacii simțiră apropierea Niprului. Apele lui scînteietoare se desenau ca o panglică întunecată în zare. Nahlapii rîului își trimiteau suflul răcoros, așternîndu-se aproape, tot mai aproape... în cele din urmă învăluiră jumătate din tot pămîntul... Acolo era locul unde Niprul, zăvorit pînă atunci de praguri, își cerea dreptul la libertate și vuia ca o mare, întinzîndu-se în voie; era locul unde ostroavele, azvîrlite în mijlocul apelor, le împingeau dincolo de maluri, iar valurile se așterneau nestăvilite peste pămînturi, fără să întîmpine în drumul lor nici stînci, nici muchii de dealuri... Cazacii descălecară, se urcară pe un pod plutitor și după trei ceasuri se apropiară de malurile ostrovului Hortița, unde se afla pe vremea aceea Seci, care-și schimba atît de des locul.

Mulțime mare de norod se ciorovăia pe mal cu plutașii. Cazacii se îngrijiră îndată de cai. Taras se îndreptă semeț, își strînse bine de tot brîul și își netezi mîndru mustățile. Coconii lui tineri își cercetară și ei cu multă luare-aminte straietele, din cap pînă în picioare, stăpîniți de un fel de neînțeleasă teamă, amestecată cu o plăcere nelămurită, și apoi intrară cu

toții în mahalaua așezată ca la o jumătate de verstă depărtare de Seci. Cum ajunseră, fură asurziți de cincizeci de ciocane ce bubuiau fără încetare în cele douăzeci și cinci de fierării săpate în pământ și acoperite pe deasupra cu iarbă. În uliță, în pragul căsuțelor cu cerdac, tăbăcari voinici frământau cu mâinile lor puternice piei de bou. Sumedenie de neguțători vindeau pe tarabe cu streșini grămezi întregi de cremene, amnare și praf de pușcă. Un armean își atîrnase la vedere năframele-i scumpe. Un tătar răsucea pe loc frigărui cu bucăți de carne de berbec în aluat, înșiruite pe ele. Un jidov cu gîtul întins scotea rachiu dintr-un poloboc. Dar cel dintîi om de care dădură în calea lor fu un cazac zaporojan, care dormea drept în mijlocul drumului, cu mâinile și picioarele desfăcute larg în lături. Taras Bulba nu putu trece nepăsător, fără să se oprească și să-și desfete ochii cu o asemenea priveliște.

— Strașnic s-a mai întins! Și ce falnic mai arată, zise el, oprindu-și calul.

Ce e drept, tabloul era cît se poate de măreț; cazacul zăcea întins ca un leu în mijlocul drumului. Moțul lui semeț, dat pe spate, cuprindea cam o jumătate de arșin de pământ. Șalvarii de postav vișiniu din cel scump erau mînjiți pe-alocuri cu catran, semn de adînc dispreț al cazacului față de ei. După ce-și satură îndelung privirile cu cazacul zaporojan, Bulba își făcu anevoie loc mai departe, pe ulița strîmtă în care mișunau tot soiul de meșteșugari ce-și făceau chiar acolo, pe loc, meseria, precum și de oameni de toate

neamurile, de care era plin acest iarmaroc ce îmbrăca și hrănea tot poporul din Seci deprins doar să chefuiască și să tragă focuri de armă.

În sfîrșit, călăreții ieșiră din mahala și văzură în fața lor cîteva „curene” acoperite cu stuf ori cu pîslă, după obiceiul tătăresc. Unele aveau pe lîngă ele tunuri. Nicăieri nu se vedea însă vreun gard sau vreo căsuță dintre cele joase, cu cerdacuri sprijinite de stîlpi mărunței de lemn, cum se găseau în mahala. Un val nu prea înalt de pămînt, cu un fel de întăritură din trunchiuri de copaci în fața lui, neapărată de nimeni, vădea cumplita nepăsare a cazacilor. Cîțiva zaporojeni, zdraveni, trîniți în mijlocul drumului cu lulelele în dinți, îi priviră fără să se sinchisească de ei și nu se clintiră din loc. Taras trecu printre dînșii cu multă băgare de seamă, urmat de feciorii lui, zicînd: „Să trăiți, boieri dumneavoastră.

— „Să trăiți și dumneavoastră” – răspunseră zaporojenii. Tot cîmpul era pestriț de cete de cazaci. Chipurile lor arse de soare arătau că sînt căliți în luptă și că au gustat din plin greutatea de tot soiul ale traiului. Așadar asta era Seci. Aici era cuibul de unde-și luau zborul voinicii mîndri și tari ca niște lei! De aici se revărsa peste toată Ucraina căzăcimea și libertatea.

Călăreții intrară apoi într-o piață mare și încăpătoare, unde se aduna de obicei rada¹. În piață, pe un butoiaș răsturnat cu fundul în sus, ședea un

¹Sfatul militar al Secii zaporojene.

cazac despuiat pînă la brîu; cămașa și-o ținea în mînă și încetișor, pe-ndelete, îi cîrpea găurile. Apoi le tăie drumul o ceată de lăutari, în mijlocul cărora juca de-îsfîrșiau călcîiele un zaporojan tînăr, cu cușma dată voinicește pe ceafă și cu brațele ridicate în sus. Tot tropăind așa, striga uneori: „Ziceți-i mai cu foc, scîrțacilor! Nu te scumpi la rachiul, Foma, pentru creștinii ăștia pravoslavnici!” Și Foma cel chior de-un ochi turna la cîni fără număr, cinstindu-l pe fiecare cum îi cerea. Pe lîngă tînărul zaporojan, alți patru, mai bătrîni, frămîntau zdravăn pămîntul cu pași mărunței, uneori țîșneau în sus, ori se avîntau în lături ca un vîrtej, cît pe-aci să cadă în capul lăutarilor, apoi deodată se lăsau la pămînt și jucau năprasnic pe vine, lovind scurt și aprig țărîna bine bătătorită cu potcoavele lor de argint. Pămîntul vuia surd pînă hăt departe, iar văzduhul răsuna de țacănitul potcoavelor de la cizmele căzăcești, care jucau de mama focului gopakul și trepakul. Dar dintre toți dănțuitorii, unul striga mai amarnic și se avînta mai strașnic, ceva mai în urma celorlalți. Moțul îi zbură în vînt, iar pieptul vînjos era gol; dar cazacul purta pe el un cojoc călduros, îmbrăcat pe mîneci, și sudoarea șiroia de pe dînsul, de parcă l-ar fi scos cineva din apă. „Leapdă-ți măcar cojocul cela! rosti în sfîrșit Bulba. Au nu vezi cum te-ai încins?” — „Asta nu-i cu puțință!” îi strigă numaidecît cazacul. „Și de ce, mă rog?” — „Nu se poate și pace! Am eu un nărav al meu: cum lepăd ceva de pe mine, îl și beau!” Ce-i drept, voinicul nu mai avea de mult cușma pe cap, nici brîu la caftan, nici

basma brodată: toate luaseră aceeași cale. Mulțimea sporea din ce în ce; mereu alți dănțuitori li se alipeau acelora care jucau în cerc și nu era chip să privești fără o tresărire lăuntrică toată această omenire plămădind jocul cel mai dezlănțuit, cel mai neînfrînat pe care l-a pomenit vreodată lumea, numit în cinstea năprasnicilor săi creatori: „kazaciok”.

— Ehei, de nu eram călare, strigă Taras, m-aș fi avîntat și eu! Pe cinstea mea că m-aș fi avîntat la joc!

În vremea asta, începură să se zărească prin norod și moțurile albite de ani ale bătrînilor cinstiți pretutindeni în Seci pentru faptele lor vitejești și care nu o dată fuseseră căpetenii. Taras întîlni curînd o mulțime de vechi prieteni. Ostap și Andrii auzeau întruna cum își dădeau binețe: „A-a, tu ești, Pecerița? Să trăiești, Kozolup!” — „Da’ pe tine de unde mi te-adeuce Dumnezeu, Taras?” — „Și tu cum de-ai ajuns aici, Doloto?” — „Să trăiești, Kirdeaga! Noroc, Gustîi! Nu credeam să te mai întîlnesc vreodată, Remen!” Și voinicii strînși acolo de prin toate colțurile Rusiei răsăritene se pupau cu foc, apoi începură întrebările: Da Kasian? Da Borodavka? Da Koloper? Da Pidsîșok? Răspunsurile pe care le primea Taras Bulba sunau toate cam așa: Borodavka a fost spînzurat la Tolopan, Koloper jupuit de viu lîngă Kizikirmen, iar capul lui Pidsîșok pus în sare într-un butoiăș a fost trimis tocmai la Țarigrad. Bătrînul Bulba își pleca numai fruntea și spunea dus pe gînduri: „Au fost niște cazaci vrednici!”

III

Se-mplinise aproape săptămîna de cînd Taras Bulba se statornicise cu feciorii lui la Seci. Ostap și Andrii nu prea învățau însă meșteșugul armelor. Celor de la Seci nu le plăcea să se obosească și să-și piardă vremea cu îndeletniciri ostășești. Tineretul deprindea mînuirea armelor și se călea numai în toiul harțurilor, care din această pricină nu conteneau aproape deloc. Iar scurtele răgazuri dintre încăierări, cazacii socoteau că ar fi prea plicticos să le folosească pentru a învăța ceva de trebuință, afară poate de tragerea la țintă, și uneori de alergări călare sau de urmărirea vreunei fiare în stepă sau în luncă; prisosul de vreme și-l cheltuiau în chiolhane, socotite drept semn al pornirii neînfrîinate spre libertate pe care o nutreau în suflete. Seci înfățișa o priveliște cu totul deosebită. Părea un fel de petrecere neconținută, un bairam care începuse cu tărăboi mare, dar care nu-și mai găsea sfîrșitul. Unii dintre cazaci aveau cîte o meserie, alții cîte o dugheană și-și vedeau de negoț, dar cea mai mare parte dintre ei chefuia din zori și pînă-n noapte, cîtă vreme mai zornăia ceva în buzunarele lor, și cîtă

vreme bunurile dobîndite în luptă nu treceau în mîna neguțătorilor și a cîrciumarilor. Petrecerea aceasta atotcuprinzătoare avea în ea ca un fel de vrajă. Aici nu era numai o adunătură de cheflii ce se îmbată de inimă albastră, nu! La Seci era o dezlănțuire nebună de veselie și nimic mai mult. Oricine venea aici, uita de toate și se lepăda de tot ce alcătua viața lui de pînă atunci. Își dădea dracului trecutul – ca să zicem așa – și odată scăpat de griji, se lăsa cu totul în voia libertății și a tovarășilor, la fel de cheflii ca și el, care n-aveau neamuri, case ori familii, într-un cuvînt nimic în afară de cerul necuprins și veșnicele desfătări ale sufletului. De aici venea acea veselie nebunească ce n-ar fi putut izbucni din nici un alt izvor. Povestirile și flecăreala mulțimii de cazaci adunați în ceasuri de hodină și trîniți leneși într-o rînă, pe pămînt, erau adeseori atît de hazoase și înfățișau cu atîta putere viața adevărată, încît trebuia să fii zaporojan, cu înfățișarea cea mai nepăsătoare din lume, ca să-ți păstrezi chipul atît de neclintit încît să nu clipești nici măcar din... mustață! Această trăsătură îi deosebește și pînă acum pe zaporojeni de ceilalți frați ai lor din Rusia de miazăzi. Veselia lor era beată și gălăgioasă, dar cu toate acestea n-avea nimic de cîrciumă apăsătoare, unde omul își caută uitarea într-o veselie mohorîță, care-i întinează sufletul. Aici era un cerc strîns de tovarăși de școală, cu singura deosebire că în loc să șadă în bănci și să asculte trăncăneala dascălului, ei călcau pe nepusă masă dușmanul, în cete de cîte cinci mii de călăreți. În loc de pajiștea

unde școlarii bat mingea, ei aveau întinderi neștrăjuite, la granițele cărora răsărea uneori câte un cap iute de tătar sau își ațintea privirile nemișcate și mohorâte câte un turc cu turbanul său verde pe frunte. Și mai era o deosebire: că în loc de a fi strânși laolaltă într-o școală, de o putere ce le-ar fi siluit voința, ei își lăsaseră de bună voie tatăl și mama și fugiseră din casa părintească; unii dintre ei avuseseră o dată ștreangul în jurul gâtului, dar, în locul chipului palid, al morții lipsite de slavă, izbutiseră să vadă viața, și încă una clocotitoare de tot; erau aici și dintre aceia care, credincioși fiind unui preacinstit obicei, nu erau în stare să păstreze nici o lețcaie în buzunarele lor; și alții care socotiseră altădată drept mare bogăție un galben, pentru că din grija arendașilor jidovi cărora le încredințaseră pământul, puteai să le întorci și buzunarele pe dos, că tot nu găseai o para chioară în ele. Mai erau aici și toți bursacii care nu putuseră îndura vergile de la Academie și care nu se aleseseră nici măcar cu o buche învățată de pe băncile școlii; dar alături de ei se găseau la Seci și dintre aceia care știau cine-i Horațiu, cine-i Cicero și ce-i aceea Republica Romană. Mai erau aici și mulți comandanți care mai târziu s-au acoperit de slavă în armata împăratului; de asemenea și o sumedenie de luptători de breaslă căliți în războaie, care nutreau în sufletul lor credința, vrednică de cinste, cum că un om trebuie să lupte oricum și oriunde, numai să lupte, pentru că nu-i șade bine unui voinic cu suflet mare să stea cu mâinile în sân. Dar erau și dintre aceia care veniseră la

Seci numai ca să se poată lăuda mai târziu că au fost acolo, zicînd că sînt viteji mult încercați în lupte. Dar cine nu era aici? Această republică ciudată era într-adevăr născută din nevoia pe care o simțea veacul. Toți cei dornici de viață de ostași, de potire de aur, de zarpale sau de galbeni venetici și spanioli, își puteau găsi oricînd de lucru aici. Numai iubitorii de femei n-ar fi putut găsi la Seci nimic pe gustul lor, pentru că aici nici măcar în mahalaua ce cuprindea împrejurimile, obraz femeiesc nu se încumeta să se arate.

Ostap și Andrii se minunau nespus cînd vedeau ce puzderie de lume vine la Seci chiar sub ochii lor și nimeni nu se găsește să-i întrebe pe acești oameni de unde vin, cine sînt și care le e numele. Toți intrau aici de parcă s-ar fi întors la casa lor, pe care au părăsit-o acum un ceas. Fiecare nou-venit se înfățișa doar hatmanului oștirii, care-l primea de obicei cu aceste vorbe:

— Bun venit! Ia zi: crezi în Domnul nostru Isus Hristos?

— Cred! răspundea noul-sosit.

— Da' în Sfînta Treime crezi?

— Cred!

— Da la biserică te duci?

— Mă duc!

— Ia fă semnul crucii!

Și noul-venit își făcea cruce.

— Bine, zicea atunci hatmanul. Du-te la curenul care-ți place!

Și cu asta lua sfîrșit ceremonia înfățișării. Toți cei de

la Seci erau uniți prin credința întru aceeași biserică, pe care erau gata s-o apere pînă la cea din urmă picătură de sînge, deși nici măcar s-audă nu voiau de post și felurite opreliști. Numai jidovii, armenii și tătarii, îmboldiți de o sete prea mare de cîștig, cutezau să trăiască și să-și vîndă mărfurile în mahala, și asta pentru că zaporojenilor nu le plăcea să se tocmească: afundau mîna în buzunar și cîte parale scoteau în pumn, atîtea plăteau. De altfel, soarta acestor neguțatori iubitori de arginți era adesea cît se poate de jalnică. Duceau o viață foarte asemănătoare acelor care-și făceau casele la picioarele Vezuviului; pentru că de îndată ce cazacii isprăveau banii, le spărgeau dughenele și luau marfa fără să le plătească nici o lețcaie. Seci se alcătuia din peste șaizeci de curene ce aduceau cu tot atîtea republici neatîrnate sau mai bine cu o școală și o bursă, unde copiii au tot ce le trebuie. Nimeni dintre cazaci nu cumpăra și nu ținea vreun bun al lui. Toate cele de trebuință erau pe mîna hatmanului, mai mare peste curen, care din pricina asta era numit „tătucu”. El avea în grijă banii, veșmintele, merindea, salamata¹, terciul, și pînă și toate cele pentru foc; tot lui îi dădeau cazacii banii spre păstrare. Adeseori izbucneau certuri între curene, și atunci se ajungea neapărat la bătaie. Curenele învrăjbite ieșeau în piață și își cărau pumni în coaste, pînă cînd unele rămîneau, în sfîrșit, învingătoare și atunci toată lumea se așternea pe chef. Așa arăta Seci,

¹Fiertură subțire de făină, cu unt sau untură.

care-i ademenea atît de mult pe cei tineri.

Ostap și Andrii se aruncară cu tot focul tinereții lor în această mare vijelioasă, uitînd într-o clipă de casa părintească, de bursă, de tot ce le frămîntase înainte vreme sufletele, dăruindu-se cu desăvîrșire vieții celei noi. Orice din jurul lor îi atrăgea: datina libertății fără frîu, răfuielele nemeșteșugite și legiuirile ce li se păreau uneori peste măsură de aspre într-o republică atît de samavolnică. Un cazac care fura sau șterpelea un fleac de nimic era socotit ca o pacoste ce se răsfrîngea asupra căzăcimii întregi; făptașul era legat ca cel din urmă tîlhar la stîlpul înfierării, alături de care era pusă o măciucă și toți cei care treceau pe lîngă el aveau datoria să-l lovească, pînă cînd în sfîrșit cădea mort. Un datornic rău de plată era ferecat în lanțuri și cetluit de tun; astfel rămînea pînă cînd unul din tovarășii lui se milostivea de el și îl răscumpăra, plătindu-i datoriile. Dar mai mult ca orice îl tulbura pe Andrii spăimîntătoarea pedeapsă orînduită pentru cei ce se făcuseră vinovați de omucidere. Chiar acolo, sub ochii lui, cazacii au săpat o groapă în care au coborît de viu ucigașul, apoi au pus peste el coșciugul cu trupul celui ucis de mîna lui, după care i-au acoperit pe amîndoi cu pămînt. Multă vreme l-a urmărit pe Andrii amintirea cumplita osînde și în fața ochilor îi juca întruna cel îngropat de viu, laolaltă cu groaznicul sicriu.

Nu trecu mult și cei doi tineri căpătară loc de cinste printre ceilalți cazaci. Adeseori porneau împreună cu tovarășii lor de curene și cîteodată cu tot curenul și cu

alte vecine să vîneze în stepă tot soiul de păsări, cerbi și căprioare ce foiau acolo ca frunza și ca iarba; alteori ieșeau la malurile rîurilor sau ale lacurilor care prin tragere la sorți căzuseră în stăpînirea curenului lor; aici aruncau năvoade și plase și scoteau pradă bogată, întru îndeștarea întregului curen și cu toate că îndeletnicirile pomenite nu cereau de la ei adevărata iscusință prin care se încearcă un cazac, cei doi flăcăi începură totuși să iasă în vileag printre ceilalți tineri, datorită voiniciei și îndemînării pe care o dovedeau la fiecă pas. Știau să tragă la țintă repede și fără greș și treceau Niprul înot împotriva șuvoiului, isprăvi pentru care un nou-venit era primit cu alai în sînul căzăcimii.

Dar bătrînul Taras plănuia pentru ei o altă îndeletnicire. El nu prea avea la inimă viața aceasta de huzur și năzuia spre fapte cu adevărat viteze. Zile întregi se tot gîndea și se răzgîndea cum să facă să-i îndemne pe cazaci spre o faptă vitejească în care orice voinic să-și poată arăta în voie dibăcia lui de ostaș. În cele din urmă i se înfățișă într-o zi hatmanului oștirii și îi spuse deschis:

— Ce zici, hatmane, n-ar fi timpul să mai petreacă nițeluș zaporojenii?

— N-au unde! răspunse hatmanul, scoțîndu-și din colțul gurii luleaua-i scurtă și scuipînd în lături.

— Cum așa, n-au unde? Am putea să-i călcăm pe turci ori pe tătari!

— Nu se poate! Nici pe turci, nici pe tătari! făcu hatmanul netulburat, luîndu-și iar pipa între dinți.

— Ce vorbă-i asta, nu se poate?

— Așa, nu se poate! I-am fâgăduit sultanului pace.

— Și dacă? Păi el îi păgîn, iar nouă și Dumnezeu și Sfînta Scriptură ne poruncește să-i batem pe păgîni.

— Nu se cade! Încaltea dacă nu ne-am fi legat față de ei pe credința noastră, atunci treacă-meargă. Dar așa, nu se poate și pace!

— Cum nu se poate, măi omule? Cum zici că nu se cade? Judecă și tu: uite, eu am doi flăcăi, amîndoi în floarea vîrstei. Dar nici unul nici celălalt n-au fost pînă acum în luptă, iar tu una știi: „Nu se cade” și zici că zaporojenii nu trebuie să-i calce pe păgîni.

— Da, nu se cade!

— Atunci, după tine, se cade să se irosească de-a surda puterea căzăcească, da? Se cade să putrezească omul ca un cîine, fără a săvîrși o faptă vitejească, fără să aducă vreun folos țării sale ori creștinătății, da? Atunci la ce mai trăim, la ce naiba ne mai tîrșim zilele, hai? Lămurește-mă, dacă poți! Ești om isteț la minte, că de aceea te-or fi ales cazacii în capul lor! Atunci poftim de mă lămurește, la ce mai trăim pe lume?

Dar hatmanul nu-i dădu răspuns la această întrebare. Era un cazac îndărătnic. După ce tăcu o clipă, zise:

— Și de la război să-ți iei gîndul! N-o să fie!

— Zi așa, n-o să fie? mai întrebă o dată Taras Bulba.

— Nu!

— Și zi, să-mi iau gîndul de la el?

— Să-ți iei gîndul!

„Așteaptă tu, pomana dracului, că o să te-nvăț eu minte!” își zise Taras Bulba și se hotărî pe loc să se

răzbune împotriva hatmanului.

Se înțelese apoi cu unul, cu altul și cinsti cu băutură toată lumea, după care cîțiva cazaci amețiți de rachiu se duseră drept în piață, unde se aflau legate de stîlpi niște tobe în care băteau toboșarii cînd chemau căzăcimea la sfat. Dar cum nu găsiră bețele pe care le păstra întotdeauna toboșarul, apucară fiecare cîte un lemn în mînă și începură să izbească din răsputeri pielea întinsă. Cel dintîi care sosi în goană mare fu toboșarul cel înalt și chior, al cărui singur ochi era grozav de umflat de somn.

— Care a îndrăznit să bată în tobe? se răsti dînsul.

— Gura! Ia-ți mai bine bețele și zi-i înainte cu ele, că așa-i porunca noastră! îi răspunseră pe loc fruntașii aburiți de băutură.

Atunci toboșarul scoase din buzunar bețișoarele pe care le luase cu dînsul, pentru că știa foarte bine cum sfîrșesc de obicei întîmplările de acest soi. Tobele prinseră a răpăi și cît ai clipi din ochi pîlcuri de cazaci, ca roiuri negre de bărzăuni, umplură piața.

Oamenii se strînseră roată, iar după cea de-a treia chemare a tobelor, se arătară în sfîrșit și căpeteniile; hatmanul oștirii, ținînd în mînă buzduganul, semn al puterii sale, judecătorul, cu pecetea oștirii, pisarul cu călimara și esaulul cu toiagul. Atît hatmanul oștirii cît și celelalte căpetenii își scoaseră căciulile și făcură cîte o plecăciune în cele patru părți cazacilor care stăteau țăntoși, cu mîinile proptite în sold.

— Ce vrea să zică soborul de aici și ce poftiți, cazaci dumneavoastră? rosti hatmanul.

Dar sudalmele și strigătele mulțimii nu-l lăsară să sfîrșească.

— Leapădă buzduganul! Pune-l jos, satană, chiar acum! Nu te mai vrem! strigau voci din mulțime.

Unele curene mai treze păreau a fi potrivnice acestei hotărîri; dar nu trecu mult și toți cazacii, atît cei beți cît și cei treji, se luară la bătaie cu pumnul. Se stîrni o hărmălaie nemaipomenită.

Hatmanul dădu mai întii să zică ceva, dar cum știa că mulțimea dezlănțuită și samavolnică ar fi fost în stare să-l omoare pe loc pentru asta – după cum se întîmpla aproape întotdeauna în asemenea împrejurări – se lăsă păgubaș și se ploconi doar adînc de tot în fața mulțimii, după care puse jos buzduganul și se făcu nevăzut printre cazaci.

— Porunciți, cazaci dumneavoastră, să înturnăm și noi semnele puterii noastre? întrebare judecătorul, pisarul și esaulul, pregătindu-se a lăsa pe loc călimara, pecetea oștirii și toiagul.

— Ba nu, voi puteți rămîne! se ridicară glasuri din mulțime.

— Am vrut doar să-l alungăm pe hatman, pentru că-i muiere, nu cazac, iar noi dorim în fruntea noastră un bărbat în toată puterea cuvîntului.

— Și pe cine vreți să puneți acum hatman? întrebare cei doi dregători.

— Pe Kukubenko! prinse a răcni o parte din cazaci.

— Ba nu-l vrem pe Kukubenko! răcnea partea cealaltă. Să mai crească oleacă! Are caș la gură!

— Șilo să ne fie hatman! strigau alții. Să-l punem pe

Șilo în fruntea noastră.

— Să vă fie acolo! strigau cei mai mulți suduind. Ce fel de cazac mai e, cînd știm cu toții că-i mîină lungă feciorul ăsta de cătea, mai rău ca tătarii: Ia mai dați-l la dracu-n praznic pe bețivanul cela de Șilo!

— Atunci pe Borodatîi! Să-l punem hatman pe Borodatîi.

— Ce Borodatîi? La mama dracului cu Borodatîi al vostru!

— Cereți-l pe Kirdeaga! șopti Taras la urechea unora dintre cazaci.

— Kirdeaga! Kirdeaga! strigă mulțimea. Borodatîi! Borodatîi! Kirdeaga! Kirdeaga! Șilo! La naiba Șilo! Kirdeaga!

Toți cei strigați de mulțime, de cum își auziră numele, ieșiră fără zăbavă din gloată, ca nu cumva oamenii să-și închipuie că au ajutat și ei într-un fel sau altul alegerea lor.

— Kirdeaga! Kirdeaga! se auzea tot mai tare. Borodatîi!

Întru sprijinirea vorbelor veniră acuma pumnii și Kirdeaga ieși învingător.

— Duceți-vă de-l aduceți pe Kirdeaga! strigară cazacii.

Din mulțime se desprinseseră pe dată vreo zece cazaci, dintre care unii abia se țineau pe picioare, așa de zdravăn trăsese la măsă, și se duseră drept la Kirdeaga, pentru a-l vesti că a fost ales.

Kirdeaga, deși cam trecut de ani, dar foarte isteț la minte, era de mult acasă la el, de parcă habar n-ar fi

avut de cele ce se puneau la cale.

— Ce doriți, cazaci dumneavoastră? întrebă el.

— Vino, c-ai fost ales hatman!...

— Ce tot spuneți, cazaci dumneavoastră? rosti Kirdeaga. Eu să mă învrednicesc de o astfel de cinste? Eu să fiu hatman? Păi, pe mine nici capul nu mă ajută la împlinirea unei asemenea dregătorii! E oare cu putință să nu fi găsit unul mai bun în toată oștirea noastră?

— Hai odată, dacă-ți spunem! strigară zaporojenii. Doi dintre ei îl apucară de subsuori și cu toate că omul se împotriva, proptindu-se zdravăn în picioare, îl duseră mai mult pe sus în piață, mai cu ocări, mai cu ghionturi din spate, mai cu scatoalce, mai cu vorbă bună. Nu mai da îndărăt ca racul, afurisitule! Primește, cîine, cînd ți s-a făcut o asemenea cinste!

În felul acesta Kirdeaga fu adus pînă la urmă în mijlocul cazacilor.

— Ce ziceți, cazaci dumneavoastră? rostiră cu voce tare, pentru a fi auziți de toată mulțimea, cei care-l aduseseră. Primiți ca acest cazac să vă fie hatman?

— Primim! Primim toți! vui mulțimea, și stepa întreagă se cutremură de vuietul ei.

Una din căpetenii luă atunci buzduganul și îl întinse hatmanului proaspăt ales. Dar Kirdeaga nu-l primi, după cum era obiceiul. Căpetenia i-l întinse încă o dată, dar Kirdeaga nu-l primi nici acum, ci numai a treia oară. În clipa aceea, un chiot de mulțumire izbucni din toate piepturile și iarăși stepa întreagă fu cutremurată pînă departe. Apoi ieșiră din mulțime

patru cazaci dintre cei mai vîrstnici, cu mustățile și moțurile cărunte (bătrîni prea împovărați de ani nu se găseau la Seci, pentru că nimeni dintre zaporojeni nu murea de moarte bună), și luînd fiecare cîte o mîină de pămînt, muiat proaspăt de ploaie și prefăcut în glod, îl puseră drept pe capul lui Kirdeaga. Țărîna muiată prinse a-i curge pe mustăți, pe obraji și îi mînji cu noroi toată fața. Dar Kirdeaga stătea neclintit locului și aducea mulțumiri cazacilor pentru cîntea pe care i-o făcuseră.

Astfel luă sfîrșit alegerea zgomotoasă, de care nu știu dacă se bucurau și alții așa cum se bucura Bulba: pe de o parte se răzbunase împotriva fostului

hatman, iar pe de alta, Kirdeaga era un vechi tovarăș de-al său cu care fusese în multe harțuri pe uscat și pe apă și cu care împărțise frățeste greutatea și restriștile vieții de ostaș. Mulțimea se împrăstie numaidecît și purcese la sărbătorirea noului-ales. Se porni un chiolhan cum Ostap și cu Andrii nici nu mai văzuseră pînă atunci. Cazacii sparseră cîrciumile, luînd cu japca tot miedul, rachiul și berea pe care le găsiră. Cîrciumarii erau mulțumiți că măcar ei scăpaseră teferi. Toată noaptea au răsunat strigări și cîntece care slăveau faptele vitejești și multă vreme a mai privit luna de pe cer pîlcuri de lăutari ce colindau ulițele cu bandurile, lăutele și balalaicele lor rotunde, precum și pe cîntăreții bisericești, pe care cazacii de la Seci îi țineau pentru slujbe sfinte și pentru preamărirea isprăvilor săvîrșite de ei. În cele din urmă, băutura și oboseala puseră cîte puțin stăpînire pe capetele tari ale zaporojenilor. Ici-colo se vedea cîte un cazac prăbușit la pămînt sau doi prieteni vechi înduioșați pînă la lacrimi de amintiri, care zăceau îmbrățișați în mijlocul drumului. Mai departe, se vedea o ceată întreagă care se pregătea să doarmă, sau cîte un cazac stingher ce-și căuta cu tot dinadinsul un culcuș mai moale, lăsîndu-se drept peste un butuc de lemn. Cîte unul mai tare de înger îndruga încă vorbe fără șir, dar pînă la urmă se lăsa și el doborît de vedrele de băutură... într-un tîrziu toată suflarea căzăcească fu cuprinsă de somn.

IV

Adoua zi, Taras Bulba ținu sfat cu noul hatman al oștirii, cum să-i facă să-i ridice pe zaporojeni la o faptă de arme. Hatmanul era un cazac bătrîn și deștept, cunoștea cu de-amănuntul firea zaporojenilor și dintr-un început așa grăi: „Nu se cade să călcăm legămîntul; nu se cade și pace!” Dar după ce tăcu o vreme, adăugă: „Las’ că facem noi într-alt chip: legămîntul n-o să-l călcăm, da’ născocim și noi ce putem! Numai să se adune mulțimea! Dar nu din porunca mea, ci numai din bunăvoia lor. Cred că te pricepi ce trebuie să faci... Ei, și-atunci dregătorii și cu mine o să venim într-un suflet în piață, de parcă n-am ști nimic.”

Nu trecu bine un ceas după ăst sfat și în piață prinseră a bate tobele. Ba se iviră ca la poruncă și cazaci amețiți de băutură și nesocotiți la vorbă. Cușme căzăcești fără număr împînziră dintr-o dată piață. Porniră întrebările: „Cine?... Pentru ce?... La ce bun sună adunarea?” Dar nimeni nu răspunse. În sfîrșit, ici-colo, de prin colțuri se ridicară glasuri: „Se prăpădește de-a surda puterea căzăcească: n-avem

război... Căpeteniile noastre s-au dedulcit la viață de huzur și de atîta osînză li s-au luat vederile!... Pa-sămite, nu mai e dreptate pe lumea asta.” Ceilalți cazaci ascultară dintru început tăcuți, dar mai apoi prinseră și ei a cuvînta: „Ce e drept, nu-i păcat: nu-i dreptate pe lumea asta!” Dregătorii însă păreau a fi cu totul uimiți de vorbele astea. În sfîrșit, hatmanul ieși în față și zise:

— Îngăduiți, cazaci dumneavoastră, să spun și eu o vorbă.

— Zi-i!

— Despre aceea vreau mai întîi și-ntîi a vă spune, boieri dumneavoastră preacinstiți, că mulți zaporojeni – precum bine știți și fără mine – s-au făcut datornici jidovilor cîrciumari și chiar și fraților lor, întru atîta că nici dracu n-ar ști să-i descurce. Pe urmă iarăși despre aceia vin a vă vorbi că mulți dintre flăcăii noștri n-au văzut nici măcar o dată cu ochii lor ce-i aceea război, și precum bine știți și domniile voastre, cîte parale face un flăcău, dacă n-a fost în război. Ce fel de cazac mai e și acela care nu s-a bătut în viața lui cu păgînul?

„Taci, că-i zice bine”, gîndi Bulba.

— Să nu care cumva să vă treacă prin minte, cazaci dumneavoastră, că vorbesc așa ca să calc pacea! Ferească Dumnezeu! Am spus-o și eu fiindcă veni vorba. Și-apoi lăcașul Domnului de la noi de-aici e mai mare rușinea cum arată! Sînt atîția ani de cînd prin mila lui Hristos dăinuie Seci pe lumea asta, dar biserica nu numai că pe dinafară nu aduce deloc a

biserică, dar nici icoanele dintr-însa n-au podoaba ce li se cuvine. Măcar de i-ar fi dat cuiva prin cap să le facă odăjdii de argint. Dar ele s-au ales numai cu ce le-au lăsat cu limbă de moarte niscaiva cazaci. Unde mai pui că și dania lor n-a fost mai de Doamne-ajută, pentru că avutul întreg și l-au băut în timpul vieții. Dar eu vă spun toate acestea nu pentru a porni cu război împotriva păgînilor, pentru că noi i-am făgăduit doară sultanului pace, și mare ne-ar fi păcatul dacă ne-am călca legămîntul.

„Ce tot le încurcă atîta?” se întreba Bulba.

— Care va' zică, vedeți și domniile voastre că nu se cuvine să pornim război, nu ne-o îngăduie cinstea noastră de oșteni. Dar eu uite ce zic, după mintea mea asta puțină: să-i lăsăm pe ai tineri să plece singuri cu bărcile și să scarmene puținel malurile Natoliei¹. Ce ziceți de asta, cazaci dumneavoastră?

— Du-ne pe toți, pe toți! strigară voci de pretutindeni. Sîntem gata să ne dăm și viața pentru credință!

Hatmanul o cam băgă pe mîneacă; nu intra în socotelile lui să ridice întreaga Zaporojie, pentru că socotea că ar rupe cu totul pe nedrept pacea odată încheiată.

— Mai îngăduiți-mi o vorbă, cazaci dumneavoastră?

— Ajunge! strigară cazacii. Tot n-ai să spui nimic mai bun decît ce-ai spus!

¹Anatolia.

— Dacă-i așa, așa să fie! Sînt sluga dorinței voastre. Că doar îi lucru cunoscut chiar și din scrieri că glasul norodului e glasul Domnului, și chiar că nu poți scorni un lucru mai înțelept decît cel scornit de mulțime. Atîta voi a vă spune: că sultanul n-ar lăsa fără pedeapsă joaca și desfătul voinicilor noștri, iar noi am avea vreme să ne pregătim; să ne adunăm puteri proaspete și nu ne-ar fi frică de nimic. Dar așa, dacă plecăm cu toții, ar putea să ne calce și tătarii. Țștia-s cîini de-ai turcilor: nu se-aruncă din față și nu intră în casă cînd știu că acolo-i stăpînul. Dar au obicei să muște pe la spate, și mușcă tare! Și dacă tot am adus vorba despre asta, să știți că nici bărci n-avem cîte ne trebuie și nici praf de pușcă atîta cît să putem porni cu toții. Dar eu sînt bucuros să fac ce vreți: sînt robul voinței voastre!

Și vicleanul hatman tăcu. Dar cetele de oameni prinseră a schimba păreri, iar hatmanii de curene ținură sfat; din fericire, nu prea erau mulți cazaci beți în ziua aceeași oamenii se hotărîră să asculte de sfatul cuminte al căpeteniei lor.

Pe loc fură trimiși cîțiva cazaci pe malul celălalt al Niprului, unde, în ascunzișurile de nepătruns de sub apă și din stufăriș, era tănuită visteria oștirii și o parte din armele luate de la dușmani. Alții se repeziră la bărci, pentru a le cerceta și a le pregăti de drum. Malul rîului se făcu negru de lume, într-o singură clipă. Cîțiva dulgheri își aduseră topoarele. Zaporojenii vîrstnici, arși de soare, lați în umeri și bine proptiți pe picioarele lor, unii cu mustața cărunță, alții cu

mustața neagră, stăteau în apă pînă la genunchi, cu șalvarii sumeși, și trăgeau de pe mal bărcile legate cu funii tari. Alții cărau trunchiuri uscate de arbori, pregătite de cu vreme, și felurite buturugi. Ici se băteau scînduri la o barcă, dincoace, cazacii răsturnaseră alta cu fundul în sus și o călăfătuiau; dincolo oamenii legau de o parte și de alta a bărcilor, după obiceiul căzăcesc, cîte un mănunchi de stuf lung, pentru a feri barca de valurile mării care ar putea s-o răstoarne; ceva mai departe, pe tot lungul țărmului, ardeau focuri, deasupra cărora, în cazane de aramă, clocotea smoala trebuincioasă călăfătuirii vaselor. Cei vîrstnici și umblați prin lume îi învățau pe cei tineri. Împrejurimile răsunau de bocănitul ciocanelor și strigătele celor ce munceau; malul întreg al Niprului părea că freamătă și unduiază, ca viu.

În vremea aceasta se apropie de uscat un mare pod plutitor. Mulțimea de pe el făcea semne cu mîna, încă de departe. Erau cazaci îmbrăcați cu svitci zdrențuite. Cu straiile lor în neorînduială – mulți n-aveau altceva decît o cămașă pe ei și cîte o lulea scurtă între dinți – arătau ca unii care scăpaseră chiar atunci de o năpastă, ori că ar fi petrecut cu atîta foc, încît și-au băut și veșmintele de pe ei. Din rîndul lor se desprinsese, în sfîrșit, un cazac mic de statură, dar bine legat, ca de vreo cincizeci de ani, și ieși în față. Omul striga și dădea din mîini mai dihai decît toți ceilalți, dar vorbele lui se pierdeau din pricina bocăniturilor și a strigătelor celor ce lucrau pe țărm.

— Ce vești ne aduceți? îi întrebă hatmanul oștirii,

cînd podul se opri la țărîm.

Cazacii care lucrau pe mal conțineau munca și așteptară răspunsul noilor-veniți, ținînd în sus topoarele și dălțile.

— Vești proaste! le strigă de pe pod cazacul cel vînjos.

— Ce fel?

— Îngăduiți, cazaci dumneavoastră, să vă spun o vorbă?

— Zi-i!

— Ori poate vreți mai bine să adunați sfatul?

— Zi, că sîntem cu toții aici!

Și oamenii se grămădiră pe dată la un loc.

— Au n-ați auzit de cele ce se petrec în răsăritul Ucrainei?

— Da' ce-i acolo? întrebă unul din hatmanii de curene.

— Ehe! Se vede treaba că v-a înfundat tătarul urechile cu niscaiva cîlți, de nu mai auziți nimic cu ele!

— Hai, spune odată, ce-i acolo?

— Ce-i acolo? E ceva ce n-ați văzut de cînd mama v-a făcut și v-a botezat!

— N-ai de gînd să spui odată, fecior de cățea? strigă un cazac din mulțime, pierzîndu-și răbdarea.

— Nici măcar sfintele biserici nu mai sînt ale noastre, iaca ce vremi am ajuns!

— Cum adică nu-s ale noastre?

— Au fost date în arendă jidovilor. Dacă nu plătești jidovilor dinainte, n-ai dreptul să mai slujești sfînta

liturghie.

— Ce tot îndrugi acolo?

— Și dacă jidovul afurisit nu-și pune semnul cu mîna lui spurcată pe pasca noastră, nu-i chip să o sfințești de Paște, și gata!

— Să știți că minte, cazaci dumneavoastră! Nu e cu putință ca jidovul spurcat să-și pună semnul pe pasca noastră sfîntă!

— Ascultați aici!... O să vă spun acum ceva și mai și: popii catolici se plimbă-n lung și-n lat cu daradaice prin Ucraina noastră. Și n-ar fi mare nenorocire că umblă cu daradaica! Nenorocirea e alta: că înhamă la ele, în loc de cai, creștini de-ai noștri, pravoslavnici! Și mai ascultați, c-o să vă spun ceva și mai și: jidoavcele s-au și apucat, cică, să-și facă fuste din odăjdiile preoțești. Iaca ce se petrece în Ucraina, cazaci dumneavoastră! Iar domniile voastre stați frumușel aici la Zaporojie și vă țineți de chiolhane! Se vede treaba că tătarul a băgat în voi o spaimă atît de cumplită, că nu mai aveți nici ochi de văzut, nici urechi de auzit, nimic, și de aceea nu mai știți ce se petrece pe lumea asta!

— Stai, oprește! îi luă vorba din gură hatmanul oștirii, care stătuse pînă atunci cu ochii în pămînt, ca și ceilalți zaporojeni, care nu se lăsau niciodată furați de cea dintîi pornire, cînd era vorba de treburi mai însemnate, ci rămîneau tăcuți, umplîndu-și în tăcere sufletele de mînia cea mai clocotitoare. Stai! Să spun și eu o vorbă! Dar voi? – dare-ar dracu-n tatăl vostru, dar voi ce-ați păzit? Au n-ați avut săbii? Atunci cum

de-ați răbdat o astfel de ticăloșie?

— Cum de-am răbdat o asemenea fărădelege, hai? să fi încercat voi, când numai leși erau cincizeci de mii! Și-apoi, de ce să ne ascundem după deget, au fost destui cîini și printre ai noștri care au îmbrățișat credința lor!

— Da' hatmanul vostru? Da' polcovnicii ce-au făcut?

— Polcovnicii noștri au făcut o treabă... să-l ferească Dumnezeu pe oricine!...

— Cum așa?

— Uite așa: hatmanul nostru a fost fript de viu într-un taur de aramă, la Varșovia. Cît despre polcovnici, leși umblă din iarmaroc în iarmaroc cu mîinile și capetele lor și le arată pretutindenii norodului. Iaca ce ispravă au făcut polcovnicii noștri.

...Mulțimea prinse a fremăta. Mai întîi se așternu pe tot malul Niprului o tăcere de moarte, ca în preajma unei furtuni năprasnice. Apoi deodată se auziră de pretutindenii voci și tot țărmul prinse a glăsui.

— Cum vine asta? Să țină jidovii în arendă bisericile pravoslavnice? Popii catolici să pună la ham creștinii dreptcredincioși? Și noi să îngăduim ca pămîntul rusesc să îndure asemenea chinuri din partea păgînilor afurisiți? Să-i lăsăm să se răfuiască astfel cu hatmanul și cu polcovnicii noștri? Nu, nu e cu putință! Nu e cu putință!

Vorbele astea zburau dintr-un capăt în altul. Zaporojenii se frămîntau, simțind întreaga lor putere. Aici nu mai era vorba de neliniștea unei mulțimi ușurate: se frămîntau acum firele tari și dîrze, care

nu se aprind cu una cu două, dar, odată aprinse, greu să le potolești.

— Să-i spînzurăm pe toți jidovii! se auzi din mulțime. Să nu mai facă fuste din odăjdiile preotești jidoavcele lor! Să nu mai pună semne pe pasca noastră sfîntă! Să-i îneacă pe toți afurisiții aceia în apele Niprului!

Vorbele astea, rostite de un glas, trecură ca fulgerul prin toate capetele norodului, care se urni deodată ca un singur om spre mahala, în dorința de a măcelări.

Nefericiții fii ai lui Israel, care și fără asta erau slabi de înger, își pierdură cu desăvîrșire cumpătul și se ascunseră care cum putu: în butoaiele goale de rachiu, în sobe și chiar sub fustele balabustelor, dar zadarnic: cazacii îi găseau pretutindeni.

— Prealumi nați pani! strigă unul din ei, înalt și lung ca o prăjină, scoțîndu-și din grămada semenilor mutra nenorocită și schimonosită de groază. Prealumi nați pani! Lăsați-ne să spunem o vorbă, numai una! O să auziți ceva ce n-ați auzit în viața dumneavoastră, ceva așa de grozav, că nici nu pot să spun cît îi de grozav!

— Hai s-auzim! zise Bulba, căruia îi plăcea întotdeauna să asculte vorba osînditului.

— Prealumi nați pani! rosti jidovul. Pani ca dumneavoastră n-au mai fost niciodată pe lume! Așa să trăiesc eu, că n-au mai fost! Atît de buni, de mari la suflet și de viteji, n-am văzut niciodată!... Glasul lui se pierdea și tremura de spaimă. Cum se poate să gîndim ceva rău despre zaporojeni! Aia care-s arendași în Ucraina, nu-s de-ai noștri! Zău că nu-s! Ei nu-s nici

măcar jidovi, ci dracu știe ce! Să-i stuchești și să-i lepezi și gata! Să spună și dînșii! N-am zis bine, Șlioma? Sau tu, Șmil?

— Așa să trăiesc eu că-i adevărat! răspunseră din mulțime și Șlioma și Șmil, amîndoi cu tichiile rupte și albi la față cum e varul.

— Noi însă nicicînd nu ne-am înhăitat cu vrăjmașul, urmă jidovul cel lungan. Cît despre papistași, nici măcar nu vrem să știm de ei! Vedea-l-ar pe dracu și în vis! Noi sîntem frați buni cu zaporojenii...

— Cum? Adică zaporojenii să vă fie frați? rosti cineva din mulțime. O dată cu capul, jidovi afurisiți! La Nipru cu ei, cazaci dumneavoastră! Să-i înecăm pe toți spurcații ăștia!

Vorbele lui fură ca un semnal. Cazacii îi înșfăcă ră pe jidovi și-i aruncară în valuri. De pretutindeni se auziră strigăte jalnice, dar neînduplecați, zaporojenii rîdeau uitîndu-se la picioarele încălțate cu ciorapi și cu papuci, care se bălăbăneau prin aer. Sărmanul vorbitor, care-și adusese singur năpasta pe cap, se smuci din caftanul de care-l apucase un cazac și așa cum era, numai într-o cămașă îngustă și bălțată, se aruncă la picioarele lui Bulba și prinse a se ruga de dînsul cu o voce jalnică:

— Stăpîne milostiv, pan prealuminat! L-am cunoscut pe răposatul Doroș, fratele domniei tale! A fost fala și mîndria tuturor voinicilor de la noi! I-am dat și opt sute de țechini cînd a trebuit să se răscumpere din robia turcilor!

— L-ai cunoscut pe frăține-meu? întrebă Bulba.

— Să mor dacă nu l-am cunoscut! A fost un pan cu suflet mare!

— Și cum zici că te cheamă?

— Iankel.

— Bine, făcu Taras. Apoi se gîndi o clipă și întorcîndu-se către cazaci, zise: Ca să spînzurăm un jidov, o să găsim oricînd vreme, de-o trebui. Pentru astăzi însă, dați-l pe mîna mea. Și zicînd așa, îl duse pe Iankel spre căruțele lui, străjuite de cazaci. Hai, vîră-te sub un car și stai acolo binișor, fără să te clinești. Iar voi, fraților, să nu care cumva să-l scăpați din mînă!

După ce rosti vorbele astea, Taras Bulba se duse în piață, unde începuseră mai demult să se strîngă cazacii. Toți cei care lucraseră adineauri la pregătitul luntrilor părăsiră într-o clipă țarmul: nu pe apă, ci pe uscat urmau să facă ei acum drumul, și nu de corăbii și luntri ușoare căzăcești aveau ei acum trebuință, ci de căruțe și de cai. Nu era om tînăr sau bătrîn care să nu vrea să meargă la război; toată lumea, în urma sfatului căpeteniilor: hatmani de curene și hatmanul oștirii, întărit de voia a toată oastea zaporojană, luă hotărîrea să meargă asupra Lehie, să răzbune răul făcut de ea, pîngărirea credinței și a slavei căzăcești, să strîngă pradă bogată din orașe, să pună foc satelor și holdelor, iar vestea isprăvilor căzăcești să se răspîndească pînă hăt departe prin stepă. Toată suflarea zaporojană se-ncinse pe loc și își luă armele. Hatmanul oștirii crescă în ochii mulțimii cu un arșin întreg. Nu mai era sfiosul slujitor de odinioară al

dorințelor ușuratec izbucnite din sînul unui norod fără frîu. Acum era un samodîrjeț¹ neîngrădit. Era un despot deprins numai să poruncească. Toată ceata de voinici samavolnici și cheflii stătea acum smirnă în rînduri drepte, cu capetele supus plecate, neîndrăznind să ridice ochii cînd hatmanul împărțea porunci. Iar el le împărțea domol, fără să strige, fără să se grăbească, rostindu-le răsplat, ca un cazac bătrîn și adînc cunoscător al meșteșugului, care a mai dus la bună împlinire și altă dată isprăvi puse la cale cu chibzuință.

— Faceți cu luare-aminte toate pregătirile! zicea el. Dregeți-vă bine carele și gălețile cu catran, încercați-vă armele. Nu vă luați veșminte de prisos: cîte o cămașă și două rînduri de șalvari de căciulă, vă ajung. Așijderea și cu mîncarea: cîte un ceaun de salamata, niște păsat de mei, și atîta tot: să nu văd că-și ia cineva mai mult! Toate cîte vă trebuie, or să vină în urmă, cu carele. Fiecare cazac să-și ia cîte doi cai. Și-apoi o să mai luăm cu noi vreo două sute perechi de boi, pentru că la locurile de vad și prin părțile mlăștinoase o să avem trebuință de ei. Și vă poftesc, cazaci dumneavoastră, să păstrați cu sfințenie buna rînduială. Știu bine că se află printre domniile voastre unii, care, cum dă Dumnezeu un mijloc mai nimerit, se reped să spintece mătăsuri și catifele scumpe, ca să-și facă nădragi din ele. Mai dați-l naibii de nărav. Lăsați încolo cele fuste și luați-vă numai arme, dacă

¹Autocrat (rus.).

dați de unele mai de soi, și galbeni ori arginți, că ăștia au putere mare și prind bine oricînd. Și încă țin să vă spun dinainte, cazaci dumneavoastră: de s-o îmbăta careva din voi pe drum, nici n-o să stau să cercetez cum s-a întîmplat, ci o să dau pe loc poruncă să fie legat de gît la o căruță de-a noastră, ca un cîine, poate el să fie cine-o fi! Chiar și cel mai destoinic cazac al oștirii! Și tot ca un cîine o să fie împușcat pe loc, iar leșul lui, fără nici o îngropăciune, lăsat pradă păsărilor hulpave, pentru că unul care bea într-o asemenea împrejurare, nu-i vrednic de pogrebanie pravoslavnică. Tinerii să-i asculte întru totul pe cei bătrîni. De-o mușca glonteale din voi ori v-o zgîria vreo sabie dușmană la cap sau în altă parte, nu vă pierdeți prea multă vreme cu un fleac ca ăsta! Luați oleacă de praf de pușcă, amestecați-l într-un păhărel de rachiu și dați-l de dușcă pe nerăsuflate. O să vedeți că ia totul cu mîna și nici frigurile n-o să vă scuture! Iar pe rană, dacă nu-i prea mare, puneți pămînt frămîntat cu scuipat în palmă, și vi se usucă cît ai clipi din ochi. Și acum la treabă, flăcăi! Da' fără grabă, pe-ndelete!

Așa vorbi hatmanul oștirii, și cînd își sfîrși cuvîntul, cazacii se apucară fără zăbavă de treabă. Seci se trezise din beție și nu mai puteai găsi un cazac cherchelit, să dai cu tunul, de parcă n-ar fi băut printre ei nimeni și niciodată!... Unii dregeau cercurile roților și înlocuiau osiile căruțelor, alții încărcau saci cu de-ale gurii, alții grămădeau arme, alții aduceau din stepă cai și boi. De pretutindeni se auzea tropot de cai, se trăgeau focuri de armă pentru încercarea

puștilor, zăngăneau săbiile, mugeau boii, scîrțiau carele întoarse în loc, se auzea vorbă, strigăte, îndemnuri... Curînd după aceea, tabăra căzăcească se așternu pînă hăt departe, pe toată întinderea. Multă vreme ar fi trebuit să alerge cineva, dacă i-ar fi venit în minte să treacă în fugă de la un cap la altul. Preotul înălță rugi în bisericuța mică de lemn și îi stropi pe cazaci cu aghiazmă iar oamenii sărutară unul după altul crucea. Cînd tabăra întreagă se puse în mișcare și ieși din Seci, zaporojenii întoarseră toți ca unul capetele îndărăt.

— Rămii cu bine, maica noastră! rostiră ei aproape într-un cuvînt. Să te păzească Dumnezeu de năpastă!

Cînd trecură prin mahala, Taras Bulba îl văzu deodată pe Iankel; își înjghebase în grabă o mică tarabă sub un cort și vindea acolo cremene, obiele, praf de pușcă și tot soiul de mărunțișuri trebuincioase unei armate care purcede la drum; avea pînă și colaci și pîine. „Ia te uită ce dat naibii e jidovul”, își zise Taras și apropiindu-se călare de Iankel, spuse:

— Ce cauți aici, prostule? Au vrei să te împuște careva ca pe o vrabie?

Drept răspuns, Iankel se apropie de dînsul și după ce-i făcu semn cu amîndouă mîinile, dîndu-i a înțelege că vrea să-i încredințeze o taină, șopti:

— Numai de-ar binevoi pan Taras să nu spună la nimeni nimic; printre carele căzăcești este și un car de-al meu. Am luat în el toate cîte-i trebuiesc unui cazac la drum; ș-apoi toată vremea cît o ține călătoria, mă prind să aduc de-ale mîncării așa de ieftin cum n-

a mai adus nici un ovrei în viața lui! Așa să trăiesc eu, că nu mint!

Taras Bulba ridică din umeri și se-ntoarse îndărăt la oștenii lui, minunându-se în suflet de istețimea și vioiciunea firii ovreiului.

V

Curînd toată partea de miazăzi-apus, locuită de leși, ajunse pradă spaimei. Pretutindenii se răspîndi aceeași veste: „Zaporojenii!... S-au ivit zaporojenii!...” Și toți cei ce erau în stare să-și pună la adăpost viața, și-o puneau. Toată suflarea omenească se ridică de-ndată și se împrăștie unde văzu cu ochii, după obiceiul aceluia veac lipsit de orînduire temeinică și de grija zilei de mîine, cînd omul nu-și dura nici cetăți, nici castele, ci se mulțumea doar cu un lăcaș vremelnice de paie, zicîndu-și: „Ce să mai irosesc muncă și bani pe căsuță, dacă tătarii tot au să mi-o facă una cu pămîntul, cînd or năvăli peste noi!” Toți erau în mare fierbere: unii își schimbau plugul și boii pe un cal și o pușcă și se duceau pe la polcuri, alții se ascundeau, punîndu-și la adăpost vitele și luînd cu ei în pribegie tot ce se putea lua. Ici-colo se întîlneau pe drum dintre aceia care întîmpinau oaspeții cu arma în mînă, dar cei mai mulți fugeau din vreme la apropierea lor. Toți știau că e greu să ai de-a face cu acea mulțime neînfrînată și gata de luptă, cunoscută sub numele de oaste zaporojană, care, sub înfățișarea

neorînduiei ei samavolnice, avea o alcătuire atît de bine chibzuită, cînd era vorba de fapte de arme. Călăreții înaintau fără să-și istovească sau să-și înfierbînte caii; pedestrașii mergeau treji în urma carelor, și toată tabăra umbla numai noaptea, odihnindu-se în timpul zilei pe întinderi nelocuite, departe de sate, sau prin păduri, încă destul de numeroase pe-atunci. În fața armatei mergeau iscoade și olăcari, trimiși anume înainte pentru a afla și a iscodi cum stau lucrurile. Foarte adeseori cazacii răsăreau ca din pămînt tocmai acolo unde erau mai puțin așteptați și atunci totul își lua rămas bun de la viață. Satele erau mistuite de foc; caii și vitele, care nu puteau fi luate de oștire, erau ucise pe loc. Părea că oastea zaporojană petrece mult mai vîrtos decît își vede de înaintarea ei războinică. Și azi ni se ridică părul măciucă la auzul neînchipuitelor cruzimi pe care le săvîrșeau zaporojenii în veacul acela pe jumătate sălbatic: prunci căsăpiți, femei cu sîinii tăiați, prizonieri lăsați în libertate cu picioarele jupuite de piele pînă la genunchi – într-un cuvînt, cazacii plăteau cu vîrf și îndesat datoriile trecutului. Starețul unei mînăstiri, auzind de apropierea lor, le trimise înainte doi monahi, cu poruncă să le spună că ei nu se poartă cum se cuvine, că între cazaci și ocîrmuire domnește o înțelegere și că zaporojenii calcă îndatoririle pe care le au față de rigă și odată cu aceasta și drepturile poporului.

— Spune-i episcopului tău, din partea mea și a tuturor zaporojenilor, îi răspunse hatmanul oștirii, să

fie fără grijă! Cazacii nu fac deocamdată altceva decît să aprindă și să-și ațîțe lulelele!

Nu trecu mult după aceea și falnica mînăstire fu cuprinsă de o mare de flăcări mistuitoare, și printre valurile ei dezlănțuite priveau pline de dojană uriașele ei ferestre gotice. Cete numeroase de călugări, jidovi și femei pornite în pribegie sporeau numărul locuitorilor din acele orașe unde se întrezărea chiar numai o licărire de nădejde în ajutorul unei garnizoane sau a miliției orășenești. Sprijinul întîrziat trimis uneori de ocîrmuire și alcătuit din pîlcuri mici de armată fie că nu putea să-i găsească pe cazaci, fie că se lăsa cuprins de spaimă la vederea lor și le întorcea spatele la cea dintîi întîlnire, iar ostașii fugeau mîncînd pămîntul, pe caii lor iuți. Se întîmpla uneori ca mulți comandanți de armată din slujba craiului, care se acoperiseră de faimă în alte războaie, să-și unească puterile și să se ridice laolaltă întru stăvilirea zaporojenilor. În astfel de împrejurări își cercau norocul cazacii tineri, care se țineau departe de tîlhării, nu umblau după jaf și nu se măsurau cu dușmanii neputincioși, dar ardeau de nerăbdare să-și arate dibăcia în fața celor vîrstnici, încăierîndu-se fiecare cu cîte unul din leșii semeți ce călăreau țăntoși pe armăsarii lor de foc, fluturîndu-și în vînt mînecele largi ale dolmanelor. Ce ucenicie plină de desfătare! Mulți dintre ei se și aleseră cu dichisuri de cai, puști și săbii scumpe. Nu trecu bine o lună și puii de altădată, cărora abia le dădeau tuleiele, se schimbară cu totul și se prefăcură în bărbați. Fețele lor, în trăsăturile cărora

se întrezărea pînă acum un fel de blîndețe tinerească, căpătară o pecete de asprime și putere. Cît despre bătrînul Taras, inima îi creștea de bucurie cînd vedea că amîndoi fiii lui ajunseseră în rîndul celor mai destoinici. Lui Ostap părea că ursita însăși îi hărăzise o viață plină de vitejii și izbînzi, pe calea anevoioasă a faptelor de arme. Nu-și pierdea niciodată sîngele rece, niciodată nu se simțea descumpănit, ci dimpotrivă, cu o stăpînire de sine aproape nefirească pentru un tînăr de douăzeci și doi de ani, știa să cîntărească într-o singură clipă primejdia în care se afla, precum și, îndeobște, starea lucrurilor, găsind mijlocul de a se feri de acea primejdie, dar a se feri numai și numai cu gîndul de a o birui îndată după aceea, cît mai temeinic.

Mișcările lui aveau acum o hotărîre pe care numai încercarea le-o poate da și purtau în ele semnul neîndoielnic al unei viitoare căpetenii de cazaci. Statura lui falnică și însușirile lui ostășești dobîndiseră ceva din puterea și înfățișarea unui leu.

— O, da! Ostap o să ajungă într-o zi o căpetenie destoinică de polcuri, zicea bătrînul Taras. Pe legea mea că o să fie un strașnic paladin, mai ceva decît taică-său!

Andrii se cufundase și el cu totul în muzica încîntătoare a gloanțelor și a săbiilor. El nu știa ce înseamnă să cîntărești, să chibzuiești sau să socoți dinainte puterile tale sau ale vrăjmașului. El vedea în luptă o încîntare și o desfătare nebună, ceva ca un fel de beție, în clipa cînd mințile se înfierbîntă, privirile se

împăienjenesc și se tulbură, capetele se rostogolesc de pe umeri, caii se prăbușesc cu zgomot la pământ, iar el zboară ca amețit de băutură, de șuierul gloanțelor și strălucirea paloșelor, împarte lovituri în dreapta și în stînga și nu le simte pe cele primite. De multe ori rămînea Taras uluit văzînd cum Andrii, mînat doar de înflăcărarea lui nestăvilită, se încumeta la isprăvi, pe care nu le-ar fi făcut niciodată un oștean socotit și cu sînge rece, și cum, purtat de avîntul lui, săvîrșea ade-vărate minuni, care lăsau cu gura căscată și pe bătrînii cazaci căliți în lupte. Taras se minuna și zicea:

— Și ăsta-i un oștean destoinic! Feri-l-ar Dumnezeu de sabia dușmană! Nu-i ca Ostap, dar de vrednic, e vrednic!

...Și iată că oștirea căzăcească se hotărî să meargă drept asupra orașului Dubno, unde se zicea că visteria e plină și că-s mulți tîrgoveți avuți. Într-o zi și jumătate străbătură calea pînă acolo și se iviră în fața orașului. Locuitorii din Dubno luară hotărîrea să se apere pînă la cea din urmă picătură de sînge și își vădiră dorința să moară mai degrabă în piețe și pe uliți, la intrarea caselor, decît să-i lase pe vrăjmași să le calce pragurile. Orașul era împrejmuît de un val înalt de pământ; acolo unde valul era ceva mai jos, se întrezărea cîte un zid de piatră al vreunei case ce slujea drept întăritură sau cîte o ulucă de stejar. Garnizoana era puternică și simțea pe deplin toată însemnătatea menirii ei. La început, zaporojenii se avîntară pe negîndite înspre val, dar fură întîmpinați de o ploaie de mitralii.

Tîrgoveții și orășenii nu vroiau nici ei, pesemne, să stea cu mîinile în sîn și se grămădiseră cu toții pe meterez. În ochii lor se vedea o hotărîre deznădăjduită de a se împotrivi; femeile luau și ele parte la apărare; zaporojenii se treziră improșcați cu pietre, poloboace, oale, apă clocotită și saci cu nisip, care le luau vederea. Cazacilor nu le plăcea de fel să lupte împotriva cetăților întărite; nu prea erau meșteri la impresurări. Hatmanul oștirii dădu poruncă de retragere și zise:

— Nu-i nimic, frați cazaci! Acum dăm înapoi, dar ce-i cu asta? Să nu fiu eu bun creștin, ci tătar spurcat, dacă măcar vreunul din cei din oraș o să ne scape teafăr! N-au decît să crape cu toții de foame, cîinii afurisiți!

Oștirea se retrase de pe val, impresură strîns tot orașul, și ca să-și mai treacă de urît pînă una-alta, începu să pustiască împrejurimile, să pună foc satelor, căpițelor de grîu rămase în cîmp și să-și slobozească hergheliile pe holdele neatinse încă de seceră, unde se legănau ca într-adins spicele grele, rodul neobișnuit de bogat care răsplătise în acel an truda plugarilor. Orășenii priveau cu spaimă cum se duce hrana lor de toate zilele. Iar cazacii, după ce împrejmuiră orașul de două ori cu cîte un brîu de căruțe, se rostuiră la fel ca în Seci, pe polcuri, și acum își fumau luleaua, schimbau între ei armele dobîndite în luptă, săreau capra, jucau de-a cine pierde, cine cîștigă, și aruncau căutături ucigător de nepăsătoare spre orașul impresurat. Noaptea se aprindeau focuri și

bucătării tuturor curenelor fierbeau terci în ceaune uriașe de aramă. Pînă la revărsatul zorilor, străji neadormite rămîneau de veghe lîngă focuri. Dar nu trecu mult și zaporojenilor începu să li se urască de atîta tihnă și trezie, neîntrerupte de vreo faptă de arme. Hatmanul oștirii dădu chiar poruncă să se împartă cazacilor de două ori mai mult vinaț decît pînă atunci, lucru îngăduit de datina oștirii, pe timpul cînd nu se întîmpla să fie încăierări grele ori drumuri istovitoare. Tinerilor, și mai cu osebite celor doi feciori ai lui Taras Bulba nu le era pe plac o asemenea viață. Andrii era cuprins de urît, și nu ascundea asta.

— Minte necugetată ce ești, îi spunea Taras. Rabdă, cazace, c-ai să ajungi hatman! Nu-i numai acela ostaș destoinic care nu-și pierde cumpătul într-o luptă grea, ci mai cu seamă acela care nu se lasă pradă urîtului chiar cînd stă degeaba, care știe să îndure orice, fără să crîcnească și care pînă la urmă face tot numai ce știe el!

Dar poate oare un tînăr înflăcărat să împărtășească părerile unui bătrîn? Alta e firea fiecăruia dintre ei și cu alți ochi privesc ei același lucru.

În vremea asta sosi și polcul lui Taras, adus de Tovkaci, însoțit de alți doi esauli, de pisar și de alte cinuri ale polcului; se adunaseră cu totul peste patru mii de cazaci. În rîndurile lor erau mulți voluntiri, care se ridicaseră mînați numai de voia lor, fără să fie chemați de cineva, de îndată ce auziseră despre ce e vorba. Esaulii aduseseră cu ei binecuvîntarea trimisă feciorilor lui Taras de bătrîna lor mamă și cîte o

iconiță din lemn de chiparos, luate de dînsa de la mînăstirea Mejogorski din Kiev. Amîndoi frații își puseră la gît iconițele sfinte și fără să vrea căzură pe gînduri, amintindu-și de măicuța lor. Ce le hărăzea oare binecuvîntarea ei? Biruință asupra vrăjmașului și apoi o întoarcere veselă în patrie, încărcăți de prăzi bogate și slavă, spre veșnica preamărire a banduriștilor, ori...? Dar necunoscute sînt căile viitorului, care se ridică în fața omului aidoma negurii de toamnă ce se înalță din mlaștini. Nebunește zboară prin această negură, în sus și-n jos, păsări purtate de bătaile repezi ale aripilor, fără să se vadă între ele: porumbița nu vede uliul, iar uliul nu vede porumbița și nici una dintre ele nu știe cît de departe zboară de pieirea ei...

Într-un tîrziu, Ostap se apucă iar de treabă, îndreptîndu-se înspre locul de așezare al polcurilor. Dar Andrii simțea, fără să știe nici el de ce, un fel de apăsare pe inimă. Cazacii sfîrșiseră cina; seara se stinsese de mult; o noapte de iulie nemărginit de frumoasă stăpînea stihiile. Dar Andrii nu se încumeta să se întoarcă la polcul său, nici să se culce; căta întruna, fără să vrea, la măreața priveliște din fața lui. Tăriile înalte ale cerului sclipeau de licărul fără număr al stelelor cu lumina lor șovăielnică și tăioasă. Pînă hăt departe în cîmp se întindeau care risipite în neorînduială; de ele atîrnau căldări murdare de dohot, iar înăuntrul carelor erau grămădite bunuri și merinde luate de la vrăjmași. Pe lîngă care, sub ele sau ceva mai depărțișor, erau întinși pe iarbă

zaporojenii. Dormeau cu toții, trîniți parcă anume pentru a fi zugrăviți pe pînză: unul cu o legăturică sau o cușmă sub cap, altul folosind în loc de pernă șoldul aproapelui său... Dar sabia, pușca, luleaua scurtă cu zorzoane de aramă, cu cui de fier pentru curățat și cu amnar erau fără greș asupra fiecăruia dintr-înșii. Boii mari și grei se culcaseră așijderea cu picioarele strînse sub ei, ca niște grămezi albicioase și aduceau de departe cu niște pietroaie sure aruncate la întîmplare pe cîte un loc mai povîrnit. De pretutindeni din iarbă se ridica sforăitul gros al oștenilor adormiți, la care răspundea din stepă nechezatul răsunător al armăsarilor, scoși din fire din pricina piedicilor de la picioare. Apoi, pe nesimțite o altă priveliște, măreață și totodată înspăimîntătoare își adăuga culorile la frumusețea de negrăit a nopții de iulie: erau vîlvățile roșietice ale împrejurimilor orașului, mistuite de foc. Ici – flăcările se înălțau mărețe și liniștite, așternîndu-se frumos pe cer; colo – dînd în calea lor de vreo piedică ușor de mistuit, se învolburau dintr-o dată ca un vârtej, şuierînd și repezindu-se în sus pînă la stele, unde șuvițele lor desprinse din trupul pojarului se stingeau hăt departe, în cer... Dincoace se zărea cîte o mînăstire neagră, pîrjolită mai demult, ce se înălța aspră și amenințătoare ca un călugăr cartusian¹, vădindu-și la fiecare străfulgerare de lumină măreția mohorîtă. Dincolo ardea cîte o livadă a monahilor. Părea că se aude pînă în depărtare cum sfîrîie pomii

¹Călugăr catolic, membru al ordinului cartusian.

încolăciți de fumul negru, și cînd în sfîrșit flacăra răzbea biruitoare, strălucirea ei de fosfor sîngerie-liliachie scâlda într-o clipă ciorchinele grele de prune, sau prefăcea în aur roșu perele abia date în pîrg; o dată cu ele însă lumina și cîte un leș negru aninat de zidul mînăstirii sau de ramura vreunui copac. Erau monahii sau bieții ovrei ce piereau o dată cu clădirea, mistuiți de aceeași pară. Deasupra vîlvătăilor se roteau în depărtare păsări ce semănau cu îngrămădiri de cruci negre și mărunte, presărate pe o cîmpie de foc. Orașul împresurat părea că doarme.

Turlele bisericilor, acoperișurile, gardurile și zidurile lui se liminau uneori liniștit de văpăile flăcărilor îndepărtate. Andrii făcu ocolul cazacilor. Focurile în jurul cărora ședeau străjile erau gata-gata să se stingă, pe cînd străjile moțăiau, sătule de terciul și de găluștele cu care se îndopaseră din belșug, după pofta inimii. Andrii se minună în treacăt de o asemenea nepăsare, zicîndu-și: „Bine că nu se află în preajmă vreun dușman puternic și că n-avem de cine ne teme”. În cele din urmă se apropie și el de unul din care, se urcă întrînsul și se lungi cu fața în sus și cu mîinile împreunate sub ceafă, dar nu putu multă vreme să adoarmă și rămase cu ochii la cerul larg desfășurat înaintea lui. Văzduhul era curat și limpede. Mulțimea stelelor ce alcătuiau Calea Laptelui și încingeau bolta ca un brîu era scăldată toată în lumină. Uneori, Andrii se pierdea pentru o vreme și pîcla ușoară a somnului trecător îi întuneca strălucirea cerului; dar apoi cerul se limpezea din nou și Andrii îl vedea iar ca înainte.

Cum sta așa, îi păru deodată că zărește o fărîmă de clipă un chip ciudat, un chip de om. Crezînd că-i doar o plăsmuire a visului care o să se risipească îndată, desch'se larg ochii, dar văzu cu adevărat un obraz supt și nespus de chinuit, ce stătea aplecat asupra-i și-l privea drept în față. De sub năframa întunecată, aruncată în grabă peste cap, ieșeau smocuri lungi de păr negru ca tăciunele, încîlcit și neîngrijit. Lucirea neobișnuită a ochilor și obrazul galben ca de mort, cu trăsăturile prea ascuțite, l-ar fi făcut pe oricine să creadă că are în fața lui o nălucă. Andrii își încleștă fără să vrea mîna pe armă și rosti repede, cu o voce aproape sugrumată:

— Cine ești? De ești duh necurat, piei din ochii mei! De ești om în carne și oase, nu ți-ai ales bine timpul de șagă. Te ucid dintr-un singur foc!

Ca răspuns la vorbele lui, năluca își duse degetul la buze; părea că-l roagă din toată puterea sufletului să tacă. Andrii coborî mîna și începu să cerceteze arătarea, cu toată luarea-aminte. Părul lung, gîtul și pieptul negricios, pe jumătate dezgolit, îi dădură a înțelege că are în fața lui o femeie. Dar se vedea cît colo că nu era de prin partea locului. Chipul ei supt de boală era smead; pomeții ieșeau mult în afară din obrajii scofilciți. Ochii înguști se lungeau în sus spre coadă. Cu cît Andrii privea mai mult chipul ei, cu atît i se părea că întrezărește în trăsăturile lui ceva cunoscut. În cele din urmă nu mai putu răbda și întrebă:

— Cine ești? Spune! îmi vine a crede că te-am

cunoscut odată, ori poate te-am zărit numai în treacăt?

— Acum doi ani, la Kiev.

— Acum doi ani... la Kiev... îngînă Andrii vorbele ei, căutînd în același timp să depene în minte tot ce-i mai rămăsese în cap din viața lui de bursac. Apoi o mai privi o dată țintă și cu totul pe neașteptate strigă în gura mare: Ești tătăroaica... sluga duducai, fata voievodului!...

— Ssst! făcu tătăroaica, împreunîndu-și mîinile a rugă. Tremura din tot trupul și căta cu spaimă în jur, să vadă de nu s-o fi deșteptat vreun cazac, trezit de strigătul nestăvilat al lui Andrii.

— Spune odată, cum de ești aici și pentru ce? zise Andrii în șoaptă, cu o voce sugrumată ce se frîngea în orice clipă de marea tulburare lăuntrică. Unde-i duduca? Mai trăiește?

— E aici, în oraș!

— În oraș? rosti Andrii, stăpînindu-se cu greu să nu strige iarăși și simți că tot sîngele îi năvălește în inimă. Pentru ce e în orașul ăsta?

— Pentru că și domnia sa, boierul bătrîn, tot în oraș e. De un an și jumătate îi voievod la Dubno.

— Și duduca-i măritată? Haide, vorbește odată! Că tare mai ești nu știi cum! Ce face?...

— De două zile n-a luat nimic în gură.

— Cum așa?

— Nimeni din oraș nu mai are de multă vreme nici o fărîmă de pîine. Toți mănîncă de nu știi cîte zile numai țărînă.

Andrii rămase încremenit.

— Duduca te-a văzut de pe meterez, împreună cu zaporojenii tăi. Ea mi-a zis: „Du-te de-i spune paladinului că de-și amintește de mine, să vină! Iar de nu-și amintește, să-ți dea o bucată de pâine pentru mama mea bătrână, pentru că nu vreau să văd cum își dă sufletul în ochii mei. Mai bine mor eu cea dintâi, iar dînsa după mine. Să te rogi de el, să-i cazi în genunchi, să-i cuprinzi picioarele. Are și el o mamă bătrână! Să-ți dea pâinea în sănătatea ei!”

Un noian de simțăminte se deșteptară și se aprinseră în pieptul tînăr al cazacului.

— Dar cum de ai ajuns aici? Pe unde ai venit?

— Pe sub pămînt.

— E vreo trecere?

— Este.

— Unde?

— N-ai să mă dai de gol, voinicule?

— Făgăduiesc pe sfînta cruce.

— Dacă te cobori în rîpă și treci pîrîiașul, dai de intrarea ei ascunsă în păpuriș.

— Și răspunde drept în oraș?

— Drept în mînăstirea de-acolo.

— Să mergem fără zăbavă, să mergem!

— Dar... în numele lui Hristos și a sfintei Marii, ia o bucată de pâine!

— Las' că iau! Rămîi aici, lîngă car. Sau mai bine, culcă-te în el. N-o să te vadă nimeni, dorm toți! Mă întorc îndată!

Și Andrii se îndreptă spre carele cu merindea

polcului. Inima îi bătea cu putere. Tot trecutul, tot ce fusese pînă acum înăbușit de viața din tabără, de traiul aspru de ostaș, se ridicase dintr-o dată din adîncurile sufletului său, începînd întîmplările de azi. Și iar se ivi din străfunduri, în fața ochilor lui, ca din adîncul fără margini al unei mări, femeia mîndră de odinioară. Ca într-o lucire de fulger văzu voinicul în amintirea lui brațele ei fermecătoare, ochii minunați, buzele surîzînde, părul castaniu și des, răspîndit în cîrlionți peste piept, și tot trupul ei feciorelnic, mlădiu, puternic și armonios. Nu, toate acestea nu erau stinse, nu muriseră în pieptul lui: se trăseseră doar vremelnice la o parte, lăsînd libertate altor porniri clocotitoare ale sufletului; dar adesea, foarte adesea chiar, tulburau somnul adînc al tînărului cazac. În astfel de nopți se trezea și rămînea îndelung cu ochii deschiși, neștiind să-și tălmăcească pricinile acestei stări. Acum mergea înainte, dar bătăile inimii lui se înteteau tot mai mult, și numai la gîndul că are s-o vadă iar, îi tremurau genunchii tineri. Ajuns la căruțe, își dădu seama că uitase pentru ce venise acolo. Duse mîna la frunte și se frecă îndelung, pentru a-și aminti ce anume avea de făcut. La urmă, tresări deodată cu putere, cuprins de spaimă la gîndul că fata poate moare de foame. Atunci se repezi la căruță, înșfăcă mai multe pîini negre, mari, le luă sub braț, dar numaidecît îi dădu prin minte că hrana aceasta i s-ar potrivi mai degrabă unui cazac voinic, care se mulțumește cu te miri ce, dar că-i prea grea și chiar jignitoare pentru gingășia unei fete. Tot gîndind așa,

își aminti că în ajun hatmanul oștirii dojenise pe bucătari pentru că irosiseră toată făina de hrișcă la un singur terci, în vreme ce ar fi putut pregăti dintr-însa pe puțin trei terciuri. Încredințat pe deplin că o să găsească terci îndeajuns prin cazanele bucătarului, Andrii luă cu el ceaunelul de drum al lui taică-su și se duse la bucătarul polcului lor, care dormea în preajma a două cazane de cîte zece vedre fiecare; cenușa de sub ele n-apucase încă să se răcească. Dar cînd privi înăuntru lor, flăcăul rămase uimit: cazanele erau goale. Ca să mănînci tot terciul din el, ar fi trebuit să dai o luptă aproape dincolo de puterile omenești, mai cu seamă că în polcul lor erau mai puțini oameni decît în toate celelalte. Mai aruncă o privire și prin cazanele polcurilor vecine: nicăieri nimic! Și fără să vrea îi veni în minte zicala: „Zaporojenii sînt aidoma copiilor: puțin le dai, puțin mănîncă; le dai mult, nimic nu lasă”. Dar ce era de făcut? Își aminti că în căruța lui Taras trebuia să fie un sac cu pîine albă, găsită de cazaci la brutăria mînăstirii pe care o jefuiseră. Se duse drept la carul părintelui său, dar sacul nu mai era acolo: și-l luase Ostap drept căpătîi și acum dormea tolănit pe iarbă, în apropierea carului, umplînd cîmpul cu sforăitul său puternic. Andrii apucă sacul cu o mîna și îl trase dintr-o dată cu atîta putere, încît capul lui Ostap se izbi de pămînt; buimac de somn, Ostap se așeză în capul oaselor, cu ochii închiși, și strigă în gura mare: — „Puneți mîna pe afurisitul cela de leah și prindeți calul, calul, zic!” — „Ține-ți gura că te omor!” îi strigă la rîndul lui Andrii,

speriat, ridicînd mîna cu sacul. Dar Ostap și fără asta încetase să mai țipe, se domolise de tot și scoase un sforăit atît de înfiorător, încît pînă și iarba se clătina de suflarea lui. Andrii privi cu sfială în jur, ca să se încredințeze că vorbele fără șir, rostite de Ostap în aiureala somnului, nu treziseră pe vreunul din cazaci. Ce e drept, din polcul de alături se înălță deodată un cap moțat, cercetă din ochi împrejurimile și se lăsă numaidecît iar la pămînt. Flăcăul mai așteptă o clipă-două, apoi porni spre căruța lui, cu sac cu tot. Tătăroaica zăcea culcată în car, mai mult moartă decît vie de spaimă.

— Scoală-te și hai la drum! Toată lumea doarme, nu-ți fie teamă! Ești în stare să duci măcar una din pîini, dacă nu mi-o fi la îndemînă să le port pe toate?

Și după ce spuse astea, Andrii își încarcă sacii pe umeri, mai șterpeli dintr-un car pe lîngă care trecea un alt sac cu mei, luă în mînă pînă și pîinile pe care voise să le dea tătăroaicei și, încovoiat puțin sub greutatea poverii, porni neînfricat printre rîndurile de zaporojeni adormiți.

— Andrii, rosti deodată bătrînul Bulba, în vreme ce flăcăul trecea în dreptul lui.

Inima voinicului se opri din bătaie. Încremeni locului, tremurînd din tot trupul și întrebă:

— Ce vrei?

— Văd o muiere alături de tine. Pe cîntea mea c-o să-ți trag, cînd m-oi scula, o bătaie, să mă pomenești. Muierile o să-ți mănînce capul, flăcăule!

Zicînd așa, Bulba se propti în cot și începu să

cerceteze cu luare-aminte tătăroaica înfășurată în vâlul ei. Andrii stătea cu sufletul la gură și nu îndrăznea să-și privească tatăl în ochi. Dar după o vreme, cînd își înălță privirile, văzu că bătrînul Bulba doarme cu capul proptit în palmă.

Flăcăul își făcu cruce. Spaima îl părăsi mai degrabă chiar decît îi încleștase inima. Dar cînd se întoarse pentru a privi tătăroaica, o văzu stînd în fața lui ca o stană de piatră, înfășurată toată în vâl, iar licărirea îndepărtată a unui foc, ce se întetise o clipă, îi lumina doar ochii tulburi, ca de mort. Andrii o trase de mîneacă și își văzură amîndoi de drum, întorcînd adeseori privirile înapoi, pînă coborîră pe un povîrniș într-o vale joasă, aproape de vîlcea – numită în unele părți rîpă – pe fundul căreia se tîra leneș un pîrîiaș, printre tufe de rogoz și bulgări de noroi uscat. Odată ajunși în vîlcea, fură ascunși cu totul cîmpiei pe care se întindea tabăra zaporojenilor. Cel puțin cînd Andrii își întoarse capul și se uită îndărăt, văzu că în spatele lui se ridică asemenea unui zid drept, mai înalt decît un stat de om, povîrnișul vîlceleii. Sus, pe marginea lui, se legănau cîteva fire de iarbă, iar peste ele se ridica crai nou, ca o seceră din aur roșu și sclipitor. O adiere ușoară de vînt ce se stîrnise în stepă vestea ivirea apropiată a zorilor. De nicăieri însă nu se auzea cîntatul îndepărtat al cocoșului: nici în oraș, nici în împrejurimile lui pustiite nu mai rămăsese de multă vreme nici un cocoș. Cei doi drumeți trecură apa rîulețului, pe un podeț închipuit dintr-un trunchi de copac prăvălit peste el; de partea cealaltă, malul părea

și mai înalt decît cel lăsat de ei în spate și se ridica aidoma unei coaste de prăpastie, alcătuiind o pavăză trainică și nezdruccinată cetății orașului. Meterezul de pămînt era mai jos în locul acesta și garnizoana de după el nu se zărea. În schimb, ceva mai departe se ridica zidul gros al mînăstirii. Malul repede al povîrnișului era năpădit pe de-a-ntregul de buruieni, iar pe fișia îngustă de lîngă pîrîu creștea trestia, înaltă cît un stat de om. Deasupra malului se mai zăreau rămășițele unui gard de nuiele ce arătau că nu demult pe locul acela fusese o grădină de legume. În fața gardului creșteau frunze mari de brusture; de după ele se întrezăreau fire de lobodă, scaieți țepoși și floarea-soarelui ce-și înălța deasupra celorlalte ierburi tîpsiile rotate. De cum ajunseră aici, tătăroaica se descălță și porni mai departe în picioarele goale, ținîndu-și grijulie cu mîna poala rochiei, pentru că pămîntul era mocirlos și plin de apă. Amîndoi drumeții străbătură anevoie păpurișul și se opriră în fața unei grămezi de vreascuri și mănunchiuri de crengi uscate, de soiul acelora pe care oamenii le foloseau la întărirea pămîntului rîpos. Aici dădură la o parte uscăturile și găsiră un fel de intrare boltită, o hrubă doar cu puțin mai mare decît gura unui cuptor. Tătăroaica își plecă capul și intră cea dintîi; Andrii o urmă, îndoit tare din șale, astfel încît să poată trece cu sacii lui, și în curînd amîndoi se treziră într-o întunecime de beznă.

VI

Andrii înainta anevoie prin coridorul îngust de sub pământ, prin care mergea în urma tătăroaicei, cărînd pe umeri sacii cu pîine.

— Nu mai avem mult și dăm de puțină lumină, rosti în sfîrșit călăuza. Ne apropiem de locul unde mi-am lăsat opaițul.

Și într-adevăr, pe întunecații pereți de pământ se ivi o slabă licărire de lumină. Andrii și tătăroaica ajunseră într-un loc mai larg și mai neted, unde fusese, pesemne, altădată o capelă; așa vădea cel puțin o măsuță îngustă, lipită de perete, ce slujise, se vede, drept masă de altar; deasupra ei se mai zărea încă icoana Madonei, cu chipul aproape șters și ieșit de vreme. O candelă mică de argint, aninată în fața ei lumina slab icoana. Tătăroaica se plecă la pământ și ridică opaițul de aramă lăsat acolo de dînsa; opaițul era prins pe un picior înalt și subțire și avea în jur, atîrnate de lănțișoare, un cleștișor, un ac pentru îndreptarea feștilor și un stingător. Femeia aprinse opaițul de la candelă. Lumina se întee și cei doi drumeți care înaintau prin coridor erau uneori

luminați de o izbucnire mai puternică a flăcării, iar alteori își trimiteau pe pereți umbra neagră ca tăciunele, ceea ce îi făcea să semene cu tablourile lui Gerardo delle Notti¹. Fața proaspătă, înfloritoare de sănătate și tinerețe a voinicului se deosebea izbitor de fața istovită și gălbejită a însoțitoarei lui. Coridorul prinse a se lărgi încetul cu încetul, astfel încât Andrii se simți mai la largul lui și cercetă acum cu nesaț pereții de pământ care-i aminteau de peșterile din Kiev. La fel ca și în ele, se vedeau aici firide săpate în pereți, iar în ele, pe-alocuri coșciuge. Când și când dădeau chiar de grămezi de oseminte, fără raclă, muiate de umezeală sau prefăcute în scrum. Odinioară trăiseră pesemne și aici sihaștri, adăpostiți în locul acesta tainic de furtunile vieții, de amărăciuni și ispite. Pe alocuri, umezeala era atât de mare, încât călcau de-a dreptul pe apă. Andrii era nevoit să se oprească de multe ori pentru a o lăsa pe însoțitoarea lui să-și tragă sufletul; femeia se simțea tot mai des copleșită de oboseală. Bucățica de pîine pe care o mîncase îi stîrnise dureri atât de mari în stomacul dezvățat de hrană, încît rămînea nemișcată clipe lungi, pînă își venea în fire. În cele din urmă văzură în fața lor o ușiță de fier. „Slavă Domnului, am ajuns!” spuse tătăroaica cu glasul stins și ridică mîna vrînd să bată în ușă, dar nu putu. Andrii izbi cu putere fierul în locul ei; îndată se auzi un vuiet prelung ce arăta că în

¹Gerardo delle Notti (Gerhard van Honthorst), pictor olandez din secolul al XVII-lea, supranumit astfel de italieni, deoarece picta de preferință scene nocturne, luminate de făclii.

spatele ușii se întinde un loc gol. Apoi vuietul se preschimbă în hăulit gros: dăduse, pesemne, de o boltă înaltă. Peste cîtăva vreme se auzi zornăit de chei. Părea că cineva coboară o scară. În cele din urmă, ușa se deschise și drumeții fură întîmpinați de un monah ce stătea pe o scăriță îngustă, ținînd în mînă o legătură de chei și o lumînare. Andrii se opri fără să vrea locului, la vederea călugărului catolic, care stîrnea în cazaci un dispreț plin de ură; zaporojenii se purtau cu ei mai neomenos decît cu jidovii. Monahul se dădu și el cu un pas înapoi, zărindu-l pe cazac, dar tătăroaica îi șopti o vorbă pe care Andrii n-o auzi, și monahul se liniști. Le lumină calea cu lumînarea lui, închise ușa după dînșii, îi duse pe scară în sus și curînd drumeții se văzură sub bolțile înalte și întunecate ale bisericii mînăstirii. În fața unuia dintre altare, cu sfeșnice înalte și lumînări, sta în genunchi un preot și se ruga încetișor. De-a dreapta și de-a stînga lui stăteau ingenucheați doi slujitori tineri în odăjdii liliachii, cu pieptare albe de horbotă prinse pe deasupra; amîndoi țineau cîte o cădelniță în mînă. Preotul cerea de la Cel-de-sus o minune: mîntuirea orașului, tărie sufletească pentru cei ce-au început s-o piardă, răbdare pentru cei din cetate, înlăturarea ispititorului care-i povățuia pe cei oropsiți să cîrtească și să se plîngă aidoma unor nevrednici, împotriva nenorocirilor pămîntești. Cîteva femei ce semănau mai mult a năluci stăteau și ele în genunchi, sprijinindu-se de spetezele scaunelor din față și de băncile de lemn, înnegrite de vreme, pe care-și țineau plecate

capetele istovite; cîțiva bărbați, proptiți de coloanele și pilaștrii ce țineau bolțile lăturalnice ale bisericii, se rugau și ei, triști, în genunchi. Fereastra cu geamuri în multe culori, de deasupra altarului, se încinse dintr-o dată de rumeneala zorilor dimineții și rotogoale albastre, galbene și de alte multe culori căzură pe podea, luminînd ca prin farmec biserica întunecată. Altarul, ascuns într-o firidă adîncă, se arătă atunci vederilor în toată strălucirea lui; fumul cădelnițelor se opri în aer, ca un nor scaldat de raze vesele de curcubeu. Andrii privea cu uimire, din colțul său întunecat, minunea săvîrșită de lumină. În clipa următoare, vuietul majestuos al orgei umplu toată încăperea. Vuietul se înteți din ce în ce și crescú, prefăcîndu-se în bubuituri grele ca de tunet, apoi se preschimbă într-o muzică cerească și sunetele ei se avîntară sus de tot, pînă sub boltă, ca un cîntec de glasuri feciorelnice, pentru ca apoi să se prefacă iar într-un vuiet gros și să se curme. Multă vreme încă mai răsunară bolțile cutremurate de bubuituri ca de tunet, ce păreau să stăruie pe sub ele, și multă vreme se mai minună Andrii, cu gura întredeschisă, de măreția muzicii auzite.

Apoi simți cum îl trage cineva de poala hainei. „E vremea să plecăm!” îi zise tătăroaica. Străbătură biserica nevăzuți de nimeni și ieșiră în piața dinaintea ei. Zorile rumeneau de mult cerul, prevestind răsăritul soarelui. Piața, în patru colțuri, era cu desăvîrșire deșartă; în mijlocul ei mai rămăseseră tarabe de lemn, care vădeau că încă acum o săptămînă, poate, se

vindeau aici de-ale gurii. Ulița, nepietruită ca toate ulițele din acea vreme, nu era altceva decît o mare de glod uscat. În jurul pieței se ridicau case mărunțele de piatră și de pămînt, cu un singur cat. Pereții lor lăsau să se vadă grinzi și stîlpi înalți cît casa, legați între ei prin alte grinzi de lemn bătute cruciș, după obiceiul de atunci; de altfel, se pot vedea asemenea clădiri încă și astăzi prin unele părți ale Lituaniei și Lehiei. Toate aceste case aveau acoperișuri din cale-afară de țuguiate, cu o sumedenie de ferestruici și răsufători. De o parte a pieții, foarte aproape de biserică, se ridica o clădire mult mai înaltă și cu totul deosebită de celelalte, primăria orașului, pesemne, sau vreo altă ocîrmuire; era cu două caturi și avea în vîrf un turnuleț cu două arcade, unde stătea un oștean de veghe; în acoperiș era zidit un cadran mare de orologiu. Piața întreagă părea moartă; totuși lui Andrii i se păru că aude un geamăt slab. Cercetînd cu luare-aminte, văzu de cealaltă parte vreo doi-trei oameni, întinși la pămînt fără mișcare. Cazacul își pironi ochii asupra lor, căutînd cu tot dinadinsul să vadă dacă sînt numai toropiți de somn ori morți de-a binelea, dar în clipa aceea se împiedică de ceva. Era leșul unei femei, care părea a fi evreică. Femeia fusese pesemne încă tînără, cu toate că trăsăturile ei, schimonosite de durere și istovite, nu vădeau acest lucru. Pe cap avea o broboadă roșie de mătase; peste urechi îi atîrnau podoabe de mărgăritare ori mărgele, în două rînduri, iar de sub ele ieșeau șuvițe lungi de păr cîrlionțat, ce se așterneau peste gîtul ei uscat, cu vinele umflate.

Alături de ea zăcea un prunc; mînuța lui se încleștase înrîncenat de sînul vlăguit al mamei și îl răsucise cu degetele lui mici, într-o pornire de mînie neputincioasă: căutase lapte și nu-l găsisese. Copilașul nu mai plîngea și nu mai țipa și doar mișcările abia zărite ale pîntecului său, care se ridica și se cobora încetișor, te făceau să crezi că n-a murit încă și că e pe cale doar să-și dea cea din urmă suflare. Andrii și însoțitoarea lui o cotiră într-o uliță lăaturalnică și aici fură întîmpinați de un om ieșit din minți, care văzînd încărcătura prețioasă pe care o purta Andrii, se repezi asupra lui ca un tigru, strigînd: „Pîine!” Dar n-avea puteri pe măsura pornirii lui nebunești. Andrii îi dădu un brînci și omul se prăbuși la pămînt. Împins de milă, cazacul îi azvîrli o pîine și nenorocitul se aruncă asupra ei ca un cîine turbat, rozînd și mușcînd dintr-însa, iar apoi își dădu sufletul tot acolo, în drum, închircit, de dureri supraomenești pricinuite de stomacul său care se dezobișnuise să primească hrana. Aproape la fiecare pas rămîneau îngroziți de victimele înspăimîntătoare ale foametei. Părea că mulți nenorociți nu mai puteau îndura chinurile în casele lor și năvăleau în ulițe, mînați de nădejdea nebună că cerul o să le trimită ceva pentru a le întări puterile. La poarta unei case ședea o bătrînă despre care nu puteai spune dacă doarme, a murit ori a căzut cu totul în nesimțire; femeia nu auzea și nu vedea nimic. Cu capul adînc plecat în piept, ședea neclintită pe locul ei. De pe acoperișul unei alte case spînzura de-o funie un trup istovit și țeapăn: nenorocitul nu găsisese

în el puteri să îndure pînă la sfîrșit suferințele foametei și se hotărîse să le curme cu mîna lui.

La vederea tuturor acestor mărturii groaznice ale foametei, Andrii nu se mai putu stăpîni și o întrebă pe tătăroaica:

— Se poate oare să nu fi găsit chiar nimic cu ce să-și țină zilele? Omul ajuns la mare strîmtoare n-are încotro: trebuie să mănînce chiar și lucruri de care pînă atunci i-a fost scîrbă, ca de pildă vietățile oprite de lege și cîte altele.

— Oamenii au mîncat tot ce-a fost cu putință, i-a răspuns tătăroaica. Au mîncat toate vietățile. Poți să răscolești mult și bine orașul că nu găsești nici un cal, nici un cîine, și chiar nici un șoarece. De altfel, noi n-am avut niciodată aici hambare cu de-ale gurii: toate se aduceau din satele vecine.

— Dar cum se face că voi, care pieriți de moarte atît de cumplită, mai vreți să vă apărați orașul?

— Poate că voievodul nostru i-ar fi închinat pînă acum cazacilor, dar ieri dimineață polcovnicul din Budjaka i-a trimis un răvaș, adus de un șoim, îndemnîndu-l să nu dea orașul pe mîna dușmanului; mai zicea acolo că vine în ajutorul nostru cu polcul său, dar că așteaptă un alt polcovnic și o să pornească la drum împreună cu el. Îi așteptăm să pice din clipă în clipă... Dar uite și casa. Am ajuns.

Andrii zărise încă de departe casa care se deosebea de celelalte și părea clădită de un arhitect italian. Era ridicată din cărămidă frumoasă și subțire și avea două caturi. Ferestrele catului de jos erau înconjurate de un

cadru de granit ce ieșea mult în afară. Catul de sus era alcătuit din arcade nu prea mari, care făceau o galerie. Printre arcade se zăreau gratii cu steme. La colțurile casei erau așijderea steme. O scară largă, din cărămidă vopsită, ieșea pînă în piață. La picioarele ei, de-a dreapta și de-a stînga, vegheau străji, care se țineau atît de asemănător una cu alta, că păreau zugrăvite. Cu o mînă își apucase fiecare alebarda, iar în cealaltă își sprijineau frunțile plecate astfel că aduceau mai degrabă a statui decît a ființe vii. Străjile nu dormeau și nici nu moțăiau măcar, dar erau nesimțitoare față de orice; nici nu băgară de seamă pe cei ce urcau acum treptele. În capul scării drumeții dădură de un oștean în veșminte bogate, înarmat pînă în dinți, cu o carte de rugăciuni în mînă. El ridică o clipă ochii istoviți asupra lor, dar tătăroaica îi spuse doar o vorbă și oșteanul își coborî privirile iar asupra ceaslovului. Andrii și însoțitoarea lui intrară în cea dintîi încăpere, destul de mare, care slujea drept odaie de primire sau numai drept tindă. Odaia era ticsită de oameni așezați în fel și chip pe lîngă pereți; se găseau aici soldați, slugi, îngrijitori de cîini, pivniceri și argați de tot soiul, neapărat trebuincioși pentru a vădi însemnătatea unui dregător leah, fie oștean, fie stăpîn de moșii. În aer se simțea fum de lumînare stinsă. Alte două lumînări mai ardeau încă în sfeșnice mari, aproape cît un stat de om, așezate în mijlocul încăperii, cu toate că prin geamurile ferestrei mari și zăbrelite privea de mult dimineța. Andrii se pregătea tocmai să intre drept pe ușa largă de stejar,

împodobită cu stemă și o sumedenie de alte înflorituri tăiate în lemn, când tătăroaica îl trase de mîneacă și-i arătă o ușiță lăturalnică, în perete. Prin ușița asta cei doi ieșiră într-un coridor și de acolo dădură într-o odaie pe care cazacul o cercetă cu luare-aminte. O rază de lumină, strecurată printr-o crăpătură a oblonului, cădea doar pe o perdea grea de catifea vișinie, pe pervazul daurit și pe un tablou din perete. Tătăroaica îi făcu semn lui Andrii să rămînă acolo și deschise ușa spre camera de-alături, de unde țîșni un mănunchi de raze. Cazacul auzi șoapte și o voce stinsă ce-i răscoli toată ființa. Prin ușa întredeschisă văzu o clipă statura gingașă a unei femei cu părul strîns într-o coadă lungă și grea, ce-i cădea peste brațul ridicat. Apoi tătăroaica se întoarse și-i spuse că poate să intre. Andrii nu-și dădu seama cum a intrat și cum a închis ușa în urma lui. În odaie ardeau două lumînări; în fața icoanei pîlpîia sfios o candelă; sub icoană se afla o măsuță înaltă, dintre acelea pe care le au de obicei catolicii, cu trepte pe care poți ingenunchia cînd îți spui rugăciunea. Dar ochii voinicului căutau altceva. El întoarse capul în altă parte și văzu o femeie ce părea înmărmurită într-o mișcare repezită, întocmai ca și cum toată făptura ei se avîntase spre dînsul, și deodată se oprise locului. Cazacul rămase și el uluit în fața ei. Și-o închipuisse cu totul altfel: nu era ea, nu era fata pe care o cunoscuse înaintea vreme; n-avea nimic asemănător cu cea de altădată, dar acum era de două ori mai frumoasă și mai încîntătoare. Pe atunci avea în ea ceva

neterminat, nedesăvârșit; acum însă era o înfăptuire căreia pictorul îi dăduse pînă și cea din urmă atingere de penel. Cea de odinioară era o fată minunată și flușturistică. Cea de azi era o femeie minunată, în toată strălucirea frumuseții împlinite. Ochii ei, înălțați spre dînsul, vedeau un simțămînt mare și întreg, nu o fărîmă, nu o făgăduială, ci un simțămînt plin. Lacrimile, ce nu se uscaseră încă, îi învăluiau privirile într-o strălucire umedă, care-i pătrunsese pînă în adîncul sufletului. Pieptul, gîtul și umerii ei atinseseră acum hotarul hărăzit frumuseții care a ajuns în culmea înfloririi; părul, ce i se risipea înainte vreme în bucle ușoare peste față, era strîns acum într-o coadă bogată, pe jumătate împletită, pe jumătate risipită peste brațul rotund și peste piept, în șuvițe lungi și unduioase. Trăsăturile ei păreau cu totul schimbate. Zadarnic cerca Andrii să găsească măcar una dintre acelea pe care le păstra în amintirea lui. Nu, nu mai rămăsese nici una. Paloarea atît de mare a feței nu-i știrbea întru nimic frumusețea minunată; dimpotrivă, îi dădea ceva și mai pătrunzător, o vrajă cu neputință de învins. Andrii își simți sufletul copleșit de o teamă cucernică și rămase nemișcat în fața ei. Fata părea și ea, la rîndu-i, uluită de înfățișarea cazacului care răsărise înaintea ei în toată frumusețea și puterea lui tinerească; pînă și încremenirea lui din acea clipă nu-i putea ascunde libertatea nestingherită a mișcărilor; ochii îi străluceau de o hotărîre nezdruccinată, sprîncenele-i catifelate se arcuiau semeț, obrații arși de soare erau rumeniți de focul patimei lui

neprihănite, iar mustăcioara-i neagră lucea ca firul de mătase.

— Nu, nu stă în puterile mele să te răsplătesc, viteaz cu suflet mare, rosti fata cu glas argintiu și unduios. Numai Dumnezeu e în măsură să te răsplătească, și nu eu, o femeie nevolnică...

Și își lăsă ochii în pământ; aidoma unor petale negrait de frumoase și albe ca zăpada, căzură pleoapele peste luminile lor, umbrindu-le cu genele lungi ca niște săgeți. Tot chipul ei minunat se plecă ușor, rumenit de jos de o gingașă roșeață. Andrii nu știu să-i răspundă nimic. Ar fi vrut să-i spună tot ce avea pe inimă, să i-o spună cu același foc care-i dogorea sufletul, dar nu putea. Își simțea buzele încleștate și n-avea glas; simțea că un umil ca el, crescut la seminar și într-o viață rătăcitoare de oștean, nu poate să răspundă la astfel de vorbe și îl cuprinse ura față de firea lui de cazac.

În clipa aceea intră în odaie tătăroaica. Ea tăiase câteva felii din pîinea adusă de voinic și le aducea acum pe o tupsie de aur pe care o așeză în fața stăpînei sale. Frumoasa îi aruncă o privire, se uită apoi la pîine, își înălță ochii spre Andrii și... multe mai citi Andrii în acești ochi. Căutătura ei duioasă, care vădea o mare slăbiciune, și neputință de a rosti prin viu grai simțămintele ce o năpădiseră, era mult mai pe înțelesul lui Andrii decît toate vorbele. Își simți dintr-o dată sufletul ușor, descătușat. Pornirile și dorințele inimii lui, stăvilite pînă atunci ca de un frîu apăsător, se scuturară acum de povara acestui frîu și, libere

cum erau, se pregăteau tocmai să izbucnească în şuvoaie nestăvilite de vorbe, cînd frumoasa își întoarce ochii spre slujnică și o întrebă plină de grijă:

— Dar mama? Ei i-ai dus pîine?

— Doarme.

— Dar tata?

— I-am dus. A zis că o să vină chiar el să-i mulțumească voinicului.

Atunci fata luă pîinea și o ridică spre gură. Andrii privea cu o încîntare nemaisimțită cum rupea miezul cu degetele ei de o albeață strălucitoare și cum îl mîncă; dar deodată își aminti de omul înnebunit de foame care-și dăduse sfîrșitul în fața ochilor lui, după ce înghițise o bucată de pîine. Cazacul îngălbeni și o apucă de mînă, strigînd:

— Ajunge! Nu mai mîncă! N-ai mai pus de atîta vreme nimic în gură și acum pîinea poate să-ți fie otravă!

Și fata coborî de-ndată mîna, puse bucățica pe tavă și-și aținti privirile în ochii lui, ca un copil ascultător. Să încerce numai o vorbă omenească a zugrăvi... Dar nu! Nici dalta, nici penelul, nici vorba atotcuprinzătoare nu sînt în stare uneori să înfățișeze tot ce spune o privire de fată și duioșia de care se simte cuprins acela care se învrednicește de o astfel de privire.

— Regină! strigă Andrii, cu inima și sufletul pline pînă în margini de simțire. Ai trebuință de ceva? Ai vreo dorință? Spune, poruncește! Poruncește-mi să fac pentru tine cel mai greu lucru din lume și o să alerg

într-un suflet ca să-l săvîrşesc. Spune-mi să înfăptuiesc ceva pe care nici un om nu-i în stare să facă şi o să îndeplinesc porunca ta, chiar de-ar trebui să-mi dau şi viaţa. Să mor, da, să mor, pentru că şi moartea de dragul tău mi-e atît de dulce că... ți-o jur pe sfînta cruce... Nu, nu sînt în măsură să-ţi spun cît îmi e de dulce! Am trei cătune! Jumătate din hergheliile părintelui meu sînt ale mele! Tot ce i-a adus de zestre mama, chiar şi bunurile pe care le tăinuieşte tatălui meu – sînt ale mele! Nimeni dintre cazaci n-are arme ca ale mele! Numai pentru plăseaua săbiei ce-o port, cazacii noştri îmi dau cea mai bună herghelie şi trei mii de oi pe deasupra. Dar de toate o să mă lepăd, toate o să le las, o să le zvîrl, o să le ard, o să le înec la o singură vorbă de-a ta sau numai la o mişcare cît de mică a sprîncenelor tale negre! Ştiu că îndrug vorbe prosteşti şi poate nelalocul lor, ştiu că nu-i vremea potrivită pentru toate astea şi mai ştiu că nu unul ca mine, crescut la seminar şi la Zaporojie, o să ştie să mînuiască vorbele, aşa cum ştiu să le mînuiască aceia ce se întîlnesc cu rigi, cneji şi cu toată floarea cavalerilor străluciţi. Văd că tu eşti o făptură a lui Dumnezeu deosebită de noi toţi ceilalţi muritori şi că stai neasemuit mai presus decît orice femeie ori fiică de boier. Noi, ceştilalţi, nu sîntem vrednici să-ţi fim nici robi şi numai îngerii cerului ar fi în măsură să te slujească.

Cu o uimire din ce în ce mai mare, toată numai urechi, fără să scoată nici o vorbă, asculta fata cuvintele deschise, izvorîte din inimă, în care se zărea,

ca într-o oglindă, sufletul tânăr și plin de puteri al voinicului. Orice vorbă nemeșteșugită, rostită de glasul ce pornea din fundul inimii lui, era plină de putere. Fata își înălță obrazul minunat, își îndepărtă cu o mișcare a mâinii șuvițele supărătoare ale părului, își întredeschise buzele și rămase așa multă vreme, cu ochii ațintiți spre voinic. Apoi vru să spună ceva, dar se opri deodată, amintindu-și că alta era menirea oșteanului din fața ei, că în spatele lui se ridică în chip de aprigi răzbunători tatăl, frații și patria întreagă a voinicului, că înspăimântători sînt zaporojenii care au împresurat orașul și că atît ea, cît și cei din oraș sînt sortiți unei morți crîncene... Și ochii i se umplură de lacrimi; atunci, cu o mișcare repede a mâinii, fata luă o batistă înflorată de mătase, își ascunse fața în ea, și într-o clipă batista se umezi toată... Și multă vreme rămase ea nemișcată, cu capul dat pe spate, strivindu-și între dinții albi ca zăpada buza ei gingașă de jos, de parcă ar fi simțit pe neașteptate mușcătura înveninată a unui șarpe, și cu fața acoperită cu batista, ca să-i ascundă voinicului durerea coplășitoare de care era stăpînită.

— Spune-mi măcar o vorbă! se rugă Andrii, luîndu-i mîna catifelată.

La acea atingere, un foc dogoritor i se răspîndi prin vine și cazacul strînse cu și mai multă putere mîna ce zăcea fără viață între ale lui.

Dar ea tăcea, nu-și lua batista de pe față și rămînea mereu nemișcată.

— De ce ești atît de tristă? Spune-mi de ce ești atît

de tristă?

Atunci fata aruncă batista, dădu pe spate părul lung ce-i cădea peste ochi și își revărsă durerea în vorbe tînguitoare, rostindu-le atît de încetișor, încît vocea ei părea o adiere de vînt, născută într-o seară minunată de liniștită, ce abia de atinge stuful des, crescut pe margine de apă; stuful prinde a foșni, a doini și trimite deodată în aer sunete subțirele, pline de o nemărginită tristețe; iar călătorul ce se nimerește prin apropiere le prinde din zbor, pătruns de un dor nelămurit, uitînd și de seara ce se stinge încetul cu încetul, și de cîntecele vesele ale plugarilor și cosașilor ce se întorc de la cîmp, și de dondănitul îndepărtat al vreunei căruțe, ce trece pe-acolo.

— Nu sînt eu oare vrednică de nesfîrșită milă? Nu e oare nenorocită mama care m-a adus pe lume? N-am eu parte de soarta cea mai amară din cîte s-au văzut? Și nu ești tu oare, soartă nemiloasă, cel mai aprig călău al meu? Pe cîți nu i-ai adus la picioarele mele? Pe cei mai mîndri dintre șleahțici, pe cei mai avuți dintre pani, dintre grofii și baronii străini, precum și toată floarea cavalerilor noștri. Toți mă puteau iubi, fără vreo opreliște și ar fi socotit drept o mare fericire dragostea mea. Un semn cu mîna să fi făcut și oricare dintre ei, cel mai frumos la chip și cel mai de neam, m-ar fi luat de soție. Dar tu, soartă nemiloasă, nu mi-ai legat inima de nici unul dintre ei, ci mi-ai legat-o, în ciuda atîtor voinici ai țării mele, de un străin, de un dușman. Pentru ce, o, maică preacurată a lui Hrist, pentru ce păcate grele, pentru ce nelegiuiri mă

prigonești atît de cumplit? Zilele vieții mele de pînă azi s-au scurs în bogăție și belșug. Bucatele cele mai scumpe și vinurile cele mai dulci mi-au fost hrană și băutură. Pentru ce? La ce bun? Oare numai pentru a mă lăsa să mor de o moarte aprigă, la care nu e osîndit nici cel mai din urmă cerșetor al țării mele? Și nu e de ajuns că mă așteaptă o astfel de ursită înspăimîntătoare; nu e de ajuns că înainte de a-mi da sufletul, scris mi-a fost să văd cum o să moară în chinuri neomenești tatăl și mama mea, pentru mîntuirea căroră mi-aș da cu drag de douăzeci de ori viața. Nu, toate astea nu sînt de ajuns: am fost sortită ca înainte de moarte să aud vorbe și să văd o dragoste cum nu se mai află alta pe lume. A trebuit ca prin spusele lui voinicul acesta să-mi sfîșie în bucăți inima, ca ursita mea să mi se pară și mai de plîns, ca să jelesc și mai amarnic tînăra-mi viață, ca moartea să mi se arate și mai înspăimîntătoare, și ca, murind, să te blestem și mai mult, soarta mea cumplită, și pe tine, fie-mi iertate păcatele grele, sfîntă Maică Precistă!

Și după ce tăcu, o deznădejde fără margini se oglinzi în ochii ei, pe față i se așternu o tristețe chinuitoare și totul, de la fruntea și ochii dureros plecați și pînă la lacrimile mistuite și uscate de văpaia obrazilor ei blînzi, totul părea a spune: „Nu e fericire pe acest chip”.

— Dar unde s-a mai auzit pe lume una ca asta? Nu se poate, nu se cade, zise Andrii, ca cea mai frumoasă și mai bună dintre femei să aibă parte de o soartă atît de amară, cînd a fost născută să i se închine, ca în

fața unei icoane, tot ce e mai ales în lume. Nu, n-ai să mori! Nu ești sortită morții! Mă leg pe neamul meu de cazac și pe tot ce am mai scump în lume că n-ai să mori! Iar de s-o întâmpla totuși una ca asta, de n-o fi cu puțință să îndepărtiez prin putere, prin rugă ori prin vitejie acea soartă nemiloasă, atunci o să murim împreună, dar mai întâi eu! O să mor în fața ta, la picioarele tale minunate și numai moartea o să mă poată despărți de tine.

— Nu căuta, voinice, să te înșeli nici pe tine, nici pe mine, îi răspunse fata, clătinînd ușor capul ei frumos. Eu știu, și spre marea mea nenorocire, știu prea bine, că tu n-ai dreptul să mă iubești! Și mai știu așijderea care e datoria și menirea ta: te cheamă la ei, tatăl, tovarășii și patria, pe cînd noi toți îți sîntem dușmani!

— Ce sînt pentru mine tatăl, tovarășii și patria? răspunse Andrii, scuturînd din cap, și își îndreptă făptura mlădie și puternică, asemenea plopului din marginea de rîu.

Și dacă tot am ajuns aici, uite ce vreau să-ți spun: nu am pe nimeni în lume! Pe nimeni, pe nimeni! repetă el cu același glas, însoțindu-și vorbele cu acea mișcare a mîinii cu care un cazac voinic și dîrz își arată hotărîrea nezdruincinată pentru o faptă nemaiauzită și cu neputință de săvîrșit pentru un altul. Cine a zis că patria mea e Ucraina? Cine mi-a dat-o de patrie? Patria e acel lucru spre care năzuiește sufletul nostru, acel lucru care îi e mai drag decît orice pe lume.

Patria mea ești tu! Iată patria mea! Și o port în inimă această patrie, am s-o port cîte zile oi mai trăi și aș vrea să văd cum ar putea s-o smulgă de acolo vreunul din cazaci?! Și tot ce am pe lume o să vînd, o să dau, o să calc în picioare, pentru această patrie!

Frumoasa încremeni o clipă ca o statuie negrăit de fermecătoare, privindu-l drept în ochi, iar apoi izbucni într-un plîns cu sughițuri, și cu o pornire minunată, de care e în stare numai un suflet mare de femeie, plăsmuit anume pentru asemenea porniri, i se aruncă la piept și, cuprinzîndu-i gîtul cu brațele albe ca zăpada, dădu frîu liber lacrimilor. În clipa aceea se auziră pe stradă strigăte nelămurite, însoțite de sunete de goarnă și de bătaia tobelor. Dar Andrii nu le auzi. Nu simțea altceva decît răsuflarea caldă și înmiresmată a buzelor ei, șiroaiele de lacrimi ce i se revărsau pe față și părul greu, cu miros amețitor, ce-i căzuse fetei din creștetul capului și-l învăluia acum în mătasea lui întunecată și strălucitoare.

Deodată năvăli în odaie tătăroaica, strigînd fericită și amețită de bucurie.

— Sîntem izbăviți, sîntem izbăviți! Au intrat ai noștri în oraș, ne-au adus pîine, mei, făină și zaporojeni legați fedeleș.

Dar nici unul din cei doi nu auzi ce fel de „ai noștri” au intrat în oraș, ce au adus cu dînșii și care sînt prinșii lor. Cu sufletul plin de simțăminte necunoscute celor de pe pămînt, Andrii săruta buzele înmiresmate ce-i atingeau obrazul, buze ce nu rămaseră nici ele pecetluite: îi răspunseră în același chip. Și în sărutul

care-i lega pe amîndoi, tinerii simțiră ceea ce îi e dat omului să simtă numai o singură dată în viață.

Și pierdut a fost cazacul! Pierdut pentru toată falnica seminție căzăcească! N-o să mai vadă el de aci înainte nici Zaporojie, nici cătunele părintești, nici biserica Domnului, cum nici Ucraina n-o să-și mai vadă în veci pe cel mai vrednic dintre fii, porniți întru apărarea ei. Iar bătrînul Taras o să smulgă un smoc de păr din moțul lui încărunțit și o să blesteme ziua și ceasul în care a zămislit un astfel de fiu, spre ocara și rușinea lui!

VII

In tabăra cazacilor era mare frământare și zarvă. La început nimeni nu putea răspunde lămurit cum de au pătruns în oraș oștile de sprijin. Dar mai pe urmă ieși la iveală că tot curenul Pereiaslavski, ce-și avea locul de așezare în fața porții lăturalnice a orașului, a fost beat turtă, și iată că astfel nu mai e de mirare că jumătate din oamenii lui au fost măcelăriți, iar cealaltă jumătate legați burduf, mai înainte chiar să se fi dumirit cum stau lucrurile, și pînă să pună mîna pe armă ceilalți cazaci din curenele vecine, treziți de zgomotul încăierării, oastea dușmanului izbutise să treacă aproape toată pe poarta cetății, iar cele din urmă rînduri se apăraseră cu focuri de flinte împotriva cazacilor somnoroși și pe jumătate amețiți de băutură, ce se năpustiseră în neorînduială asupra lor. Hatmanul oștirii dădu poruncă să se strîngă toată căzăcimea, și cînd oamenii făcură roată în jurul lui și se liniștiră, stînd cu capetele descoperite, cuvîntă:

— Ați văzut acum, cazaci dumneavoastră, ce s-a petrecut în noaptea asta. Ați văzut unde duce beția! Ați văzut ce ocară ne-a făcut dușmanul! Se vede

treaba că domniile voastre așa ați înțeles lucrurile: dacă v-am îngăduit să îndoiiți măsura băuturii, sînteți în stare să vă afumați pînă într-atîta, încît dușmanul oștirii Domnului nu numai că vă scoate șalvarii, dar vă și scuipe în obraz și voi nici că simțiți!

Cazacii țineau cu toții capetele plecate, știindu-se vinovați. Numai Kukubenko, hatmanul curenului Nezamaikovski, îl înfruntă, zicînd:

— Ia stai oleacă, tătucule! Măcar că nu se cade să ridici glasul cînd vorbește hatmanul a toată oastea în fața soborului de cazaci, dar faptele nu s-au petrecut chiar întocmai și de aceea voi a o spune. N-ai dojenit chiar pe drept toată oștirea pravoslavnică. Cazacii s-ar fi făcut pe de-a-ntregul vinovați și vrednici de moarte, dacă s-ar fi amețit cu băutură la drum, în luptă sau la vreo muncă anevoioasă și grea. Dar noi, noi am stat aici cu mîinile în sîn și ne-am fițit fără nici o treabă în fața cetății. Și-apoi nu era nici post, nici o altă opreliște creștinească de la băutură pe vremea asta, și atunci cum e puțință să nu se amețească omul de atîta huzur? Nu-i nici un păcat! Să le arătăm mai bine acum ce vra să zică să taberi așa, pe nepusă masă, asupra unor oameni nevinovați! I-am bătut noi și înainte vreme de ți-era mai mare dragul, d-apoi acum o să-i batem de n-or să știe cum să-și ia picioarele la spinare!

Cuvîntarea lui Kukubenko le merse cazacilor drept la inimă. Își înălțară frunțile adînc plecate, iar mulți dintre ei încuviințară din cap zicînd: „Bine a spus Kukubenko!” Taras, care stătea mai aproape de

hatmanul oștirii, îl întrebă:

— Ce spui, hatmane? Oare n-a grăit drept Kukubenko? Ce ai de zis la asta?

— Ce am de zis? Uite ce: ferice de părintele care a zămislit un astfel de fecior! Că nu-i mare înțelepciune să rostești vorbe de dojană! Mai mare e cînd știi să zici un cuvînt care să nu batjocorească omul în nenorocire, ci, dimpotrivă, să-l mîngîie, să-i ațîțe îndrăzneala, cum ațîță pintenii calul, răcorit de apa proaspătă. Îmi stătea și mie pe limbă să vă spun o vorbă de mîngîiere, dar Kukubenko mi-a luat-o înainte.

„Bine a grăit și hatmanul!” se auzi din rîndurile zaporojenilor. „Vorbă înțeleaptă!” spuseră și alții. Pînă și cei mai cărunți, care se țineau ca un pîlc de hulubi porumbaci, încuviințară și ei din cap și rostiră încet, mișcîndu-și mustața sură: „Da, a spus vorbe înțelepte!”

— Ascultați dar, cazaci dumneavoastră! urmă hatmanul oștirii. Ca să cucerim cetatea, cățărîndu-ne ori săpînd pe sub ziduri, cum fac veneticii, adică meșterii nemți – găsi-i-ar relele – nici nu se cade, nici nu-i treabă vrednică de un cazac. Dacă stai să judeci toate cum sînt, dușmanul n-a adus în oraș cine știe cîte merinde, pentru că a avut cu el care puține. Iar norodul din oraș e hămesit de foame! Se cheamă că o să mănînce totul cît ai bate din palme! Ș-apoi iarăși cu finul pentru cai! Nu știu zău, poate doar să le arunce din cer un braț-două vreun sfînt de-al lor... Numai că despre asta singur Dumnezeu știe de-o fi sau n-o fi

așa. Cît despre paterii lor, apoi numai gura-i de ei. Mă rog, pentru una sau pentru alta, leșii o să fie nevoiți să iasă din oraș. Voi să vă împărțiți în trei cete și să vă așezați pe trei drumuri, în fața celor trei porți de cetate. Înaintea porții celei mari să se așeze cinci curene, iar în fața celorlalte două, cîte trei. Curenele Deadkivski și Korsunski să se așeze la pîndă. Așijderea și polcovnicul Taras cu polcul lui. Curenele Tîtarevski și Tîmoșevski să rămînă la dreapta căruțelor, pînă cînd o să fie trebuință de ele, iar curenele Șcerbinovski și Steblikivski să rămînă și ele de partea stîngă. Din rîndurile oștirii să iasă în față toți cei mai clonțoși, ca să zădărasească dușmanul. Că leahul, care-i fudul din fire, n-o să rabde să fie luat în batjocură și poate chiar azi o să-i vedem ieșind pe toți din oraș. Hatmanii de curene să stea să-și numere fiecare oștenii: dacă are ceva cazaci lipsă, să-și întregească polcul din rămășițele curenului Pereiaslavski. Toate să fie încă o dată cercetate! Fiecare cazac să primească un păhărel de rachiu și o pîine, ca să se dreagă după beția de ieri. Dar eu unul așa zic, că trebuie să fiți sătui cu ce ați mîncat ieri, pentru că – de ce să nu spunem drept – v-ați umplut burțile de mă prinde mirarea cum de n-a crăpat vreunul din voi în timpul nopții. Și încă ceva: de s-o încumeta vreun cîrciumar jidov să-i vîndă cazacului fie și numai o cană de rachiu, o să-i bat în frunte, cîinelui celuia, o ureche de porc și o să-l spînzur de picioare, cu capul în jos! Și acum, hai la treabă, fraților! La treabă!

Așa rîndui hatmanul oștirii, și cazacii, cîți erau acolo, îi făcură o plecăciune adîncă, după care se îndreptară spre căruțele și taberele lor, ținîndu-și întruna cușmele în mîină, și numai cînd fură departe de tot, se acoperiră din nou. Apoi fiecare dintre ei prinse a se găti de luptă: își încercă sabia și paloșul, își umplu cornul cu praful de pușcă pe care-l lua dintr-un săculeț, își așeză cum e mai bine carul și-și alese calul.

Taras porni și el la polcul său, tot gîndindu-se cam unde ar putea fi Andrii și negăsind răspuns. Să fi căzut oare rob împreună cu alți cazaci care au fost legați buștean, adormiți cum erau? Dar nu, Andrii nu era dintre aceia care se lasă robit de vin! Nici printre cazacii morți nu se zărea leșul lui. Taras mergea în fruntea polcului său atît de cufundat în gînduri, că nu auzi cum îl strigă de multă vreme cineva pe nume.

— Care ești ăla de mă strigi? rosti el într-un tîrziu scuturîndu-se din toropeală.

În fața lui stătea Iankel, jidovul.

— Pan polcovnice, pan polcovnice! spunea Iankel grăbit, cu glas întretăiat, după care se vedea că are de povestit ceva nu tocmai lipsit de temeii. Am fost în oraș, pan polcovnice!

Taras îl privi, minunîndu-se cum de-a avut vreme să pătrundă în cetate.

— Și ce naiba ai căutat acolo?

— Iaca, spun tot, făcu Iankel. De îndată ce am auzit zarvă mare în zori de zi și cazacii au început să puște colo și colo, am înșfăcat caftanul și, fără să-l îmbrac,

m-am repezit într-un suflet acolo; numai pe drum mi-am tras caftanul pe mîneci, atît eram de dornic să aflu pentru ce e tărăboiul ăsta mare și pentru ce trag cazacii cu noaptea-n cap. Am ajuns la poarta cetății chiar în clipa cînd cei din urmă oșteni intrau în oraș. Cînd, ce să văd? în fruntea lor era pan Galiandovici, stegarul. Pe ăsta îl cunosc bine, îmi datorează de trei ani o sută de galbeni. M-am luat după dînsul, chipurile, ca să-i cer datoria, și am intrat împreună cu el în oraș.

— Cum adică? După ce că ai intrat în oraș, mai vroiai să-ți scoți și banii? întrebă Bulba. Și n-a dat el poruncă să fii spînzurat pe loc, ca un cîine?

— Așa să trăiesc eu c-a vrut să mă spînzure! răspunse jidovul. Slugile lui au și pus mîna pe mine și erau cît p-aci să-mi anine ștreangul de gît, dar eu m-am rugat fierbinte de pan stegar, zicîndu-i că o să-l aștept cu datoria cît vrea dînsul, ba i-am făgăduit să-i mai dau și alți bani împrumut, de cum m-o lăsa să strîng tot ce-am de luat de la alți oșteni; iar pan stegar – pentru că a fost vorba să-ți spun totul domniei tale – n-are nici un galben în buzunar. Măcar că-i stăpîn peste nu știu cîte sate și moșii, și patru castele, și pămînt de stepă pînă la Șklov, dar la pungă parcă-i cazac sadea: n-are o para chioară. Chiar și acum, de nu l-ar fi înzestrat cu arme jidovii din Brațlav, n-ar fi avut cu ce merge la război. Tot din pricina asta n-a fost nici la adunarea trimișilor boierimii leșești...

— Și-n oraș ce ai făcut? Ai văzut barem pe cineva dintre ai noștri?

— Cum să nu? Sînt mulți de-ai noștri acolo! Alde Ițic, Rahum, Samuilo, Haivaloh, unul care-i arendaș...

— Lua-i-ar naiba de cîini! strigă Taras, scos din fire. Ce-mi tot bagi pe gît neamul tău jidovesc, hai? Eu te întrebam de zaporojenii noștri.

— Pe zaporojenii noștri nu i-am văzut, afară de unul: pe pan Andrii!

— Pe Andrii l-ai văzut? întrebă repede Bulba. De ce taci? Unde l-ai văzut? În vreun beci? În vreo groapă? Necinstit? Legat?

— Cine ar îndrăzni să-l lege pe pan Andrii? Ehei, ce cavalier mîndru e acum! Așa să trăiesc eu că nici nu l-am cunoscut întîi!

Epoleți de aur, mînecare de aur, platoșă de aur, șapcă de aur, brîu de aur, pretutindeni aur, într-un cuvînt e cu totul și cu totul de aur. Cum îi soarele care s-arată primăvara, cînd pîuie și ciripește în grădină orice păsăruică și cînd miroase orice firicel de iarbă, așa strălucește și pan Andrii în aurul lui. Ba i-a dat voievodul și un cal de călărit, mîndru de n-are pereche! Numai calul cela face vreo două sute de galbeni!

Bulba rămase încremenit.

— De ce s-a îmbrăcat cu straie de-ale lor?

— Pentru că-s mai frumoase decît ale lui, iaca de ce!... Să-l vezi cum se plimbă călare și el, și alții; el îi învață pe ei, ei pe dînsul. Mă rog, zici că-i cel mai bogat pan de-al leșilor și pace bună!

— Și cine l-a silit să le facă pe toate astea?

— Am zis eu că l-a silit careva? Ori poate pan Taras

nu știe că dînsul a trecut de bunăvoie la ei?

— Cine să treacă?

— Păi... pan Andrii!

— Unde să treacă?

— A trecut, zic, de partea leșilor. Acum e cu totul și cu totul al lor!

— Minți, ureche de porc ce ești!

— Se poate să mint? Ce, sînt prost? Să mint ca să dau de vreun bucluc? Ce, tocmai eu să nu știu că un jidov care îndrăznește să mintă un pan e spînzurat pe loc ca un cîine?

— Atunci, după tine el și-a vîndut țara și credința strămoșească?

— Am zis eu c-a vîndut ceva? Eu am zis atît: că a trecut de partea lor.

— Minți, jidov afurisit! Una ca asta nu s-a mai întîmplat pe pămîntul nostru pravoslavnic. Le cam încurci, cîine!

— Să crească iarbă pe pragul casei mele, dacă le-ncurc! Să scuipe cine-o vrea peste mormîntul lui taică-meu, al mamei mele, al socrului, al tatălui tatălui meu și al tatălui mamei mele, dacă le-ncurc! Dacă pan Taras vrea, o să-i spun chiar pentru ce a trecut de partea lor.

— Pentru ce?

— Are voievodul o fată frumoasă! Da frumoasă, de zici Doamne!

Aici jidovul se strădui în fel și chip să arate cît e de frumoasă fata, desfăcîndu-și mîinile în lături, închizînd pe jumătate ochii și strîmbîndu-și gura, de

parcă ar fi gustat din ceva.

— Ei și ce-i cu asta?

— Păi, pentru ea le-a făcut pe toate și pentru ea a trecut de partea lor. Omul, cînd îl pălește dragostea, e ca o bucată de talpă muiată în apă: n-ai decît s-o îndoi cum îți place.

Bulba căzu pe gînduri. Își aminti cît e de mare puterea femeii plătînde, care pe mulți i-a dus la pierzare, își mai aminti că despre partea asta Andrii era cam slab de înger și rămase multă vreme așa, pironit locului.

— Numai să asculte pan Taras, că eu o să-i spun tot, zise din nou jidovul. Cînd am auzit zarvă și am văzut că oștenii intră pe poarta cetății, am apucat în grabă, așa ca să fie, un șirag de mărgăritare, pentru că în oraș sînt duduți frumoase și boieroaice, mi-am zis eu, și dacă-i așa, poate să nu fie pic de mîncare, da' mărgăritarele mele tot o să mi le cumpere vreuna din ele. Iar după ce slugile stegarului mi-au dat drumul, am alergat într-un suflet la curtea voievodului, ca să-mi vînd mărgăritarele și acolo am descusut-o bine de tot pe slujnica-tătăroaică. „Nunta o prăznuim numaidecît după ce-i gonim pe zaporojeni. Pan Andrii a făgăduit să-i gonească el, cu mîna lui.”

— Și tu nu l-ai ucis pe loc, pe ciinele cela? strigă Taras Bulba.

— Pentru ce să-l ucid? N-a trecut el de bunăvoie? Atunci cu ce-i vinovat? Se vede că se simte mai bine acolo, de aceea a trecut!

— Și tu l-ai zărit cu ochii tăi?

— Să mor dacă nu l-am văzut cu ochii mei! Ce voinic! Mîndru cum nu mai e nici unul! Și de cum m-a văzut, numaidecît și-a adus aminte de mine, să-i dea Dumnezeu sănătate! Iar cînd m-am apropiat de el, a zis...

— Ei, ce-a zis?

— A zis... dar mai întîi și-ntîi mi-a făcut așa cu degetul, adică să viu lîngă el, numai atunci a zis: „Iankel!” Iar eu i-am și răspuns pe dată: „Pan Andrii!” — „Iankel, să-i spui tatălui meu și fratelui și cazacilor zaporojeni, să le spui tuturor că părintele meu nu-mi mai e părinte, că fratele meu nu-mi mai e frate și tovarășii de arme nu-mi mai sînt tovarăși, și că o să mă bat cu ei cu toți! Cu toți o să mă războiesc, uite-așa!”

— Minți, iudă afurisită! țipă Taras Bulba, scos din fire. Minți, cîine! Tot tu l-ai răstignit și pe Hristos, blestematule! O să te ucid, satană! Șterge-o, că de nu, n-ai să scapi teafăr din mîna mea. Și spunînd asta, Taras își smulse sabia de la brîu.

Jidovul, speriat, o luă la fugă de-i sfîrîiau călcîiele, alergînd atît de repede cît îl puteau duce picioarele lui subțiri și uscățive. Așa fugi el mult și bine printre căruțele cazacilor și apoi dincolo de ele, în cîmp deschis, fără să privească îndărăt, deși Taras nu se ținea după el: chibzuise bătrînul că nu face să-și răzbune mînia pe cel dintîi om care i-a căzut la îndemînă.

Iar Taras abia acum își aduse aminte că l-a văzut pe Andrii trecînd cu o seară înainte prin tabără alături de

o femeie și își lăsă adînc în piept capul nins de ani, dar tot nu-i venea să creadă că a fost cu putință să i se întîmple o ocară ca asta! Fiul lui să-și vîndă credința și sufletul!

În cele din urmă, își duse polcul la locul de pîndă, dincolo de singura pădure ce scăpase nepîrjolită de cazaci, în vreme ce zaporojenii ceilalți, călare și pe jos, înaintau pe cele trei drumuri, spre cele trei porți de cetate. Unul după altul veneau toate curenele: Umanski, Popovicevski, Kanevski, Steblikivski, Nezamaikovski, Gurguziv, Tîtarevski, Tîmoșevski. Numai curenul Pereiaslavski lipsea din rîndul lor. Strașnic au băut cazacii acelui curen. Atît de strașnic, că și-au băut și libertatea. Unii dintre ei s-au trezit legați, în mîinile vrăjmașilor, iar alții nu s-au mai trezit deloc, ci așa, adormiți cum erau, au trecut în somnul veșnic, în pămîntul umed. Hatmanul Hlib s-a pomenit și el în tabăra vrăjmașă, fără șalvari și fără hainele de deasupra.

Cei din oraș au simțit numaidecît mișcarea cazacilor și au ieșit cu toții sus, pe meterez, în fața zaporojenilor se desfășura acum un tablou cît se poate de viu: muchia valului era presărată cu cavaleri leși, unul mai mîndru decît altul. Coifurile lor de aramă, împodobite cu cîte un surguci din pene albe ca niște lebede, străluceau ca soarele. Alții aveau pe cap tichiuțe subțiri, trandafirii și albastre, îndoite și date spre ceafă, și hainele lor, cu mîneci largi erau brodate cu fir sau împodobite cu găitane de aur; unii aveau săbiile și puștile lucrate cu podoabe scumpe și plătite cu bani

grei, precum și multe alte zorzoane ce-ți luau ochii. În fața tuturor celorlalți stătea țăntoș polcovnicul din Budjaka, cu o căciulă roșie cusută cu fir. Polcovnicul era un om greoi, mai înalt și mai gras decât toți, iar haina mai largă și scumpă abia de-l putea cuprinde. De partea cealaltă a meterezului, mai spre partea lăaturalnică, era un alt polcovnic, mărunțel de stat și uscățiv. Dar ochii lui mici și ageri priveau cu vioiciune de sub sprâncenele stufoase, iar polcovnicul se răsucea ca o sfirlează în toate părțile, arătând ceva cu o mișcare sprintenă a mâinii lui slabe și descărnate și împărțind porunci. Se vedea bine că, în ciuda staturii sale mărunțele, se pricepea în meșteșugul armelor, în apropierea lui se aținea un stegar lung ca o prăjină, cu mustăți stufoase și cu obraji roșii ca para focului, care arătau că acest pan se da în vînt după mieduri tari și mîncări gustoase. Iar dincolo de ei se vedea sumedenie de alți șleahțici înarmați pînă în dinți, unii pe galbenii lor, alții pe socoteala statului, iar alții pe banii jidovilor, cărora le zălogiseră tot ce aveau în castelele moștenite din strămoși. Mai erau acolo și mulți trîntori aciuati pe lîngă senatori, pe care aceștia îi luau cu dînșii la mese simandicoase, ca să pară mai străluciți, dar care furau de pe masă ori din dulapuri cupe de argint și a doua zi, după vreo sindrofie pompoasă, se urcau pe capra trăsorii unui pan oarecare. Într-un cuvînt, era acolo multă lume fel de fel. Unii dintre ei n-aveau adeseori cu ce să-și plătească un păhărel de băutură, dar acum, că era război, se înțoliseră cu toții ca de sărbătoare.

Cazacii, așezați șiruri-șiruri, stăteau tăcuți în fața zidurilor cetății. Nimeni n-avea aur pe el, ici-colo lucea răzleț cîte o înfloritură pe o plăsea de sabie sau pe un pat de pușcă. Nu le plăcea zaporojenilor să se gătească în straie scumpe cînd ieșeau la luptă. Purtau zale din cele mai obișnuite și svitci. Doar căciulile lor negre de oaie, cu fundul roșu, se zăreau pînă departe, ca niște pete vișinii.

Din rîndurile căzăcești se desprinseră curînd doi călăreți: unul tinerel de tot, altul ceva mai copt, amîndoi erau meșteri buni la vorbă usturătoare, dar și la faptă: Ohrim Naș și Mikîta Golokopîtenko. Îndată după ei ieși din rînd și Demid Popovici, un cazac voinic aciuat de multă vreme la Seci, care se războise sub zidurile Adrianopolului și trecuse prin nenumărate încercări la viața lui; ba odată scăpase și din foc și ajunsese la Seci cu capul negru, de pîrlit ce era, și cu mustățile pîrjolite. Dar acum Popovici era iar gras și frumos, cu un moț pe care-l răsucea după ureche, iar mustățile-i crescuseră la loc, negre ca tăciunele. Și ce meșter mai era la vorbă usturătoare, Popovici ăsta!

— Tare mîndre veșminte are toată oștirea voastră! Mult am da să știm dacă și puterea oștirii tot așa de mîndră e!

— O să vă arăt eu vouă! strigă numaidecît de sus polcovnicul cel gras. O să vă leg buștean pe toți! Închinați-ne de bunăvoie, slugi nenorocite, armele și caii voștri! Ați văzut cum v-am legat frații? Aduceți încoace pe zaporojenii ceia, ca să-i vadă!

Și leșii aduseră pe meterez zaporojenii prinși în

strînsoarea funiilor. Înaintea tuturor venea hatmanul de curen Hlib, fără șalvari și fără hainele de deasupra, așa cum fusese înșfăcat, în ameteala băuturii. Hatmanul ținea ochii în pămînt: îi era rușine față de cazacii lui că-l vedeau despuiat și că-l știau ajuns în robie, ca un cîine, luat în somn. Într-o singură noapte capul lui semeț cărunțise de tot.

— Nu te mai amări, Hlib! Te scăpăm noi! îi strigară de jos cazacii.

— Nu fi trist, fîrtate, spuse și hatmanul de curen Borodatii, că te-au luat despuiat – asta nu-i vina ta. Fiecăruia poate să i se întîmple! Mai mare rușinea pentru cei ce te-au adus aici spre necinstire, fără să-ți fi acoperit cuviincios trupul despuiat!

— Se vede treaba că sînteți viteji nevoie mare, cînd e vorba de oameni toropiți de somn! zise Golokopîtenko, privind în sus, spre meterez.

— Un bob zăbavă, că vă tăiem și vouă moțurile, îi răspunseră cei de pe val.

— Strașnic aș vrea s-o mai văd și pe asta, strigă Popovici, răsucindu-se cu cal cu tot. Apoi le aruncă o căutătură cazacilor și adăugă: Sau ce zic eu? Or fi avînd dreptate și leșii! Dacă o să-i ducă la atac burtosul cela, o să aibă o pavază de toată nădejdea!

— Și de ce gîndești c-ar avea o pavază de nădejde? îl întrebară cazacii, știind că Popovici pregătește pesemne una bună.

— Păi, pentru că îndărătul lui poate să se pitească toată oștirea, iar burta îi e atît de grozavă, că pe naiba mai poți ajunge prin ea cu sulița la vreunul din leși!

Cazacii izbucniră cu toții în hohote de rîs și multă vreme unii din ei mai clătinară încă din cap, zicînd: „Halal, Popovici! De-o apuca să-l atingă pe careva cu o vorbuliță de-a lui, apoi...” Dar nu sîrșiră să spună ce s-ar întîmpla „apoi”.

— Fugiți, fugiți mai repede de lîngă ziduri! strigă deodată hatmanul oștirii, pentru că leșii, pe cît se pare, nu putuseră îndura vorba usturătoare a lui Popovici și căpetenia lor făcuse un semn cu mîna.

De-abia se traseră cazacii de la meterez, că leșii îi și împroșcară cu mitralii. Pe val începu o mișcare vie: se ivi chiar voievodul, călare, cu părul alb. Porțile se deschiseră și oastea ieși din cetate. În față veneau, frumos orînduiți în șiruri drepte, husarii cu hainele cusute cu fir. După ei veneau oștenii îmbrăcați cu zale, apoi alții cu platoșe și lance, apoi cei cu coifuri de aramă; în urmă înaintau călare, unul cîte unul, cei mai arătoși dintre șleahțici, îmbrăcați fiecare în alt fel. Nu voiseră, semeții de ei, să se amestece în rîndurile celorlalți; chiar și cei care n-aveau oșteni, veneau singuri, numai cu slugile lor. Apoi veneau iar șiruri de luptători, iar în spatele lor ieși, tot călare, stegarul. Apoi alte șiruri, și după ele polcovnicul cel gras și în sîrșit, cel din urmă, după oștirea toată, ieși polcovnicul cel mărunțel.

— Nu-i lăsați, nu-i lăsați să se rînduiască și să se așeze în șiruri! strigă hatmanul oștirii căzăcești. Pe ei, toate curenele o dată! Lăsați celelalte porți! Curenul Tîtarevski să atace dintr-o parte! Deadkivski – din alta! Kukubenko și Palîvoda să le sară-n spate! învălmășiți-

i, amestecați-i și despărțiți-i unii de alții!

...Și cazacii îi izbiră din toate părțile, îi învălmășiră, îi amestecară și se amestecară și ei. Nu-i lăsară nici măcar să tragă cu flinte: dintr-o dată ajunseră la paloșe și lănci. Se făcu un vălmășag cumplit și toți avură prilejul să-și arate dibăcia. Demid Popovici străpunse trei luptători de rînd și trînti de pe cai doi dintre șlehtici cei mai semeți, zicînd: „Ce mai cai! De mult vroiam să pun mîna pe asemenea cai!” După care mîna caii departe în stepă, strigîndu-le cazacilor ce se țineau deoparte să-i prindă. Apoi își făcu iar loc pînă în grămadă, se repezi la șlehticii doborîți de el la pămînt, pe unul îl omorî, iar altuia îi aruncă arcanul de gît, îl legă de șaua lui și îl tîrî peste tot cîmpul, după ce mai întîi îi scosese de la brîu sabia cu mînerul scump și chimirul doldora de galbeni. Kobita, un alt cazac vrednic, tînăr de ani, se încăieră și el cu un viteaz cunoscut din oastea leșească și se luptă cu dînsul vreme îndelungată, pînă ajunseră să se bată piept la piept. Cazacul fusese cît pe-aci să iasă învingător: își trîntise dușmanul la pămînt, îl lovise în piept cu un pumnal turcesc bine ascuțit, dar nu știuse să se ferească la vreme: un glonte fierbinte îl plesnise în aceeași clipă drept în tîmplă. Îl doborîse cel mai de seamă dintre pani, cavalerul cel mai strălucit, din neamul cel mai de vază! Ca un plop subțirel și mlădios, zbura tînărul peste tot cîmpul, pe calu-i șarg. Multă vrednicie de cavaler și vitejie vădise el pînă în clipa aceea; despicasă în două pe doi zaporojeni – pe Feodor Korj, un cazac inimos, îl trîntise la pămînt cu

cal cu tot. Apoi împușcase calul, iar pe călăreț îl străpunsese cu lancea; tăiasse multe mîini și multe capete și-l lăsase mort pe loc pe Kobita, trimițîndu-i un glonț drept în tîmplă.

— Iată cu cine aș vrea să mă măsor! strigă hatmanul curenului Nezamaikovski – Kukubenko. Apoi dădu pîteni calului, zbură cît ai clipi din ochi drept în spatele cavalerului și slobozi un strigăt atît de sălbatic, încît toți cei din jur tresăriră de spaimă. Leahul vroi să-și întoarne calul, ca să stea față-n față cu cazacul, dar calul nu-l ascultă: înspăimîntat de strigătul năprasnic al cazacului, se smuci în lături și-l ajunsese din urmă glonțul lui Kukubenko; i se înfipse fierbinte între umeri și-l doborî la pămînt. Dar nici acum nu se lăsă bătut leahul și cercă din răsputeri să-și izbească dușmanul. Numai că mîna, căzută sub povara săbiei, slăbea din ce în ce. Iar Kukubenko își luă cu amîndouă mîinile paloșul greu și i-l împlîntă drept între buzele ce începuseră să se învinețească. Paloșul îi rupse doi dinți albi ca zahărul, îi despică în două limba din gură, sfărîmă osul cefii și se înfipse adînc în pămînt, țintuind pentru vecie țeasta dușmanului de țărîna rece. Un val de sînge țîșni în sus, roșu ca bobul de călin crescut pe-un mal de apă, sînge boieresc de viță veche, scaldînd veșmîntul galben, cusut cu fir. Iar Kukubenko îl părăsi numaidecît și își făcu loc, împreună cu cazacii lui, spre o altă grămadă de luptători.

— Ehei, ce mai podoabe a lăsat Kukubenko ăsta! zise Borodatii, hatmanul curenului Umanski,

depărtându-se de cazacii săi spre locul unde zăcea ucis cavalerul doborât de Kukubenko. Am omorât și eu șapte șleahlici cu mîna mea, dar podoabe ca astea n-a avut nici unul dintre ei.

Și s-a lăsat ademenit de lăcomie hatmanul Borodatii: s-a aplecat spre leah, ca să-i scoată gâteala scumpă de oștean; a izbutit să-i smulgă pumnalul turcesc bătut cu nestemate, i-a desprins de la brîu chimirul doldora de galbeni, i-a luat din piept tolba cu rufe de pînză subțire, cu argintărie bogată și cu o buclă din părul unei fete, păstrată cu grijă spre bună amintire... Și n-a simțit Borodatii cum îl ajunge din urmă, ca o furtună, stegarul cel cu nasul roșu, pe care-l doborîse mai adineauri de pe cal, lăsîndu-i spre aducere-aminte și un semn de paloș de toată frumusețea. Și și-a luat avînt stegarul și mi l-a izbit pe hatman cu toată setea, drept peste grumazul aplecat. Cazacului nu i-a fost spre bine lăcomia: a sărit departe de trup capul voinicesc și s-a prăvălit trupul văduvit de cap, muind pînă hăt departe țărîna cu sîngele lui. S-a înălțat în sus, spre tăriile cerului sufletul dîrz de cazac, mohorît și supărat de cele petrecute, dar totodată mirat că părăsește atît de timpuriu un trup atît de puternic. Dar n-a apucat bine stegarul leah să-și înfigă degetele în moțul hatmanului, pentru ca să și-l lege de șa, că răzbunătorul nemilos s-a și ivit.

Întocmai ca hultanul din ceruri care, după ce s-a rotit de cîteva ori pe aripile-i puternice, se oprește deodată ca răstignit și apoi se repede în zbor de

săgeată peste pitpalacul ce strigă la margine de drum, tot așa Ostap, fiul lui Taras, s-a năpustit fără veste asupra stegarului leah și i-a aruncat cît ai clipi din ochi lațul de gît. Stacojie s-a făcut fața stegarului, din roșie cum era, cînd s-a strîns în jurul gîtului lațul nemilos, mîna lui s-a încheștat pe mînerul pistolului, dar degetele închircite de durere n-au putut să îndrepte țeava și glonțul s-a pierdut de-a surda. Ostap i-a desprins pe loc de pe șa șnurul de mătase pe care stegarul îl purta la dînsul pentru înlănțuirea vrăjmașilor robiți, și cu el l-a legat pe stegar de mîini și de picioare; celălalt capăt al șnurului și l-a prins de șa și a pornit peste cîmp, tîrîndu-l pe leah după el, în vreme ce-i chema cu glas tare pe toți cazacii din polcul Umanski să vină și să dea hatmanului lor cea din urmă cinstire.

Iar cazacii aceia, de cum auziră că Borodatîi, hatmanul lor, nu mai e în viață, părăsiră cîmpul de bătaie și se adunară într-un suflet ca să-i ridice trupul; tot acolo, pe loc, ținură sfat pe cine să aleagă hatman. În cele din urmă ziseră cu toții:

— La ce bun atîta vorbă? Unul mai vrednic ca Ostap al lui Bulba nici că se poate. E mai tînăr, ce e drept, decît noi toți, dar are judecată cît unul bătrîn.

Ostap își scoase căciula și le mulțumi tuturor fraților săi cazaci pentru cîntea pe care i-au arătat-o, dar nu putu să se mai împotrivească, zicînd că-i tînăr ori necopt la minte, pentru că vedea bine că războiul e în toi și că nimănui nu-i arde de astfel de fleacuri, ci își luă cazacii și-i duse tocmai unde era vălmășagul

mai mare, arătînd astfel tuturor că nu l-au ales degeaba hatman. Leșii, simțind că se îngroașă gluma, se dădură mai înapoi și trecură în fugă de cealaltă parte a cîmpiei, pentru a se aduna cu toții la un loc. Iar polcovnicul lor cel mărunțel făcu semn cu mîna spre cei patru sute de luptători proaspeți, neosteniți ce stăteau chiar în poarta cetății, și o ploaie de gloanțe se abătu asupra cazacilor. Dar nu atinse pe mulți: izbiră mai cu seamă boii care se uitau înnebuniți la luptă.

Boii mugiră sălbatic, se întoarseră spre tabăra cazacilor și în fuga lor rupseră o mulțime de care și striviră în picioare oameni. În aceeași clipă însă, Taras, care stătuse pînă atunci la pîndă cu polcul, se năpusti înaintea lor cu oamenii lui, care strigau de mama focului, și le tăie calea. Turma înnebunită se întoarse în loc, înspăimîntată de strigătele cazacilor, și se repezi spre oastea leșilor, dînd peste cap călăreții, strivind și împrăștiind tot ce întîlnea în cale.

— Mulțumescu-vă, boilor, strigară zaporojenii, ne-ați slujit cu cinste pe drum, iar acum ne-ați adus folos și în luptă, și se repezică iar asupra vrăjmașului.

Mulți dușmani au mai căzut atunci și mulți dintre cazaci au arătat de ce sînt în stare: Meteliția, Șilo, frații Pîsarenko, Vovtuzenko și cîți alții! Dacă au văzut și au văzut leșii că le merge prost, au înălțat steagul și au început să strige să le deschidă porțile. Și s-au deschis scîrțîind porțile ferecate și au primit în cetate pe călăreții istoviți și prăfuiți, cum primește țarcul o turmă de oi înghesuite în fața lui. Mulți dintre zaporojeni se luară dintru început după ei, dar Ostap

și-i opri pe ai lui, zicîndu-le: „Mai departe de ziduri, frați cazaci! Nu-i bine să vă apropiați prea mult de ele!” Și bine le-a zis, pentru că de pe ziduri leșii prăvăliră și aruncară tot ce le cădea la îndemînă și mulți cazaci o pățiră. Tocmai atunci se apropia călare și hatmanul oștirii, care-l lăudă pe Ostap, spunînd: „Iaca un hatman nou-ales, care își călăuzește oamenii întocmai ca unul vechi!” Bătrînul Bulba întoarse și el capul, ca să vadă hatmanul cel nou, și-l zări pe Ostap călare în fruntea polcului Umanski, cu căciula dată voinicește pe spate și cu buzduganul de hatman în mînă. „Ia te uită!” zise Bulba, privindu-și fiul, și cu inima plină de bucurie le mulțumi tuturor cazacilor pentru cinstirea ce i-o arătaseră feciorului său.

Zaporojenii se traseră apoi iar îndărăt, pregătindu-se să se întoarcă la taberele lor, iar sus pe val se arătară din nou leșii, numai că de astă dată aveau îmbrăcăminte zdrențuită. Multe veșminte scumpe erau pline de sînge închegat, iar coifurile frumoase de aramă erau acoperite de praf.

— Ei, ce ziceți? Ne-ați legat burduf, hai? le strigau de jos zaporojenii.

— Las' că vă arăt eu vouă! se rățoi la fel ca înainte polcovnicul cel gras, arătîndu-le funia.

Și multă vreme încă oștenii prăfuiți și rupți de oboseală își trimiseră amenințări unii altora, iar aceia dintre ei care erau mai ascuțiți la limbă, schimbă vorbe care mai de care mai usturătoare.

Într-un tîrziu se împrăștiară cu toții. Unii se întinseră pentru odihnă, istoviți de luptă cum erau.

Alții își presărară rănile cu pământ și acum rupeau batistele și veșmintele scumpe luate de la vrăjmașii uciși, prefăcându-le în feșe. În sfârșit, alții, mai puțin obosiți, se apucară să strângă morții și să le dea cea din urmă cinstire: săpară morminte cu ajutorul paloșelor și lăncilor, scoțind țărîna cu cușma sau în poala hainelor, apoi rînduiră frumos în gropi trupurile neînsuflețite și le acoperiră cu pământ proaspăt, ca să nu le scoată ochii corbii sau vulturii hrăpăreți. Iar morții leșilor îi legară laolaltă, cum se nimerea, cîte zece împreună, de cozile cailor înnebuniți, pe care îi lăsară slobozi în cîmpie, ba îi mai și fugăriră vreme îndelungată după aceea, biciuindu-le coastele. Iar caii porniră în goană turbată peste brazde și hîrtoape, peste rîpi și peste ape, izbind de pământ leșurile însîngerate, acoperite cu praf.

Apoi toate curenele se așezară să cîneze, alcătuiind cercuri, cercuri și vorbiră îndelung despre faptele și vitejiile ce le-a fost dat să săvîrșească în acea zi, menite să fie povestite apoi veacuri în șir urmașilor lor, precum și străinilor ce vor veni pe acele locuri. Tîrziu în noapte au rămas de veghe cazacii, și mai tîrziu decît toți a rămas treaz bătrînul Taras, cătînd să înțeleagă pentru ce nu s-a aflat și Andrii în rîndul oștirilor vrăjmașe. S-o fi rușinat oare Iuda să iasă împotriva alor săi, ori o fi mințit jidovul și Andrii căzuse rob la leși? Dar numaidecît își aminti Taras că sufletul lui Andrii era peste măsură de pornit să asculte vorbe muieresti; atunci își simți inima plină de amărăciune, se oțărî cumplit împotriva muierii care-i

vrăjise feciorul și se legă să se răzbune. Și n-ar fi pregetat bătrînul să-și îndeplinească legămîntul! Nu s-ar fi uitat la frumusețea ei strălucitoare; ar fi apucat-o de părul bogat împletit în coadă groasă și ar fi tîrît-o peste tot cîmpul, printre toți cazacii. S-ar fi zdrobit de pămînt, s-ar fi acoperit de sînge și colb sîinii și umerii ei minunați, a căror strălucire nu se putea asemui decît cu zăpezile veșnice de pe cele mai înalte piscuri ale munților. I-ar fi ciopîrțit în bucăți trupul ei nespus de frumos! Dar nu știa Bulba ce-i hărăzește Dumnezeu omului pentru a doua zi. Somnul puse încetul cu încetul stăpînire pe el și bătrînul adormi...

Iar cazacii vorbiră între ei multă vreme și noaptea întreagă rămaseră lîngă focuri străjile treze și neadormite, cercetînd cu luare-aminte împrejurimile.

VIII

N-apucase soarele să urce în creștetul cerului, că toți zaporojenii se și adunară roată. Sosise veste de la Seci că tătarii, folosindu-se de plecarea cazacilor, jefuiseră tot ce lăsaseră ei acolo, dezgropaseră bunurile tănuite de ei sub pământ, omorîseră și robiseră pe toți cei rămași pe loc, luaseră turmele și hergheliile zaporojenilor și acum erau în drum spre Perekop. Un singur cazac, pe nume Maxim Goloduha, izbutise să scape din mîna tătarilor, înjunghiasse un mîrzac¹, îi luase săculețul cu țechini, se îmbrăcase cu straie tătărești, încălecase un cal tătăresc și vreme de o zi și jumătate și două nopți fugise de urmărirea dușmanilor; tot gonind așa, omorîse calul, se urcase pe-un altul, îl omorîse și pe acesta și numai pe-un al treilea ajunsese în tabăra zaporojenilor, despre care aflate pe drum că sînt lîngă Dubno. Cazacul nu apucă să spună decît numai că s-a întîmplat o nenorocire; dar cum de s-a abătut o asemenea urgie asupra lor... dacă zaporojenii rămași la Seci s-au dedat la chefuri, după obiceiul căzăcesc,

¹Căpetenie tătărăscă.

și s-au lăsat robiți, pentru că erau beți, și cum de-au aflat tătarii locul unde fuseseră îngropate bunurile oștirii – despre toate astea nu apucă să sufle o vorbă. Era rupt de oboseală cazacul; se umflase tot și avea fața arsă de vînt; căzu la pămînt și fu cuprins pe loc de un somn adînc.

La un asemenea prilej, zaporojenii obișnuiau să urmărească îndată pe făptași, căutînd să-i ajungă din urmă în drum, pentru că altfel cazacii robiți se trezeau vînduți în piețele Asiei Mici, la Smirna, în ostrovul Creta, sau cine știe unde mai puteai zări capetele moțate ale zaporojenilor. Iaca de ce țineau acum sobor cazacii. Stăteau cu toții acoperiți, cu căciulile în cap; pasămite nu veniseră să asculte porunca hatmanului oștirii, mai mare peste ei, ci să se sfătuiască, fiind toți deopotrivă.

— Să-și spună mai întîi cuvîntul cei mai bătrîni dintre noi! se auziră glasuri din mulțime.

— Ba să și-l spună hatmanul oștirii! strigau alții.

Și hatmanul oștirii se descoperi, nu ca mai-marele cazacilor, ci ca un tovarăș bun de-al lor, le mulțumi tuturor pentru cîntea ce i-o arătau și grăi:

— Printre noi, aici, se află mulți cazaci mai vîrstnici și mai înțelepți decît mine. Dar dacă mi-ați făcut mie cîntea asta, o să vă spun care-i sfatul meu: să nu pierdem vremea, fraților, și să pornim în urmărirea tătarului.

Că știți și dumneavoastră ce fel de liftă-i asta: n-o să stea să aștepte cu bogățiile jefuite de la noi, ca să-l ajungem din urmă, ci o să irosească într-o clipită

totul, de n-o să le aflăm nici urma. Sfatul meu este: să mergem! Ne-am făcut de ajuns cheful aici. Acum știe orice leah ce poate cazacul. Am răzbunat cât a fost cu puțință credința noastră pravoslavnică. Cât despre pradă, nu prea avem de luat mare lucru dintr-un oraș bîntuit de foamete. Încă o dată vă zic dară: sfatul meu e să mergem!

— Să mergem! se auziră strigăte pornite din toate polcurile.

Dar vorbele acestea nu erau pe placul lui Taras Bulba; sprîncenele-i încruntate, atinse de cărunțeală, asemenea tufelor crescute pe marginea munților întunecați, ale căror piscuri stau troienite pe de-a-ntregul de bruma tăioasă de la miazănoapte, îi pogorîră și mai jos, peste ochi.

— Nu, nu e bun sfatul tău, hatmane! grăi dînsul. N-ai vorbit cum se cuvine! Ai uitat, pesemne, că o să rămîină robiți frații noștri prinși de leși! Ai vrea, se vede, să călcăm cea dintîi și cea mai sfîntă lege a frăției, adică să ne lăsăm cazaci de-ai noștri să fie jupuiți de vii sau sfîrtecați de leși, care o să le poarte apoi trupurile ciuntite prin orașele și satele lor, așa cum au făcut cu hatmanul Ucrainei și cu cei mai destoinici viteji ai ei. Oare nu-i de ajuns cât și-au bătut joc de tot ce-avem noi mai sfînt? Dar ce sîntem noi, la urma urmelor, vă întreb eu? Ce fel de cazac e acela care-și leapădă un frate de-al său în nevoie, ca pe-un cîine, lăsîndu-l să moară prin străine locuri? Și dacă am ajuns aici, dacă nimeni dintre domniile voastre nu dă o para chioară pe cîntea noastră de cazaci și

îngăduie ca oricine să-l scuie în mustățile-i cărunte și să-l dojenească, aruncîndu-i vorbe de ocară, apoi eu unul n-o să mă las dojenit! Rămîn singur aici!

Prin rîndurile zaporojenilor trecu un freamăt.

— Dar ai uitat tu, oare, polcovnice viteaz, zise atunci hatmanul oștirii, că în mîinile tătarilor sînt de asemenea frați de-ai noștri, că de nu i-om libera acum, viața lor o să fie vîndută păgînilor spre robie veșnică, care-i mai rea decît moartea cea mai crîncenă? Ai uitat tu oare că în mîinile lor e toată visteria noastră, plătită cu sînge creștinesc?

Cazacii căzură pe gînduri. Nu știau ce să mai spună! Nimeni nu vroia să se aleagă cu un nume de ocară. Atunci ieși în față cel mai bătrîn cazac din toată oștirea zaporojană, pe nume Kasian Bovdiug. Era în mare cinste la toți ceilalți; de două ori fusese ales hatman al oștirii; pe cîmpul de luptă iarăși se dovedise tare vrednic, dar acum era bătrîn și de multă vreme nu mai plecase la drum, întru săvîrșirea faptelor vitejești; de obicei bătrînului luptător nu-i plăcea să dea sfaturi, ci doar să stea tolănit într-o rînă pe lîngă ceilalți cazaci așezați în cerc și să asculte povești despre tot soiul de întîmplări petrecute cu adevărat și despre fapte de arme de-ale cazacilor. Nicicînd nu se amesteca în vorbele lor, ci se mulțumea numai să asculte, apăsînd întruna cu degetul cenușa din luleaua-i scurtă, pe care n-o lăsa nici o clipă din gură; apoi rămînea vreme îndelungată pe același loc, cu ochii pe jumătate închiși, și cazacii nu se puteau dumiri dacă doarme sau tot mai ascultă. De obicei,

cînd plecau cazacii la drum, el rămînea acasă, dar de data asta nu-l răbdase inima. A dat din mîină, după obiceiul cazacilor, adică „fie ce-o fi!” și-a zis:

— Hai să merg și eu! Poate tot oi fi bun la ceva pentru cazacii noștri!

Acum că ieșea să țină o cuvîntare în fața oștirii, zaporojenii stăteau tăcuți, pentru că nu-l auziseră de mult vorbind. Fiecare era dornic să știe ce o să spună Bovdiug.

— Iacă, mi-a venit și mie rîndul să vă zic o vorbă, cazaci dumneavoastră, începui dînsul. Ascultați ce vă spune un bătrîn, feții mei! Hatmanul nostru a grăit bine! Ca o căpetenie a toată oastea căzăcească, menită să apere acea oaste și să se îngrijească de bunurile ei, nici nu putea să zică ceva mai înțelept. Iac-așa! Și ăsta să-mi fie cuvîntul dintii! Iar acum ascultați-mi-l și pe cel din urmă! Mult adevăr stă iarăși în spusa polcovnicului Taras, să-i dea Domnul zile multe, iar nouă cît mai mulți polcovnici de felul lui, aici în Ucraina! Cea dintîi datorie și cea mai de seamă cinste pentru cazac este să rămînă întotdeauna bun tovarăș pentru ai săi. Multe zile mi-a fost dat să trăiesc pe lume, cazaci dumneavoastră, dar niciodată n-am auzit ca un cazac să-și lepede sau să-și vîndă vreun tovarăș de-al său. Și unii și alții sînt de-ai noștri și dacă într-o parte sînt mai mulți, iar în alta mai puțini, totuna e: toți ne sînt deopotrivă de dragi. Și acum, uite care mi-e cuvîntul: aceia dintre cazaci căroră li-s dragi frații mei robiți de tătari, să pornească în urmărirea tătarilor. Iar aceia căroră li-s dragi frații mei robiți de

leși și care nu vor să lase baltă lupta dreaptă pe care o duc aici, să rămînă aici. Hatmanul oștirii are datoria să meargă cu acea jumătate de cazaci care i-ar urmări pe tătari, iar cealaltă jumătate să-și aleagă un nou hatman, care să-i țină locul celuiilalt. Iar hatmanul acela – dacă vreți să-i dați ascultare unui cap nins de ani – nu se cade să fie altul decît numai Taras Bulba. Că nu e printre noi nimeni care să fie la fel de viteaz cum îi el.

Așa grăi Bovdiug și după aceea tăcu. Iar cazacii se bucurară de vorba bătrînului care-i luminase la minte, aruncară în sus căciulile și prinseră a striga:

— Îți mulțumim, taică! Multă vreme ai mai tăcut și la urmă bine ai mai grăit! Nu degeaba ziceai, cînd ne pregăteam să pornim la drum, că ai să fii de folos cazacilor! Chiar așa s-a și întîmplat.

— Ei, fraților, primiți? întrebă hatmanul.

— Primim, primim cu toții! strigară cazacii.

— Atunci s-a sfîrșit și sfatul nostru!

— S-a sfîrșit! strigară cazacii.

— Ascultați acum porunca mea pe oștire, feții mei, rosti hatmanul, ieșind în față și punîndu-și căciula. Atunci toți zaporojenii, cîți erau acolo își scoaseră pe loc căciulile și rămaseră cu capetele descoperite și cu ochii în pămînt, cum era obiceiul la cazaci, de cîte ori vorbea mai-marele lor.

— Despărțiți-vă în două, frați cazaci! Care vrea să meargă împotriva tătarilor, să treacă de partea dreaptă; care vrea să rămînă aici, să treacă de partea stîngă. Hatmanul fiecărui polc să treacă acolo unde o

trece cea mai mare parte a polcului său; acei care rămîn mai puțini, să se alăture altor polcuri.

Și cazacii începură să treacă, unii la dreapta, alții la stînga. Acolo unde trecea partea mai mare a polcului, trecea și hatmanul lui; acolo unde trecea partea mai mică, se alipea altor polcuri și pînă la urmă se aleseră aproape tot atît de mulți cazaci și de o parte și de alta. Cei care-și arătară dorința să rămînă, erau: aproape tot polcul Nezamaikovski, cea mai mare parte din polcul Popovicevski, tot polcul Umanski, tot polcul Kanevski, cea mai mare parte din polcul Tîmoșevski. Toți ceilalți se arătară dornici să pornească în urmărirea tătarilor. Atît de o parte, cît și de alta, erau mulți cazaci voinici și plini de vitejie. Printre aceia care se pregăteau să meargă pe urmele tătarilor era Cerevatii, un cazac bătrîn, de nădejde, Pokotîpole, Lemiș, Prokopovici Homa. Demid Popovici trecuse și el de partea lor, pentru că era grozav de aprins din fire și nu-l răbda inima să rămînă vreme îndelungată pe un loc; acum, că-i văzuse pe leși cîte parale fac, vroia să-i vadă și pe tătari. Dintre hatmanii de polcuri erau: Nostiugan, Pokrișka, Nevîliciki și cîți alți cazaci voinici și viteji care vroiau să-și cerce paloșul și brațul într-o încăierare cu tătarii. Dar mulți cazaci negrăit de viteji se aflau și în rîndurile celor care rămîneau pe loc; dintre hatmanii de polcuri erau Demîtrovici, Kukubenko, Vertîhivist, Balaban și Ostap al lui Bulba. Așijderea și mulți alți cazaci viteji și bine cunoscuți: Vovtuzenko, Cerevîcenko, Stepan Guska, Ohrim Guska, Mîkola Gustii, Zadorojnîi, Meteliția, Ivan

Zakrutiguba, Moșii Șilo, Degtearenko, Sîdorenko, Pîsarenko, apoi alt Pîsarenko și încă un Pîsarenko și o sumedenie de alți cazaci vestiți. Toți colindaseră lumea cu piciorul sau de-a-ncălare: bătuseră țărmurile Anatoliei, pămînturile sărate și stepele Crimeii, umblaseră pe rîurile mari și mici care se varsă în Nipru, străbătuseră toate văile și ostroavele lui, colindaseră pămînturile Moldovei, Valahiei și Turciei, brăzdaseră în lung și în lat toată Marea Neagră în luntrile lor căzăcești cu două cîrme, năvăliseră cu cîte cincizeci de luntri rînduite în șir asupra unor corăbii nespuse de bogate și mari, scufundaseră nenumărate galere turcești și cheltuiseră atîta praf de pușcă în viața lor, cît nu se poate spune. Dar ce de mătăsurî scumpe și catifele au rupt ei în fișii ca să-și facă obiele dintr-însele! De cîte ori nu și-au umplut chimirurile cu țechini curați! Iar bogățiile fără număr pe care fiecare din ei le-a băut și le-a irosit în petreceri le-ar fi ajuns altora pentru o viață întreagă! Dar ei le-au vînturat căzăcește, cinstind pe toți cei din jur și tocmind lăutari spre înveselirea a toată suflarea omenească. Chiar și acum puteai să numeri pe degete cazacii care aveau îngropate diferite bunuri: cîni, potire de argint și brățări, tănuite pe sub stufărișul ostroavelor, ca să nu le găsească tătarii, dacă ar călca, Doamne ferește, pe nepusă masă la Seci! Dar greu i-ar mai veni tătarului să le găsească, pentru că și stăpîinii lor începuseră să uite pe unde le-au tănuit. Așa erau cazacii care își arătau acum dorința de a rămîne pe loc și de a se răzbuna împotriva leșilor pentru tovarășii

robiți și pentru credința pîngărită. Bătrînul Bovdiug își arătase și el dorința de a rămîne, zicînd: „La anii mei nu se cade să mai fugăresc tătari. Pe cînd aici e numai bine locul unde aş putea să închid ochii de-o moarte vrednică de cazac! Demult i-am cerut lui Dumnezeu, că de o trebui să mor, să mă ajute să-mi sfîrșesc viața în război, pentru sfînta lege pravoslavnică. Și uite că s-a întîmplat întocmai. Un sfîrșit mai vrednic nici că poate găsi în altă parte un cazac bătrîn ca mine.”

Cînd toată căzăcimea se împărți în două și se așeză de o parte și de alta polcuri-polcuri, hatmanul oștirii trecu printre rînduri și spuse:

— Ce ziceți, cazaci dumneavoastră, sînteți mulțumiți de împărțeală?

— Mulțumiți, taică! răspunseră într-un glas cazacii.

— Atunci, pupați-vă și luați-vă rămas bun unii de la alții, că numai Dumnezeu știe de ne-o mai fi dat să ne întîlnim vreodată aici, pe pămînt. Ascultați-vă hatmanul și faceți așa cum vă poruncește cîntea voastră de cazaci.

Și toți cazacii cîți erau acolo s-au pupat unii cu alții. Mai întîi au început hatmanii: și-au trecut mîna peste mustățile cărunte, s-au sărutat în cruciș pe amîndoi obraji, apoi și-au strîns cu putere mîinile și au rămas așa. Le stătea pe buze fiecăruia să-l întrebe pe celălalt: „Ce zici, frate cazac, ne-om mai întîlni noi oare vreodată au ba?” dar n-au scos o vorbă și capetele lor albe de ani s-au aplecat sub povara gîndurilor. Iar ceilalți cazaci și-au luat și ei rămas bun, știind că multe isprăvi au de făcut și unii și alții. Dar au hotărît

să nu se despartă pe loc, ci să aștepte noaptea neagră, ca să nu vadă vrăjmașul cum a scăzut oastea căzăcească. Apoi s-au dus să prânzească fiecare polc la locul lui.

După masă, toți aceia care trebuiau să pornească la drum s-au culcat să se odihnească și au dormit mult și bine, de parcă ar fi simțit că este, poate, cel din urmă somn pe care-l gustă într-o astfel de libertate... Nu s-au deșteptat decît pe la apusul soarelui, iar cînd s-a înserat cît de cît, s-au apucat să-și ungă carele. După ce și-au sfîrșit pregătirile, au trimis carele înainte, iar ei au schimbat din nou cîte o plecăciune cu tovarășii lor și au pornit încetișor în urma carelor. Iar călăreții s-au avîntat și dînșii, tropotind ușor, în urma pedestrașilor, în mare rînduială, fără să chiuie sau să strige la cai, și curînd au fost înghițiți de întunericul nopții. Nu se mai auzea decît tropot înăbușit de copite și scîrțitul vreunei roți mai noi sau care fusese unsă mai prost, din pricina întunecimii.

Iar tovarășii lor au rămas vreme îndelungată pe loc, făcîndu-le semn cu mîna de departe, cu toate că nu se mai zărea nimic. Apoi cînd au prins în sfîrșit a se mișca și s-au întors la polcurile lor, au văzut deodată la lumina stelelor limpezi și strălucitoare că jumătate din căruțe nu mai sînt pe locul lor și că mulți, mulți dintre tovarăși s-au dus, și o mare amărăciune le-a cuprins inima și toți au căzut pe gînduri fără să vrea, plecîndu-și în pămînt capetele lor pururi înfierbîntate.

Taras vedea bine cît de mohorîte stau șirurile de cazaci și cum tristețea, rușinoasă pentru cei viteji,

pune încetișor stăpînire pe mințile lor, dar tăcea; vroia bătrînul să le lase vreme să se mai deprindă cu tristețea stîrnită de plecarea tovarășilor, iar el plănuia, în întunecimea nopții, să-i trezească dintr-o dată și pe neașteptate printr-un chiuit căzăcesc, ca să i se întoarcă fiecăruia din nou, cu și mai multă putere, vitejia în suflet, lucru de care e în stare numai firea unui slav, fire năvalnică și tare față de toate celelalte, cum e marea față de rîurile cu apă puțină. Pe vreme de furtună mugește și bubuie, încrețindu-și fața și ridicînd valuri pe care nici un rîu n-ar fi în stare să le ridice; iar pe vreme de liniște, își așterne mai senină decît toate rîurile fața-i necuprinsă și netedă ca oglinda, spre veșnica desfătare a ochilor.

Și a dat poruncă Taras slugilor sale să desfacă încărcătura unuia din carele ce stăteau mai la o parte. Era carul cel mai mare și mai cu nădejde făcut decît toate celelalte; roțile-i puternice erau prinse în două cercuri de fier în loc de unul, iar încărcătura lui era grea și învelită cu grijă în cergi, în piei tari de bou și legată strîns cu funii smolite. În carul acela erau toate balercile și butoiașele de vin vechi și tare care se păstrasera vreme îndelungată în beciurile lui Taras. Bătrînul îl luase cu el pentru vreo sărbătorire mai osebită, sau, dacă s-o întîmpla să pornească la o faptă măreață, vrednică a fi lăsată spre pomenire urmașilor, și pentru ca fiecare cazac, pînă la cel mai din urmă, să se învrednicească să bea din vinul acela străvechi, ca într-o clipă măreață, măreț să fie și simțămîntul din sufletul omului. De cum auziră porunca polcovnicului,

slugile lui se repeziră la carul cu pricina, tăiară cu paloșul funiile tari, dădură la o parte pieile groase și cergile și descărcară balercile și butoiașele.

— Luați totul, zise Bulba. Tot ce e aici! Aduceți cine ce are: potir sau găleată de adăpat caii, mănășă ori căciulă, iar de nu aveți nimic la îndemână, țineți palmele căuș.

Și cazacii, toți cîți erau acolo, își luară cîte un potir, care o găleată de adăpat caii, care o mănășă, care cușma... iar unii își făcură palmele căuș. Slugile lui Taras treceau printre șiruri și le turnau vin din balerci și din butoiașe. Dar Taras nu le îngăduia cazacilor să bea, pînă nu le-o da el semn, ca să bea toți deodată. Avea să le spună ceva, vedeau bine voinicii. Pentru că știa Bulba că oricît ar fi de tare vinul străvechi și oricît de mare ar fi puterea lui întru întărirea sufletului omenesc, dacă-i mai adaugi și o vorbă potrivită, sporește încă pe atîta și tăria vinului, și cea a sufletului.

— Vă cinstesc acum, cazaci dumneavoastră, începu el, nu pentru că m-ați făcut hatmanul vostru, oricît de mare ar fi această prețuire, și nici în semn de rămas bun cu prilejul plecării tovarășilor noștri de lupte, nu! Dacă ar fi fost alte timpuri, s-ar fi convenit să vă cinstesc și pentru una și pentru alta. Dar azi trăim altfel de clipe. Avem în fața noastră isprăvi care cer de la noi multă caznă și mare vitejie căzăcească! Să bem dar, fraților, să bem înainte de toate pentru sfînta noastră credință pravoslavnică; în sfîrșit, pentru ziua cînd sfînta noastră credință se va fi întins în lumea

întreagă și toți păgînii cîți mai sînt pe pămînt se vor fi creștinat și ei! Dar totdeodată să bem și pentru Seci, ca să dăinuie vreme îndelungată spre pieirea a toată seminția păgînă, și să scoată-n lume, an de an, voinici, unul mai vrednic decît altul și care de care mai chipeș! iar o dată cu asta, să mai bem și pentru slava noastră, ca să spună într-o zi și nepoții noștri și fiii lor că au fost odată niște cazaci care nu și-au dat de rușine seminția și nu i-au trădat pe ai lor. Să bem, așadar, pentru credința noastră, frați dumneavoastră!

— Pentru credință! strigară ca unul, cu glasuri groase, cazacii din primele rînduri.

— Pentru credință! strigară și cei mai depărtați, prinzînd din zbor vorbele celor dintîi; și toți cîți erau, tineri și bătrîni, băură pentru credință.

— Pentru Seci! rosti Taras, ridicînd mîna sus, deasupra capului.

— Pentru Seci! îi răspunse cu glasuri groase căzăcimea din față.

— Pentru Seci! făcură încet bătrînii, și mustățile lor tremurară ușor; iar cei tineri, tresăriră ca șoimii, îngînînd după ei:

— Pentru Seci!

Și stepa largă auzi pînă departe cum era pomenită Seci de către cazaci!

— Și acum, frați zaporojeni, cea din urmă înghițitură, pentru slava tuturor creștinilor din lume!

Și toți cazacii cîți se aflau pe cîmpie băură și cea din urmă înghițitură de potir pentru creștinii din lumea întreagă. Și multă vreme încă răsunară printre șiruri

și curene vorbele:

— Pentru toți cerștinii pravoslavnici din lume!

Potirele erau de mult goale, dar cazacii tot mai stăteau cu mîna ridicată. Și cu toate că ochii lor, ai tuturor, cătau veseli, limpeziți de vin, gînduri grele le frămîntau capetele. Dar nu la cîștig ori la pradă de război cugetau acum cazacii, nici la norocul care i-o ajuta să pună mîna pe cît mai mulți galbeni, arme scumpe, veșminte cusute cu fir ori armăsari caucazieni; stăteau și ei să cugete, aidoma vulturilor ce s-au lăsat pe piscurile înalte și prăpăstioase ale munților de unde se vede pînă departe marea întinsă, nețarmurită, presărată cu bărci, corăbii și vase felurite asemănătoare păsărilor mărunte, și împrejmuită de țarmuri abia zărite, ca niște fișii subțirele, cu orășele mititele cît musculițele și păduri ca firele mici de iarbă. Asemenea vulturilor își roteau cazacii ochii peste tot cîmpul, căutînd să pătrundă cu privirea și soarta lor întunecată, ascunsă în depărtare. Fi-va cîmpul tot, neumblat ori brăzdat de drumuri, presărat de osemintele lor albe răspîndite pretutindeni, scăldat din belșug din sîngele lor căzăcesc și împestrițat de care fărîmate, de săbii și lănci frînte. Pînă departe s-or rostogoli capetele moțate, cu smocurile lor de păr încîlcit și încleiat de sînge închegat și cu mustățile pleoștite. Iară vulturii s-or năpusti din zbor asupra lor, ca să le smulgă și să le scoată ochii de cazac! Dar cîtă slavă în această tabără a morții care se întinde atît de slobod, în toată voia ei! Nici o înfăptuire mare nu e sortită pieirii, cum nu-i e sortită slava căzăcească

ce nu se va irosi ca un fir de praf de pușcă, picat de pe buza armei. Și s-o găsi într-o zi un cobzar bătrîn, cu barba albă în piept, ori poate unul cu părul nins, dar încă în toată virtutea și cu sufletul plin de har, care o să povestească despre ei cu slove răsunătoare și pline de putere. Și slava lor o să umple lumea și toți urmașii le vor pomeni numele, că mult departe străbate cuvîntul puternic, asemenea clopotului de aramă cu dangăt adînc, în care meșterul a turnat din belșug argint curat, pentru ca glasul lui plin să se răspîndească pretutindeni prin orașe, bordeie, palate și cătunuri, chemîndu-i pe toți la sfînta rugăciune.

IX

Nimeni dintre cei din oraș nu prinsese de veste că o jumătate din zaporojeni plecase în urmărirea tătarilor. Doar straja din turnul primăriei băgase de seamă că o parte din căruțe se îndreptase în șir lung dincolo de pădure, dar își zise că zaporojenii și-au făcut acolo un loc de pîndă. La fel își zise și inginerul franțuz. Între timp, începură a se adevăra vorbele hatmanului oștirii: în oraș nu se ajungea merindea. După obiceiul veacurilor trecute, oștile nu socotiseră bine cît le trebuia. Atunci leșii încercară să iasă din cetate, dar o bună parte din îndrăzneții care se încumetaseră s-o facă fură măcelăriți pe loc de cazaci, iar cealaltă parte fu alungată înapoi în oraș cu mîna goală. Ovreei însă se folosiră de acest prilej pentru a afla totul: unde și pentru ce au plecat zaporojenii, ce polcovnici s-au dus cu ei, ce curene și cîți cazaci la număr, cîți cazaci au rămas pe loc și ce au de gînd să facă, într-un cuvînt, nu trecură bine cîteva minute și cei din oraș aflară tot. Căpeteniile leșilor prinseră inimă și se pregătiră de luptă. Taras își dădu seama numaidecît de asta, după

forfota și zgomotul din oraș și purcese la pregătire cu toată priceperea lui: rîndui, împărți porunci, făcu trei tabere din toată oștirea și le împrejmuî cu care, prefăcîndu-le într-un soi de cetăți: era un fel de a lupta al zaporojenilor, în care nu-i întrecea nimeni. Apoi așeză două polcuri la pîndă și înfipse pe o bună bucată de cîmp pari ascuțiți, bucăți de săbii și lănci fărîmate, ca să poată, cînd i-o veni bine, să mîne într-acolo călărimea vrăjmașă. Iar după ce toate fură duse la bun sfîrșit, rosti o cuvîntare în fața cazacilor, nu pentru a-i îmbărbăta ori a le înprospăta vitejia – știa Taras că și fără asta sînt ei destul de tari – ci numai așa, pentru că simțea dorința să le spună tot ce avea pe suflet.

— Voi a vă spune, cazaci dumneavoastră, ce este frăția noastră. Ați auzit, de bună seamă, de la tații și bunii voștri de ce mare cinste s-a bucurat odinioară pămîntul nostru: și grecii îi știau de frică, și Țarigradul îi trimitea galbeni, și orașele îi erau falnice și bisericile mîndre, iar cnejii, cnejii erau de neam rusesc, cneji de-ai noștri și nicidecum papistași necredincioși. Dar pe toate ni le-au luat păgînii, toate s-au dus de rîpă. N-am rămas decît noi, bieți orfani: întocmai ca vădana ce rămîne după moartea unui bărbat de toată nădejdea, a rămas și pămîntul nostru orfan și el ca noi! Iaca așa au fost vremile, cînd ne-am întins mîna și ne-am legat frați. Iaca pe ce se întemeiază frăția dintre noi și nu-i pe lume legătură mai sfîntă decît această frăție. Și tatăl își iubește copilul, și mama își iubește copilul, și copilul, la

rîndul lui, își iubește tatăl și mama. Dar asta e cu totul altceva, fraților: că fiara își iubește și ea puiul. Numai omul în toată lumea asta este în stare să se înrudească prin sufletul lui și nu prin sîngele lui cu alt om. Frați s-au mai prins și alții, pe alte meleaguri, dar frați ca cei de pe pămîntul rusesc nu s-au mai văzut pe lume. Vi s-a întîmplat doar multora să vă duceți prin străine locuri; tot oameni sînt și acolo, tot făpturi de-ale Domnului. Uneori chiar intri cu cîte unul în vorbă, de parcă ar fi dintr-ai tăi. Dar cînd dai să-ți deschizi inima în fața lui, vezi că... nu! O fi el deștept, dar nu-i de-al tău; e om ca și tine dar... altfel! Nu, fraților! Să iubești așa cum iubește un suflet de rus, să iubești nu cu mintea sau altcum, ci cu tot ce ți-a dat Dumnezeu, cu tot ce ai în tine, cu... zise Taras și făcu doar cu mîna a neputință, clătînîndu-și capul cărunt, iar mustățile prinseră a-i tremura. Apoi urmă: Nu, nimeni nu e în stare să iubească astfel. Știu că acum ticăloșia și-a făcut cuib și pe pămîntul nostru: mulți se gîndesc numai la clăi de grîu, stoguri de fin, herghelii de cai și la mieduri vechi, pecetluite, pe care vor să le păstreze neatinse în beciurile lor. Apoi se mai umplu și de naiba știe ce obiceiuri păgînești, se rușinează de limba lor, se înstrăinează unul de altul și se vînd unul pe altul, cum ai vinde la iarmaroc o vită fără suflet. Mai scumpă decît orice frăție le e mila unui rigă străin, și nici măcar a unui rigă, ci mila scîrboasă a boierului leah, care-i lovește peste mutră cu cizma lui galbenă. Dar și cel din urmă nemernic, oricare ar fi el, oricît de mult s-ar fi tăvălit în murdărie și

slugărnicie, are în sufletul său, fraților, o fărîmă de simțire rusească. Și o să vină o zi cînd această simțire o să se trezească și o să se lovească atunci nenorocitul cu capul de toți pereții, o să-și smulgă părul și o să-și afurisească cu glas tare viața-i mișelească, gata fiind să răscumpere prin chinuri ticăloșia săvîrșită. Așadar, să știe ei toți ce înseamnă pe pămîntul rusesc frăția noastră. Și dacă ne-o fi dat să murim, apoi nici unul dintre ei nu s-o învrednici, de bună seamă, de o moarte ca a noastră!... Nimeni, nimeni!... N-are să le-o îngăduie sufletul lor mic, de șoareci!

Așa grăi hatmanul, iar după ce-și sfîrși cuvîntarea, mai clătină încă o vreme din capul încărunțit în isprăvi căzăcești. Și toți cîți s-au aflat acolo în față, s-au simțit pătrunși pînă în fundul sufletului de vorba asta. Cei mai bătrîni din rînduri stăteau nemișcați cu capetele ninse plecate în pămînt. Din ochii lor îmbătrîniți se rostogolea domol cîte o lacrimă, pe care ei o ștergeau pe furiș cu mîneca. Apoi toți, parcă s-ar fi înțeles dinainte, au dat din mîină a pagubă și și-au clătinat capetele mult încercate. Se vede că bătrînul Taras le-a amintit multe din cele mai cunoscute și mai bune lucruri pe care le păstrează în inima lui un om înțelept de amar, de trudă, de vitejie și de restriștile vieții, sau chiar și un tînăr care nu le-a cunoscut, dar le simte cu sufletul lui proaspăt și curat ca mărghărita-rul, spre veșnica bucurie a părinților bătrîni care i-au dat viață.

În vremea asta, din oraș prinse a ieși armata dușmană, în sunete de tobe și trompete; panii

călăreau semeți cu mâinile în șolduri, înconjurați de slugi fără număr. Polcovnicul cel gras împărțea porunci. Rîndurile strînse ale leșilor se repezîră asupra taberelor căzăcești, cu arma la ochi, amenințînd, aruncînd căutături pline de ură și scînteind din zalele lor de aramă. Iar cazacii îi așteptară să se apropie la un foc de armă și atunci traseră toți dintr-o dată din flintele lor cu țeava de șapte palme și nu mai conteniră cu împușcăturile. Bubuitul lor răsunător se răspîndi departe, peste cîmpurile și holdele dimprejur, ca un fel de vuiet neîntrerupt; norii de fum învăluiră toată cîmpia, dar zaporojenii pușcau întruna fără să se oprească, fără să-și tragă măcar sufletul. Cei din spate încărcau o flintă după alta și o treceau celor din față, iar leșii se tot minunau și nu se mai dumireau de fel, cum de trag cazacii, fără să-și încarce armele. Perdeaua groasă de fum care se așternuse peste o armată și peste cealaltă, îi împiedica pe oșteni să vadă cum cade ba unul, ba altul din rîndurile lor; cu toate acestea, leșii simțeau bine că ploaia de gloanțe se întetește mereu și că se îngroașă gluma, iar cînd dădură înapoi, ca să iasă din întunecimea fumului și să-și mai dea seama pe ce lume trăiesc, văzură că mulți ostași lipsesc dintre ei; pe cînd cazacii, din rîndurile cărora nu căzuseră decît doi-trei de fiecare sotnie, trăgeau întruna, trăgeau înainte, fără să le dea leșilor răgaz nici măcar o clipă. Pînă și inginerul străin se minună nespus de un asemenea fel de a lupta, nemaivăzut încă de el, și zise, de față cu toată lumea: „Strașnici

voinici, zaporojenii ăștia! Uite cum ar trebui să se bată și alții, prin alte țări!” După care îi sfătui pe leși să îndrepte tunurile asupra taberelor căzăcești. Gîtlejurile largi de tuci scoaseră un muget greu; pămîntul se cutremură și gemu pînă departe, iar cîmpia se învăluî într-un nor de fum de două ori mai gros. Pînă și locuitorii orașelor mai apropiate și chiar și mai îndepărtate simțiră pe uliți și în piețe mirosul prafului de pușcă. Dar țințașii ochiseră prea sus și ghiulelele încinse făcură, în zborul lor, un arc prea înalt, trecură cu un scrișnet înspăimîntător peste capetele cazacilor și se îngropară adînc în pămînt, răscolindu-l și aruncînd în aer vîrtejuri negre de țărînă. Inginerul franțuz își puse mîinile în cap la vederea unei astfel de neștiințe și se apucă chiar el să îndrepte gurile tunurilor, cu toată ploaia de gloanțe ce cădea cu nemiluita dinspre cazaci.

Taras își dădu seama numaidecît că o să fie vai și amar de polcurile Nezamaikovski și Steblikivski și strigă odată cît îl ținea gura: „Leșiți repede de după care și săriți în șa!” Dar cazacii n-ar fi izbutit să le facă pe amîndouă, dacă Ostap nu s-ar fi repezit drept în mijlocul leșilor și n-ar fi smuls fitilurile din mîinile a șase tunari; numai de la patru nu putu să le smulgă, pentru că leșii îl alungară înapoi.

În vremea aceasta, căpitanul străin luă cu mîna lui un fitil și se pregăti să tragă dintr-un tun așa de mare, cum nu mai văzuseră vreodată cazacii. Gura neagră a tunului privea înspăimîntător, de parcă ar fi fost chiar moartea cea cu o mie de ochi. Și cînd bubui o dată, iar

după el alte trei, zguduind pămîntul care le întoarse cele patru bubuituri înăbușite, mult amar mai semănară! Multe mame bătrîne aveau să-și plîngă feciorii-cazaci, bătîndu-se în pieptul ofilit cu mîinile lor osoase! Și multe văduve aveau să rămînă din acea zi în Gluhov, Nemirov, Cernigov și alte orașe. Au să iasă, bieteile de ele, zi de zi în piață, au să se agațe de toți trecătorii, privindu-i în față și căutînd printre ei pe unul, cel mai drag din lumea aceasta. Dar oricîtă oștire de tot felul o să treacă prin oraș, n-o să se afle în rîndurile ei acel unul, cel mai drag din lume.

Jumătate din curenul Nezamaikovski parcă nici n-ar fi fost vreodată pe lume. Cum pustiește grindina o holdă, culcînd la pămînt spicele grele ca galbenii, tot astfel au fost nimiciți și culcați la pămînt cazacii.

Și cum s-au mai năpustit atunci frații lor! Cum s-au mai avîntat în luptă! Ce mînie năprasnică l-a cuprins pe hatmanul Kukubenko, cînd a văzut că cea mai mare parte dintre voinicii lui au pierit! Și-a adunat pe loc toți cazacii polcului Nezamaikovski ce-i mai rămăseseră, și s-a băgat drept acolo unde era încăierarea mai mare. Cuprins de mînie cum era, a sîrtecat în bucăți pe cel dintîi dintre leși care i-a ieșit în cale, a doborît de pe cai o mulțime de călăreți, străpungînd dintr-o dată cu sulita și calul și omul, și-a tăiat drum pînă la tunari, și cînd a pus mîna pe un tun, l-a văzut și pe Stepan Guska și pe hatmanul polcului Umanski, care trebăluiau și ei tot acolo, gata-gata să cucerească tunul cel mare. Atunci îi lăsă pe ei să se descurce cu tunurile și se îndreptă cu oamenii

săi spre o altă încăierare. Și uite așa se făcea că pe unde trecea polcul Nezamaikovski, rămînea o uliță, iar pe unde se răsucea, gata și ulicioară! Rîndurile vrăjmașilor se răreau văzînd cu ochii. Cădeau leșii ca spicele! Lîngă căruțe lupta Vovtuzenko; mai în față Cerevicenko, iar mai în fund Degtiarenko, după care venea Vertîhivist, hatman de curen. Degtiarenko străpunsese cu sulița doi șleahlici și nimerise, în sfîrșit, un al treilea, care nu se lăsa doborît cu una cu două. Sprinten ca o zvîrlugă și puternic era leahul; straie scumpe avea pe el și adusese în război cincizeci de slugi. Rău l-a mototolit el pe Degtiarenko, l-a aruncat la pămînt, a ridicat sabia deasupra lui și a strigat: „Nu se află printre voi, cîinilor, nici unul care să-mi poată ține piept!” „Ba cum să nu!” răspunse Moșii Șilo, ieșind în față. Era un cazac zdravăn care fusese de nenumărate ori hatman pe mare și îndurase o sumedenie de nenorociri. Odată, el și cazacii lui fuseseră prinși de turci lîngă Trebizonda și puși să tragă la galere, cu mîinile și picioarele ferecate în lanțuri; săptămîni întregi îi lăsau păgînii fără să le dea pic de mei fiert, iar de băut le aduceau apă sălcie de mare. Dar toate le-au îndurat fără să crîcnească sărmanii robi, numai ca să nu-și schimbe credința lor pravoslavnică. Doar hatmanul Moșii Șilo nu putu răbda: călcă în picioare credința-i sfîntă, își legă în jurul capului păcătos turbanul afurisit, cîștigă încrederea pașei și ajunsese chelar pe vas și mai mare peste toți robii. Mult s-au mai întristat din astă pricină bieții osîndiți, pentru că știau ei bine că dacă unul de-

ai lor își vinde credința și trece de partea asupritorilor, mai grea și mai amară soartă îi așteaptă din partea lui decît a oricărui alt păgîn. Și nu s-au înșelat. Moșii Șilo i-a așezat cîte trei în rînd, i-a ferecat cu lanțuri noi, iar frînghiile nemiloase, cu care erau legați, le-a strîns pînă le-a pătruns la oase; apoi le-a tras fiecare cîte un pumn după ceafă și numai în ghionturi i-a ținut. Dar cînd turcii, bucuroși că și-au găsit o astfel de slugă, s-au așezat la chef și uitîndu-și de legea lor, s-au îmbătat criță, Șilo a adus toate cele șaiszeci și patru de chei și le-a împărțit robilor, ca să-și desfacă lanțurile și fiarele, să le azvîrle în mare, iar în locul lor să ia în mînă cîte o sabie și să-i măcelărească pe păgîni. Multă pradă au luat atunci cazacii și s-au întors acasă plini de slavă, iar cobzarii au preamărit vreme îndelungată isprăvile lui Moșii Șilo. L-ar fi ales cazacii neapărat hatman în oștire, dar era un om tare sucit. Uneori săvîrșea cîte o faptă care nu i-ar fi venit în minte nici celui mai mare înțelept; dar alteori se prostea de-a binelea. Așa de pildă, și-a irosit în chefuri și petreceri tot ce-a avut, s-a împrumutat pe la toți cei din Seci, ba pe deasupra, a mai și furat ca un hoț de drumul mare: într-o noapte a șterpelit dintr-un polc vecin toate hamurile de acolo și le-a zălogit unui cîrciumar. Pentru isprava aceasta rușinoasă cazacii l-au legat de stîlpul din mijlocul pieței și au pus alături de el o măciucă, pentru ca fiecare să-l croiască pe Șilo, după puterea lui. Dar nu s-a găsit în rîndurile zaporojenilor nici unul care să ridice mîna asupra lui, pentru că toți își aminteau de vitejiile pe care le

săvîrșise. Așa era cazacul Moșii Șilo.

„Ba mai sînt și dintre aceia care să vă bată pe voi, cîinilor!” strigă el, repezindu-se la leah. Și ce s-au mai bătut! Pînă și apărătoarele și platoșele amîndurora se îndoira de atîtea lovituri. Leahul, vrăjmașul, îi spintecă zalele și tăișul săbiei lui străbătu la trupul cazacului, înroșindu-i cămașa. Dar Șilo nici nu băgă de seama asta: își avîntă în sus brațul vînjos (și greu mai era brațul de voinic!) și-l izbi fără de veste în cap. Țandări s-au ales din coiful de aramă; leahul se clătină, se prăbuși la pămînt, iar Șilo se apucă să-și taie și să-și cresteze dușmanul amețit de lovitură. Lasă-l, cazace, lasă-l în plata Domnului! întoarnă-te mai bine înapoi! Dar nu se întoarse cazacul la vreme și una din slugile răpusului îi și împlîntă pumnalul în ceafă. De-abia atunci se-ntoarse Șilo, dar tocmai cînd fu gata să-l ajungă pe cutezător, acesta fu învăluit de un nor de fum. De pretutindeni se auzi răpăiala de flinte. Șilo se clătină pe picioare și simți că rana primită îi aduce moartea... Apoi se prăbuși la pămînt, își duse mîna la rană și spuse tovarășilor săi: „Rămîneți cu bine, cazaci dumneavoastră, frați de arme! Trăiască în vecii vecilor pămîntul pravoslavnic al Rusiei și veșnică să-i fie slava!” Apoi își închise ochii stinși și sufletul lui de cazac părăsi trupul aprig. În vremea asta, iată-l și pe hatmanul Zadorojnîi, cu oamenii lui; apoi pe Vertîhivist, care tăia cărări în rîndurile leșilor, și pe Balaban, care-l urma.

— Ei, ce ziceți, fraților? le strigă Taras hatmanilor de curene. Mai aveți praf de pușcă în cornuri? N-a slăbit

încă tăria voastră de cazaci? Nu se dau bătuți cazacii?

— Mai avem, taică, praf în cornuri! N-a slăbit încă tăria noastră de cazaci. Nu se dau bătuți cazacii!

Și se avîntară zaporojenii cu și mai multă putere și învâlmășiră cu totul rîndurile dușmanilor. Polcovnicul cel mărunț de statură sună adunarea și porunci să fie înălțate opt flamuri zugrăvite, pentru a-și strînge laolaltă leșii împrăștiați peste toată cîmpia. Aceștia se năpustiră în fugă spre flamuri, dar n-apucară să se așeze ca lumea, și hatmanul de curen Kukubenko se năpusti, izbi iar cu polcul său Nezamaikovski drept în mijlocul lor și se trezi față în față cu polcovnicul cel burtos. Și nu putu polcovnicul să țină piept cazacilor: își întoarse calul și o luă la fugă. Iar Kukubenko îl goni departe peste cîmp, împiedicîndu-l să se unească cu polcul lui. Văzînd una ca asta, Stepan Guska, din polcul lăturalnic, se repezi să-i taie calea leahului, cu arcanul în mînă; cu capul lipit de coama calului, zbură așa pînă alese o clipă mai prielnică și dintr-o singură aruncătură îl prinse pe dușman cu lațul de gît. Polcovnicul se învineți la chip și se apucă de frînghie cu amîndouă mîinile, străduindu-se din răsuputeri s-o rupă, dar o lovitură voinicească a caza-cului îi înfundă în burtă sulița ucigătoare. Și polcovnicul rămase locului, țintuit la pămînt. Dar nici Guska n-avu o soartă mai bună. N-apucară să se dezmeticească bine acei cazaci și îl văzură pe Guska ridicat în patru sulițe. „Piară toți vrăjmașii! Strălucească în vecii vecilor pămîntul rusesc” – atîta apucă să spună sărmanul și își dădu pe loc sufletul.

Se uitară cazacii în jur, și ce să vezi? Dintr-o parte Meteliția împărțea cu dărnicie lovituri, cinstind cînd pe unul, cînd pe altul dintre leși; din altă parte îi înghesuia hatmanul Nevîliciki cu oamenii lui; lîngă căruțele mai apropiate, Zakrutîguba îi sucea și îi bușea de mai mare dragul, iar lîngă căruțele mai îndepărtate, al treilea Pîsarenko alungase cît colo o ceată întreagă. Mai departe, cazacii încăierăți piept la piept cu leșii se băteau chiar sus pe care.

— Ce ziceți, fraților? strigă iar hatmanul Taras, trecînd pe calul său înaintea tuturor. Mai aveți praf de pușcă în cornuri? Nu slăbește încă puterea voastră de cazaci? Nu se dau bătuți cazacii?

— Mai avem, taică, praf în cornuri! Nu slăbește puterea noastră de cazaci! Nu se dau bătuți cazacii!

Dar nu trecu mult și Bovdiug căzu de pe car. Drept sub inimă îl nimerise glonțul; dar își adună bătrînul toată puterea sufletului său și zise: „Nu-mi pare rău că plec din lumea asta. Dare-ar Domnul fiecăruia un asemenea sfîrșit! Slăvit fie în veci pămîntul rusesc!” Și sufletul lui Bovdiug se avîntă spre țăriile înalte, ca să povestească bătrînilor răposați mai demult cum știu să se bată oamenii pe pămîntul rusesc și mai cu seamă cum știu să moară pentru credința lor pravoslavnică.

Curînd după el se prăvăli la pămînt și hatmanul de curen Balaban, atins de trei răni de moarte: una de suliță, alta de glonte și a treia de paloș greu. Și fusese Balaban ăsta unul dintre cei mai destoinici cazaci; bătuse de multe ori ca hatman căile mării, dar cea mai

strălucită ispravă dintre toate fusese cea săvîrșită pe țărmurile Anatoliei. Mulți țechini au luat atunci cazacii, mult postav scump, țesături frumoase și tot soiul de podoabe, dar mult amar au gustat pe drumul de întoarcere: i-au ajuns din urmă ghiulelele turcești. Cînd mi ți-au bubuit o dată tunurile de pe vasul dușman, o jumătate din luntrile cazacilor s-au învîrtit ca purtate de vîrtej și s-au răsturnat, înecîndu-i pe mulți; dar stuful legat de pe margini a ferit luntrile de scufundare. Iar Balaban s-a depărtat vîslind cu nădejde, s-a așezat în bătaia soarelui și cei de pe corabia turcească nu l-au mai zărit. Toată noaptea cazacii lui și cu dînsul au scos cu căușe și cușme apa din barcă și i-au astupat spărturile; apoi și-au tăiat șalvarii, au făcut pînze din ei și au fugit de urmărirea celei mai rezezi corăbii turcești. Și nu numai că s-au întors cu bine la Seci, dar au mai adus cu ei și odăjdii cusute cu fir pentru arhimandritul mînăstirii Mejigorski din Kiev, și odăjdii din argint curat pentru icoana Maicii Domnului din Zaporojie. Și multă vreme au proslăvit după aceea cobzarii isprăvile cazacilor norocoși. Iar acum, simțind că i se apropie sfîrșitul, Balaban își lăsă adînc capul în piept și spuse cu voce stinsă: „Pare-mi-se, frați cazaci, că mor de o moarte frumoasă: șapte vrăjmași am tăiat cu paloșul, nouă am străpuns cu sulița. Pe mulți i-am strivit sub copitele calului meu, pe mulți i-a ajuns din urmă glonțul meu. Înflorească în veci pămîntul rusesc!...” Și sufletul lui se înălță la cer.

Cazaci, cazaci! Nu lăsați pradă dușmanului floarea

oștirii voastre! Iată-l pe Kukubenko încercuit! Din tot polcul Nezamaikovski n-au rămas decît șapte oameni; dar și ei se apără cu cele din urmă puteri. Haina lui Kukubenko e roșie de sînge. Văzîndu-l în nevoie, Taras se grăbește în ajutorul lui. Dar cazacii ajung prea tîrziu: adînc sub inimă i-a pătruns sulița vrăjmașă, înainte de a fi fost împrăștiati leșii care l-au încercuit. Și domol s-a lăsat cazacul în brațele fraților săi și un val de sînge tînăr i-a țîșnit din piept, ca vinul scump adus din beci în vas de cleștar de slugi nepăsătoare, care, lunecînd chiar la gura beciului, sparg plosca neprețuită și vinul tot se varsă pe jos, iar stăpînul, sosit în fuga mare, își pune mîinile în cap de deznădejde, căci îl păstrase cu grijă pentru cea mai fericită întîmplare din viața lui: ziua cînd l-ar ajuta Dumnezeu să se întîlnească la bătrînețe cu un tovarăș al anilor tineri, să poată bea cu el în amintirea altor vremi, a vremilor trecute, cînd oamenii știau să se veselească mai altfel, mai frumos... își roti Kukubenko privirile în jur și zise: „Mulțumesc lui Dumnezeu că m-a învrednicit să mor în fața ochilor voștri, fraților! Vină după noi alții și mai vrednici! Strălucească în veci pămîntul rusesc iubit de Hristos!” Sufletul lui tînăr zbură din trup. Și-l primiră îngerii pe brațele lor și-l înălțară la ceruri, unde o să-i fie mai bine. „Stai aici, Kukubenko, de-a dreapta mea! o să-i zică Hristos: tu nu ți-ai vîndut frații, n-ai săvîrșit fapte necinstite, n-ai lăsat omul la greu, iar biserica mea ai întărit-o și ai păstrat-o”. Moartea lui Kukubenko îi întristă pe toți. Rîndurile cazacilor se răreau din ce în ce, nu se mai

zăreau în ele mulți, foarte mulți voinici. Dar tot mai țineau cazacii piept dușmanilor, tot nu se dădeau bătuți.

— Ce ziceți, fraților? mai strigă odată Taras spre polcurile rămase. Mai aveți praf de pușcă în cornuri? Nu vi s-au tocit săbiile? Nu s-a istovit oare în voi puterea căzăcească? Se mai țin încă bine cazacii?

— Las' că ne-ajunge praful de pușcă, taică hatmanel! Săbiile noastre mai sînt încă bune, puterea noastră căzăcească nu s-a istovit și cazacii nu se dau bătuți!

Și se avîntară iar cazacii în luptă, de parcă nici n-ar fi suferit vreo pierdere. Și iată că nu mai rămaseră în viață decît trei hatmani de polcuri. Iar pretutindeni curgeau rîuri de sînge și se înălțau tot mai sus mormanele de leșuri căzăcești și leșești. Privi Taras spre ceruri, și ce să vezi? Șiruri întregi de hultani pluteau în tăriile lui. Ehe, ce mai ospăț pentru ei! În vremea aceasta un vrăjmaș îl ridică în lance pe Meteliția, iar capul celui de-al doilea Pîsarenko se-nvîrte și el în aer, clipind din ochi pentru cea din urmă oară. Sfîrtecat în patru, Ohrim Guska se prăbuși ca secerat la pămînt. „Hai!” strigă Taras și făcu semn cu basmaua. Ostap îi pricepu numaidecît chemarea și năpustindu-se cu ai lui din locul de pîndă, izbi greu călărimea vrăjmașă. Și nu putură leșii ține piept acelei năvale și o luară la goană, iar Ostap îi fugări drept spre locul înțesat cu pari și vîrfuri de lănci. Acolo, caii lor prinseră a se împiedica și a cădea, iar leșii zburau și ei la pămînt, peste capetele lor. Cazacii curenului Korsunski, care rămăseseră cei din urmă la pîndă de

după căruțe, văzînd că leșii au ajuns în bătaia flintei lor, traseră cu toții dintr-o dată. Leșii se învălmășiră și își pierdură cu desăvîrșire cumpătul, iar cazacii prinseră iar inimă. „Iacătă că am biruit tot noi!” se auziră de pretutindeni glasuri de zaporojeni; apoi răsunară goarneau și cazacii înălțară flamura biruinței. Leșii zdrobiți fugeau care încotro, căutînd să se ascundă. „Nu, n-am biruit încă pe deplin!” grăi Taras, cîtînd spre porțile orașului, și vorba lui era plină de adevăr.

Porțile se deschiseră larg și, prin ele, ieși în zbor nebun polcul de husari, podoaba tuturor polcurilor călări. Husarii călăreau toți ca unul armăsari roibi, de soi. În fața tuturor zbura ca vîntul și ca gîndul un voinic mai sprinten și mai frumos decît toți ceilalți. De sub coiful de aramă i se vedea părul negru răvășit de vînt și legată de braț îi filfia o năframă scumpă, înflorată de mîinile celei mai frumoase fecioare dintre frumoase. Cînd îl văzu, Taras rămase ca trăsnit: călărețul era Andrii. Iar voinicul, încins de dorul nestăvilit al luptei și lacom de a se învrednici cu adevărat de darul ce-l purta în mînă, se repezi spre cazaci aidoma ogarului tînăr, cel mai frumos și cel mai iute din toată haita. Așa se repede ogarul, la un îndemn al vîntătorului priceput, întinzîndu-și picioarele ce parcă nici nu ating pămîntul, plecîndu-și tot trupul într-o parte, și aruncînd din fugă zăpada răscolită și întrecînd de zece ori, în focul goanei lui, iepurele după care aleargă. Bătrînul Taras se opri în loc, privind cum își curăță Andrii calea, cum

împrăștiie, măcelărește și împarte lovituri de sabie în dreapta și în stînga. Dar nu-l răbdă inima pe Taras și începu să strige: „Cum?... Dai în ai tăi?... în ai tăi, fecior de satană? În ai tăi dai?...” Dar Andrii nu vedea pe cei care-i stăteau în față, nu știa dacă-s de-ai lui sau străini; nu vedea nimic. Vedea doar cîrlionții, cîrlionții lungi, pieptul alb ca lebăda lacurilor, gîtul ca neaua, umerii, într-un cuvînt tot ceea ce fusese zămislit pentru sărutări pătimașe.

— Ehei, flăcăiașilor, momiți-l spre pădure! Momiți-l numai și... las' pe mine! strigă Taras, și pe dată treizeci dintre cei mai iuți cazaci se arătară gata să-l momească pe Andrii. Își îndesară mai bine pe cap căciulile și se repeziră drept în fața husarilor, tăindu-le drumul. Izbiră dintr-o parte rîndurile din față, le învălmășiră, le despărțiră de cele din spate, cinstiră cu lovituri pe unul, ospătară darnic pe altul, iar Golokopîtenko îl lovi setos pe Andrii cu latul săbiei pe spate și o luă numaidecît la fugă din fața leșilor, cît îl țineau puterile de cazac. Cum s-a mai încins Andrii! Cum a prins să clocotească prin toate vinele lui sîngele tînăr! Îmboldindu-și calul cu pintenii tăioși, se avîntă ca săgeata în urma cazacilor, fără să mai privească îndărăt, fără să vadă că abia de se pot ține după el vreo douăzeci de leși cu totul. Iar cazacii zburau ca vîntul pe caii lor, drept spre pădure. Andrii își grăbi și mai mult armăsarul și tocmai cînd era gata să-l ajungă pe Golokopîtenko, o mîină vînjoasă apucă fără de veste calul de frîu.

Andrii întoarse capul: în fața lui stătea Taras! Atunci începu să tremure din toate măduarele și îngălbeni la față...

Așa se întâmplă cu școlarul care-i repede fără să vrea un pumn tovarășului său, și primind de la acesta o lovitură cu linia în frunte, se aprinde dintr-o dată ca focul, sare orbit de mînie din bancă, se ia după fugarul înspăimîntat, gata să-l sfișie în bucăți, cînd deodată se pomeneste față-n față cu profesorul, care tocmai intră pe ușă. Cît ai clipi din ochi, se potolește pornirea lui nebunească și se ostoiește mînia neputincioasă. Tot astfel, într-o singură clipă se potoli – ca și cum n-ar fi fost vreodată – mînia lui Andrii. Nu-l vedea decît pe tatăl său, înfricoșător la chip.

— Ei, ce facem acum? rosti Taras, privindu-l drept în ochi.

Dar Andrii nu știu să răspundă nimic la vorbele lui și stătea cu privirile în pămînt.

— Ce zici, feciorul meu! Ți-au ajutat leșii tăi?

Dar nici acum Andrii nu răspunse nimic.

— Va să zică, ai vîndut tot? Credința, pe ai tăi?!... Biine! Ia descălecă!

Ascultător ca un copil, voinicul descălecă și rămase în fața lui Taras, cu sufletul la gură.

— Stai așa și nu mișca! Eu te-am făcut, eu o să te ucid! mai spuse Taras, și dîndu-se cu un pas îndărăt, își scoase pușca de pe umeri.

Alb ca varul era chipul lui Andrii și doar buzele i se mișcau încet, rostind un nume; dar numele ce-l rostea nu era nici al patriei, nici al mamei și nici al fraților

săi. Era numele frumoasei leahe. Și Taras trase!

Ca spicul atins de seceră, ca mielul care simte sub inima lui tăișul ucigător, Andrii își lăsă capul în piept și se prăbuși pe iarbă, fără să scoată o vorbă măcar!

Iar părintele ucigaș rămase să privească îndelung trupul neînsuflețit al fiului ucis. Era și după moarte nespus de frumos; chipul lui plin de bărbăție, care cu câteva clipe înainte strălucise de putere și de farmecul ce supunea orice inimă de femeie, mai păstra încă frumusețea lui minunată; sprâncenele-i negre, cum e catifeaua cernită, scoteau și mai mult în vileag trăsăturile feței golite de sînge.

— Ce-i lipsea să fie cazac adevărat? spuse Taras. Înalt la stat, sprâncene negre, față... parcă-i boier curat. Și ce mîină tare a avut la luptă! Și a pierit, a pierit fără slavă, ca un cîine ticălos!

— Tată, ce-ai făcut? Tu l-ai răpus? întrebă Ostap, care se apropiase în vremea asta călare.

Taras încuviință cu un semn al capului.

Ostap se uită lung în ochii mortului și, simțind o mare milă pentru fratele său, spuse îndată:

— Să-l încredințăm cu cinste pămîntului, ca să nu-i batjocorească vrăjmașii trupul și să nu-l sfîrtece cu ciocurile lor păsările de pradă.

— Las' că are cine să-l îngroape și fără noi! răspunse Taras. Are cine să-l jelească și să-l bocească!

Apoi rămase o vreme pe gînduri, dacă trebuie să-i azvîrle leșul lupilor spre sfîșiere, ori să cruțe vitejia lui voinicească, pe care orice luptător neînfricat trebuie să o cinstească la altul. Dar deodată îl zări pe

Golokopîtenko zburînd spre el în goana calului.

— Nenorocire mare, hatmane! S-au întărit leșii! Le-au sosit în ajutor puteri noi!

Nu sfîrși vorba Golokopîtenko și iată-l pe Vovtuzenko:

— Jale, hatmane! Le vin leșilor mereu alte ajutoare!...

Și nu sfîrși bine Vovtuzenko și sosi în goana mare Pîsarenko, dar nu pe cal, ci pe jos – își pierduse calul în luptă.

— Unde-mi ești, taică? Te caută cazacii! A căzut hatmanul de curen Nevîliciko și Zadorojnîi, așijderea și Cerevicenko... Dar cazacii luptă neclintiți și nu vor să moară, pînă nu te-or vedea la față; așa li-i dorința: să-i învălui cu privirea ta înainte de a-și da sufletul!

— Încalecă, Ostap! spuse Taras, grăbit să-și mai vadă cazacii în viață și să le dea prilejul să-și privească și ei hatmanul în ceasul cel de pe urmă.

Dar n-apucară ei să iasă din pădure, că vrăjmașii o împresurară din toate părțile; printre copaci, oriunde ar fi privit cu ochii, se iviră călăreți cu săbii și sulite în mînă. „Ostap!... Ostap, nu te lăsa!” strigă Taras și, smulgîndu-și sabia din teacă, prinse a-i croi în fel și chip pe cei care-i cădeau la îndemînă. Șase leși dintr-o dată se năpustiră asupra lui Ostap. Numai că-i ajunse pesemne ceasul rău: unuia îi zbură capul, altul se dădu înapoi, dar se rostogoli la pămînt, altul se alese cu vîrfurile sulitei între coaste. Cel de-al patrulea, mai cutezător, își feri capul de glonț; plumbul fierbinte nimeri în pieptul calului care se ridică pe picioarele

dindărăt, turbat de durere, și se prăbuși apoi la pământ, strivind și călărețul sub greutatea lui... „Așa, feciorule!... Așa, Ostap!... îi strigă Taras. Iaca vin și eu!”... Dar nu mai prididea să se apere de alți și alți vrăjmași. Lupta Taras, spinteca leșii, împărțea mîngîieri în dreapta și în stînga, dar tot cu ochii la Ostap era; și vedea bătrînul că iar i s-a încăierat feciorul cu vreo opt leși deodată. „Ostap!... Ostap, Ostap, țin-te bine!” Dar nu mai e chip să se țină Ostap; unul dintre leși îi și aruncase arcanul de gît, iar ceilalți îl legau, îl duceau pe Ostap al lui! „Eh, Ostap, Ostap! strigă Taras, făcîndu-și drum din greu cu sabia spre el și tocînd leșii în dreapta și în stînga, cum toacă bucătarul varza. Eh, Ostap, Ostap!...” Dar în aceeași clipă simți ca o izbitură de bolovan în cap. Toate se învîrtiră și se rostogoliră în ochii lui. Ca într-un vălmășag nebun, văzu o clipă capete de oameni, lănci, fum, sclipiri de foc, crengi cu frunze, toate îi jucară înaintea ochilor... Apoi se prăbuși greu, ca un stejar bătrîn, tăiat la rădăcină. Și privirile i se împînziră de ceață.

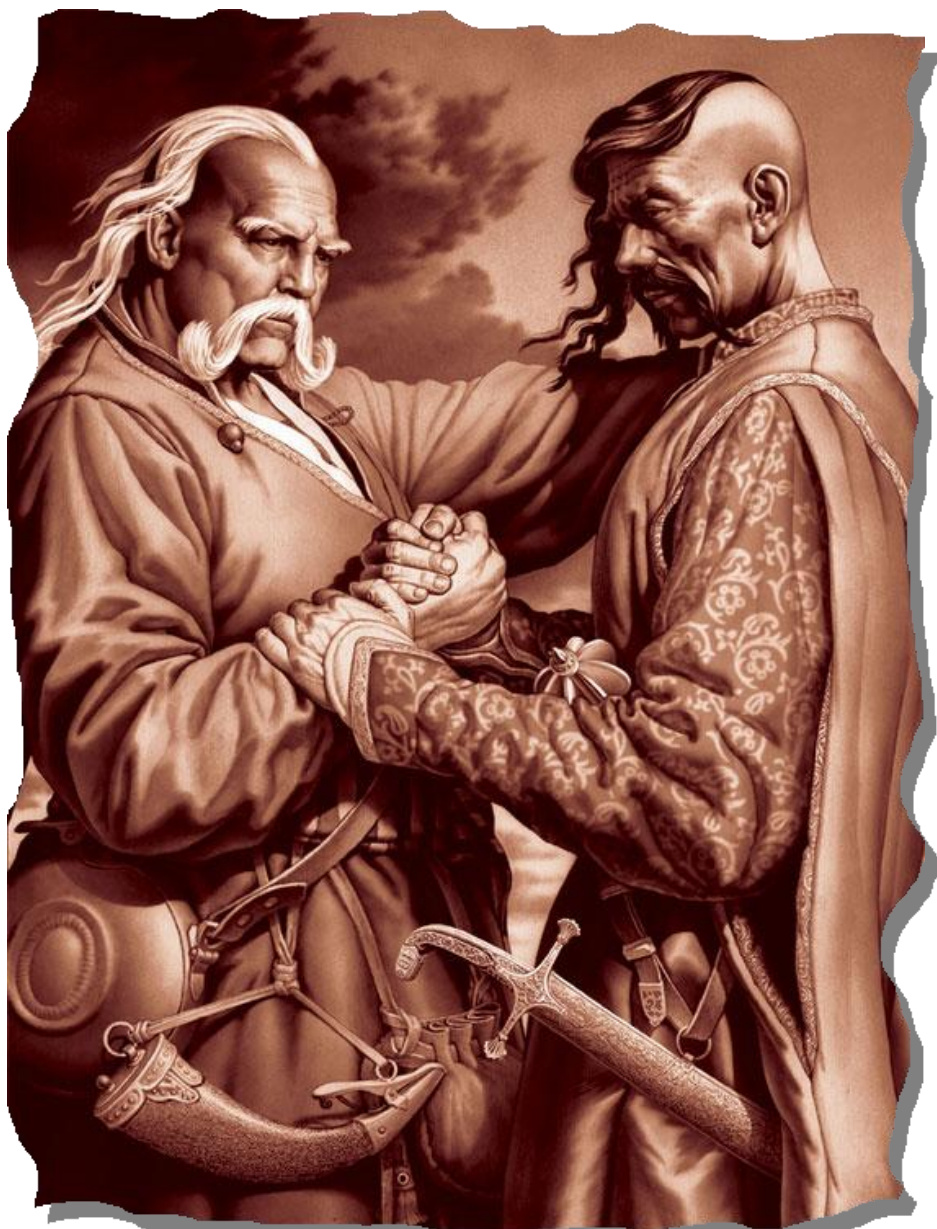
X

Ei, da' mult am mai dormit! grăi Taras, venindu-și în fire ca după un somn greu, de beție, și cercă să-și dea seama unde se află. O slăbiciune covârșitoare îi stăruia în mădulare. În ochii lui jucau, când ivindu-se, când pierind iar, pereții și ungherele unei odăi pe care n-o știa. În cele din urmă îl văzu pe Tovkaci, care ședea în fața lui și părea că ascultă cu grijă orice răsufare ce-i ieșea din piept.

„Da, gîndi Tovkaci, auzindu-l, ai fi dormit poate somnul de veci!” dar nu spuse nimic și se mulțumi doar să-l amenințe pe Taras cu degetul, poruncindu-i să tacă.

— Da' spune o dată unde mă aflu! întrebă iar Taras, încordîndu-și gîndurile și căutînd să-și amintească cele întîmplate.

— Taci! îl dojeni cu asprime tovarășul de lupte. Ce mai vrei să știi! Nu vezi că ești tot numai răni? De două săptămîni zbor cu tine în șa, fără să-mi trag sufletul, iar tu în fierbințeala bolii îndrugi te miri ce năzdrăvănii! Țsta-i cel dintîi somn liniștit pe care-l dormi!

Taci acum, dacă nu vrei să-ți faci tu singur rău!

Dar Taras se străduia din răsputeri și se muncea să-și adune gândurile și să-și amintească de tot ce-a fost.

— Păi... pe mine m-au înconjurat leșii și m-au înhățat chiar, nu-i așa? Și n-aveam nici o putință să scap din mâinile lor!

— Taci, dacă-ți spun, afurisitule! strigă Tovkaci înciudat, ca o dădacă scoasă din răbdări, care dojenește un copilaș neastîmpărat. Te ajută la ceva să afli cum de-ai scăpat? Mulțumește-te că ai scăpat și gata! S-au găsit și oameni care să nu te lase la greu! Și acum ajunge! Mai avem noi destule nopți de fugă împreună! Crezi poate că treci în ochii leșilor drept un cazac de rînd? Da' de unde! Au pus preț pe capul tău două mii de galbeni!

— Da' Ostap? strigă Taras și se încordă din răsputeri ca să se ridice, dar deodată își aminti cum vrăjmașii l-au înhățat pe Ostap, cum l-au legat chiar în fața lui și pricepu că acum voinicul e în mâinile leșilor.

Și durerea îi ameți capul bătrîn. Rupse și smulse toate legăturile de pe răni, le aruncă cît colo, dădu să spună ceva cu glas tare, dar în loc de asta îndrugă vorbe fără șir; fierbințeala și aiurările puseră iar stăpînire pe dînsul și vorbele nebunești, fără legătură între ele, ieșeau nestăvilite din gura lui.

Iar tovarășul lui credincios stătea în fața sa, ocărîndu-l și copleșindu-l cu vorbe aspre pline de dojană. În cele din urmă, îl apucă de mîini și de

picioare, îl înfășă ca pe un prunc, îi legă la loc rănila, îl înveli într-o piele de bou, apoi îl puse într-o scoarță tare, îl prinse cu frînghii de șa și porniră iar la drum în goană mare.

— O să te duc acasă, fie chiar și mort! N-o să le îngădui leșilor să-și bată joc de tine, neam de cazac, să-ți sfirtece trupul în bucăți și să ți-l azvîrle în apă.

De-o fi să-ți ciugulească hultanul ochii din cap, apoi acela să fie măcar un hultan din stepa noastră și nu unul de-al leșilor, care vine de pe pămîntul lor. Măcar mort și tot te-oi duce eu în Ucraina noastră.

Așa vorbi tovarășul credincios și după ce umblă fără răgaz călare zile și nopți de-a rîndul, îl duse pe Bulba, care zăcea fără cunoștință, drept la Seci. Acolo se apucă să-l tămăduiască, oblojindu-l zi și noapte cu ierburi și cataplasme; mai găsi și o ovreică pricepută în ale tămăduirii, care vreme de o lună îi dădu să bea tot soiul de fierturi și, în sfîrșit, Taras se simți mai bine. Fie că l-au ajutat doftoriile, fie că tăria lui de fier a biruit boala, dar peste o lună și jumătate, Taras se putu ține pe picioare; rănila lui erau vindecate și doar creștăturile lăsate de săbiile vrăjmașe mărturiseau cît de adînc fusese rănit bătrînul cazac. Cu toate acestea Bulba era din zi în zi mai posomorît și mai trist. Trei brazde adînci i se iviră pe frunte și nu se mai neteziră niciodată. Își aruncă bătrînul privirile în jur și văzu că toate erau acum schimbate la Seci. Vechii lui tovarăși muriseră toți pe cîmpul de luptă. Nu mai rămăsese nici unul dintre aceia care se ridicaseră pentru dreptate, credință și frăție căzăcească. Că și dintre

acea care porniseră cu hatmanul lor în urmărirea tătarilor nu mai rămăsese nici unul: toți își dăduseră viețile, toți pieriseră, care în luptă, de moarte vitează, care de foame și de sete în stepa sărată a Crimeii, care în robie, nemaiputînd să îndure o asemenea rușine. Nici vechiul hatman nu mai era de mult în viață, nici alți tovarăși bătrîni de-ai lui Bulba; peste mormintele celor care fuseseră odată cazaci plini de putere clocotitoare creștea acum iarba. I se năzărea lui Taras că parcă ar fi fost pe acolo un chef mare și zgomotos, dar că acum vasele erau făcute țândări, că nu mai rămăsese pe nicăieri pic de vin, că oaspeții și slugile furaseră toate potirele și năstrapele scumpe, iar stăpînul casei stătea încruntat și-și zicea; „Mai bine n-ar fi fost niciodată acel chef!” Zadarnic cei din jur căutau să-l întoarcă de la gîndurile lui și să-l înveselească, zadarnic banduriștii bătrîni și bărboși, strînși cîte doi și trei laolaltă, treceau pe dinaintea lui, slăvind isprăvile-i vitejești de cazac. Taras privea totul cu asprime și nepăsare; pe fața lui împietrită nu se putea citi decît o durere nestinsă și cu capul lăsat trist în piept spunea întruna: „Fiul meu! Ostap al meu!”

În vremea asta, zaporojenii se găteau să pornească pe mare. Două sute de luntri fură coborîte pe apele Niprului și, curînd, Asia Mică zări și ea cazaci cu capete rase și cu cîte un moț lung în creștet, cazaci care treceau prin foc și sabie țărmurile ei înfloritoare; mai zări și turbanele localnicilor săi mahomedani presărate aidoma florilor fără număr prin cîmpiile stropite de sînge sau plutind pe valuri lîngă țărmurile

ei. Mai văzu nenumărați șalvari zaporojeni mânjiți cu dohot și nenumărate mîini vînjoase, cu biciuști negre. Zaporojenii au mîncat și au nenorocit toți strugurii, iar prin moscheie au lăsat grămezi întregi de bălegar; șalurile scumpe, persiene, le-au folosit drept brîie, încingîndu-le peste svitcile murdare. Și multă vreme după aceea s-au mai găsit prin meleagurile pomenite pipe scurte de-ale zaporojenilor. Bucuroși de isprava lor, au pornit apoi pe drum de întoarcere; dar o corabie turcească, cu zece tunuri, s-a luat după ei și, trăgînd din toate tunurile deodată, a împrăștiat ca pe niște păsări luntrișoarele lor ușoare. A treia parte din cazaci își găsi moartea în valurile mării, dar ceilalți se strînseră iar laolaltă și ajunseră cu bine la gurile Niprului, aducînd cu ei și douăsprezece butoiașe doldora de țechini. Dar toate astea nu-l mai bucurau pe Taras. El pleca în lunci și în stepă, zicînd că se duce la vînătoare; alicele lui însă rămîneau toate nefolosite. Cu sufletul plin de durere se așeza pe malul mării, punîndu-și pușca jos și ședea multă vreme așa, cu capul plecat, rostind întruna: „Ostap al meu! Ostap al meu!” în fața lui se așterneau valurile sclipitoare ale Mării Negre; departe, în păpuriș, țipa cîte un pescăruș... Mustăța căruntă a lui Bulba lucea ca argintul și lacrimile una după alta îi picurau încet din ochi.

În cele din urmă Taras nu mai putu să îndure. „Fie ce-o fi, dar eu mă duc în cercetare, ca să aflu de-i viu ori în mormînt. Ori poate nici în mormînt nu mai e?! Întîmple-se orice, că eu tot o să aflu!” Nu trecu o

săptămînă și Taras se și afla în orașul Uman, călare pe cal, înarmat cu sulită și sabie, avînd plosca de drum prinsă în șa, ceaunașul cu salamată, praf de pușcă și cartușe, piedici pentru cal și cîte altele ce-i trebuiau. În oraș, Bulba se duse drept la o căsuță urîtă și murdară, cu ferestruicile mici, care abia se zăreau de afumate ce erau. Coșul de la sobă era astupat cu cîrpe, iar acoperișul găurit era înțesat de vrăbii. Chiar în fața ușii se ridica un morman de gunoi. Din fereastră se zărea un cap de ovreică, cu scufie împodobită cu mărgăritare înnegrite.

— Bărbatul ți-e acasă? întrebă Taras, descălecînd și legîndu-și calul de un cîrlig de fier, bătut chiar lîngă ușă.

— Acasă! răspunse femeia și ieși grăbită în prag, aducînd o merță de grăunțe pentru cal și o cană de bere pentru călăreț.

— Și unde-i jidovul tău?

— E în odaia cealaltă; se roagă, spuse muierea făcînd o plecăciune, iar cînd îl văzu pe Bulba că duce cana cu bere la gură, îi ură multă sănătate.

— Rămii aici! Hrănește și adapă calul, că eu vreau să vorbesc între patru ochi cu omul tău. Am treabă cu dînsul.

Ovreiul era vestitul Iankel, care se făcuse arendaș și cîrciumar în orașul acela, avîndu-i acum la mînă pe toți panii și șleahicii din împrejurimi, cărora le luase încetul cu încetul toți banii și-și făcuse bine simțită șederea prin partea locului. Pe o întindere de trei leghe împrejur nu mai rămăsese nici un bordei în picioare:

totul se dărapănase, se învechise, totul se dusesse pe băutură și nu rămăsese decît sărăcia lucie și zdrențăroasă. Ținutul întreg era pustiit, de parcă l-ar fi bîntuit focul sau ciuma. Și dacă Iankel ar mai fi trăit acolo încă zece ani, el ar fi pustiit, fără îndoială, tot voievodatul. Taras intră în odaie. Ovreiul se ruga, acoperit cu un tales¹ destul de murdar și tocmai bine se întoarse ca să scuipe pentru cea din urmă oară, după obiceiul credinței sale, cînd, deodată, dădu cu ochii de Bulba, care se ținea la spatele lui. Și în aceeași clipă începură mai întîi și-ntîi să joace înaintea lui cei două mii de galbeni făgăduiți pentru capul cazacului; dar Iankel se rușină și el de lăcomia sa și căută să înăbușe pofta-i nesățioasă de aur ce-i încolăcea inima ca un șarpe.

— Ascultă, Iankel, îi spuse Taras jidovului, care tot făcîndu-i plecăciuni, închise grijuliu ușa, ca să nu-i vadă cineva. Te-am scăpat de la moarte! Fără mine zaporojenii te-ar fi ciopîrțit ca pe un cîine! Acum e rîndul tău să-mi faci un bine.

Jidovul strîmbă puțin din nas.

— Ce bine? Dacă-i vorba de un bine care se poate face, atunci de ce nu l-aș face?

— Lasă palavrele! Du-mă la Varșovia.

— La Varșovia? Cum adică la Varșovia? întrebă Iankel. Sprîncenele și umerii lui se înălțară de uimire.

— Nu vreau s-aud nimic! Du-mă la Varșovia și gata! Fie ce-o fi, dar eu vreau să-l mai văd o dată, să-i spun

¹Veșmînt întrebuințat la evrei în timpul rugăciunii.

măcar o vorbă.

— Cui să-i spuneți o vorbă?

— Lui Ostap, feciorul meu.

— Oare n-ați auzit pan Taras că...

— Știu, știu tot: pe capul meu s-a pus preț două mii de galbeni! Da' bine mai cunosc, proștii de ei, cât face capul meu! Uite, eu îți dau cinci mii. Două mii acum, și Bulba deșertă din buzunarele lui două mii de galbeni, iar ceilalți cînd m-oi întoarce.

Ovreiul înșfăcă un ștergar și acoperi cît ai clipi galbenii cu el.

— Vai ce ban frumos! Vai ce ban frumos! nu mai contenea el, răsucind un galben între degete și încercîndu-l între dinți. Eu așa cred, că omul de la care a luat pan Taras galbenii ăștia minunați după ce i-a pierdut n-a mai trăit nici un ceas pe lume, ci s-a dus la rîu și s-a înecat în apele lui, de inimă rea.

— N-aș fi stat eu să mă rog de tine! M-aș fi dus poate singur la Varșovia, dar mi-e că mă cunoaște careva și că pun mîna pe mine afurisiții ceia de leși, pentru că eu nu-s hitru la scorneli. Pe cînd voi, jidovii, sînteți parcă anume făcuți pentru ele. Sînteți în stare să-l trageți pe sfoară și pe dracu! Voi cunoașteți toate vicleșugurile. Iacă de ce am venit la tine! Și-apoi nici la Varșovia nu m-aș fi descurcat eu de unul singur! Pune chiar acum caii la căruță și du-mă!

— Da ce gîndește pan Bulba, că-i de ajuns să înhami iapa la căruță și „di, murgule”? Își închipuie cumva pan Taras că pot să-l duc așa, cum e, fără să-l ascund?

— Bine, atunci ascunde-mă cum te-i pricepe! Bagă-mă într-un butoi deșert! Merge?

— Vai, vai, vai! Crede oare pan Taras că eu pot să-l bag într-un butoi? Nu-și dă seama, oare, că fiecare o să-și închipuie că duc rachiu?

— N-are decît să creadă!

— Cum? Adică să creadă că-i rachiu, da? mai zise jidovul și se apucă cu amîndouă mîinile de perciuni și pe urmă își înălță brațele către cer.

— Ei? Ce-ai rămas așa, ca trăsnet?

— Nu știe oare pan Taras că Dumnezeu a lăsat anume rachiuul pe lumea asta, ca să-l guste fiecare? Acolo toți îs lacomi și pofticioși. Un șleahitic e gata să alerge cinci verste în urma butoiului. Iar de i-o da prin cap să sfredelească și o găurică în fund, o să vadă numaidecît că nu curge nimic din butoi și o să zică: „Un jidov n-o să ducă el butoiul gol la tîrg! Trebuie să fie ceva la mijloc!

Puneți mîna pe jidov, legați-l, luați-i banii și aruncați-l în temniță!” Pentru că toate relele în capul unui jidov se sparg! Pentru că un jidov e socotit cîine de toți ceilalți! Pentru că fiecare își zice că dacă ești jidov, nu ești om!

— Atunci ascunde-mă într-un car cu pește!

— Nu se poate, pan Taras! Zău că nu se poate! Azi pretutindeni în Lehia oamenii sînt flămînzi ca niște cîini! O să fure tot peștele și o să-l dibuie și pe pan.

— Atunci du-mă călare pe dracu, numai du-mă!

— Ascultă-mă, ascultă-mă bine, pan Taras! spuse Iankel, trăgîndu-și în sus mînele și apropiindu-se de

Bulba cu degetele rășchirate. Iaca ce o să facem: pretutindeni se lucrează acum la castele și cetăți! De prin Nemție au venit încoace ingineri franțuji și din această pricină, pe toate drumurile oamenii cară o mulțime de pietre și cărămizi. Să se culce pan Taras pe fundul căruței, iar deasupra o să grămădesc cărămizi. Pan Taras arată plin de sănătate și putere și nu-i mare lucru dacă o să-l apese puțințel; iar eu oi face în fundul carului și o găurică pentru a-l hrăni pe pan.

— Fă cum știi, dar hai odată!

Peste un ceas, din Uman ieșea o căruță plină cu cărămizi cu două gloabe înhămate la ea. Pe una din gloabe ședea Iankel cel înalt, iar perciunii lui lungi și inelați filfiau în vînt de sub tichiută, pe cînd trupul deșirat ca un stîlp din marginea drumului sălta legănat pe mîrtoaga lui.

XI

Pe vremea cînd se desfășurau întîmplările despre care se povestește aici, granițele dintre țări nu erau cercetate nici de vameși, nici de grăniceri – spaima oamenilor întreprinzători – și de aceea fiecare era liber să ducă cu el ce-i plăcea. Dacă se întîmpla uneori să te caute cineva și să cerceteze ce duci, apoi o făcea de cele mai multe ori pentru plăcerea lui, mai cu seamă dacă în car se găseau lucruri ademenitoare pentru ochi, și cînd se putea bizui pe puterea și greutatea palmei sale. Dar cărămida nu găsea nici un doritor care s-o cerceteze și de aceea carul intră fără nici o piedică pe poarta cea mare a orașului. Închis în cușca lui strîmtă, Bulba auzea doar zgomotul din jur, strigătele căruțașilor și mai mult nimic. Iankel, care sălta întruna pe armăsarul lui scurt de picioare și prăfuit, făcu cîteva ocoluri prin oraș și coti apoi într-o ulicioară îngustă și întunecoasă, care se numea Ulița Murdară sau Ulița Jidovească, pentru că aici se strînseseră într-adevăr aproape toți ovreii din Varșovia. Ulicioara asta semăna foarte bine cu măruntaiele unei curți dosnice,

răsturnate în afară. Soarele părea că nu intră aici niciodată. Casele cu desăvîrșire înnegrite de vreme, cu prăjini așezate de la o fereastră la alta, sporeau și mai mult întunecimea. Arareori doar se zărea printre ele pata roșie a cîte unui zid de cărămidă, dar și acela era adesea aproape înnegrit. Cînd și cînd, cîte o bucată de perete proaspăt spoit și scăldat în partea de sus de lumina vie a soarelui strălucea de o albeață aproape dureroasă pentru ochi. Tot ce se afla în ulicioara asta izbea cu putere privirea trecătorului: bucăți de burlane, cîrpe, coji de tot felul și cioburi. Fiecare dintre locuitori azvîrlea în drum tot ce nu-i mai era de trebuință, dînd prilej trecătorilor să-și „desfete” simțurile cu toate aceste gunoaie. Un călăreț ce trecea pe-acolo cu calul său mai-mai c-ajungea cu mîna prăjinile întinse prin fereastră între o casă și alta, de care atîrnau colțuni, nădrași sau cîte o gîscă afumată. Ici-colo, la cîte o ferestruică veche, se zărea chipul destul de drăgălaș al unei ovreicuțe, gătită cu mărgele, învechite și ele. O droaie întreagă de ovreiași murdari și zdrențăroși, cu părul creț, strigau și se tăvăleau în noroi. Un ovrei roșcovan, cu obrazul atît de pistruiat încît semăna cu un ou de vrabie, scoase capul pe o fereastră și începu să sporovăiască cu Iankel pe limba lui chisnovată și Iankel coti numaidecît într-o curte. Un alt ovrei, ce trecea tocmai pe uliță, se opri și intră în vorbă cu cei doi, astfel că Bulba, cînd izbuti, în sfîrșit, să iasă de sub cărămizi, văzu trei jidovi la un loc, vorbind între ei cu mare înflăcărare.

Iankel îi spuse atunci că o să se facă totul, că Ostap

al lui stă închis în temnița orașului și cu toate că e greu să-i îndupleci pe temniceri, el nădăjduiește să mijlocească o întrevvedere între Bulba și fiul lui.

Apoi Bulba intră în casă, împreună cu cei trei jidovi.

Aici jidovii se apucară să turuie iar pe limba lor neînțeleasă. Taras îi privi pe fiecare în parte. Părea zguduit de un simțămînt puternic: pe fața lui aspră și nepăsătoare se aprinse ca o rază atotmistuitoare de nădejde, acea nădejde care se strecoară uneori în sufletul omului covîrșit de cea mai neagră jale; inima lui bătrînă începu să bată mai cu putere, ca o inimă de flăcău.

— Ascultați-mă, jidovilor! spuse el cu glas care tremura de patimă. Voi puteți face orice pe lumea asta! Puteți scoate un lucru de pe fundul mării, dacă trebuie! Pînă și zicala rămasă din bătrîni spune că jidovul e în stare să se fure și pe el, dacă-și pune în minte s-o facă. Liberați-l pe Ostap al meu! Prilejuiți-i o scăpare din mîinile diavolilor acelora! Îl vedeți pe omul ăsta! I-am făgăduit douăsprezece mii de galbeni, dar o să mai pun la ei alte douăsprezece mii. O să vînd tot: potirele scumpe și aurul pe care l-am îngropat în pămînt, casa și haina de pe mine și o să mai fac pe deasupra și o înțelegere scrisă cu voi, pe toată viața, prin care o să mă prind să vă dau jumătate din toată prada de război pe care am s-o iau de azi înainte.

— Nu se poate, preamilostive pan! Nu se poate și gata! răspunse Iankel cu un oftat greu.

— Nu, nu se poate! întări și alt jidov.

Apoi toți trei schimbară o privire între dînșii.

— Ce-ar fi să încercăm totuși? făcu apoi cel de-al treilea, privind sfios spre tovarășii săi. Poate tot ne-o ajuta Dumnezeu!

Apoi se apucară iarăși să vorbească pe nemțește între ei. Dar oricît își încorda Bulba auzul, tot nu pricepea o iotă. Prinse doar cuvîntul „Mardohai”, care se repeta adeseori, și mai mult nimic.

— Uite ce e, pan Taras, spuse Iankel, noi trebuie să ne sfătuim cu un om, care-i așa un înțelept cum n-a văzut încă lumea! Vai cît îi de înțelept! Curat Solomon! Și dacă nici el nu poate să facă nimic, apoi nimeni pe lumea asta nu poate să facă nimic! Șezi binișor aici! Ține cheia, și să nu lași pe nimeni în casă!

Și ovreii ieșiră în stradă.

Taras încuie ușa, apoi se apropie de fereștriuca cea mică a odăii și privi jegosul bulevard ovreiesc. Cei trei jidovi se opriseră în mijlocul ulicioarei și vorbeau între ei cu înfocare; nu trecu mult și un al patrulea spori ceata lor, apoi un al cincilea. Taras auzi iar: „Mardohai, Mardohai”. Jidovii aruncau mereu căutături spre capătul uliței. În sfîrșit, de după un colț de casă dărăpănată se ivi întîi un picior încălțat cu un papuc ovreiesc și apoi poalele unui caftan larg. „A, Mardohai, Mardohai!” strigară într-un glas ovreii. Un om slab, ceva mai scund decît Iankel, dar mult mai zbîrcit la față și cu buza de sus neobișnuit de mare, se apropie de ceata nerăbdătoare din uliță și atunci toți jidovii se apucară să-i povestească dintr-o dată păsul lor, luîndu-și vorba din gură, iar Mardohai privi de cîteva ori pe furiș spre fereștriuca lui Taras, ceea ce-l

făcu pe acesta să priceapă că e vorba de el. Mardohai dădea întruna din mîini, le tăia șirul vorbei, scuipa adeseori în lături și suflecîndu-și poalele caftanului, își afunda mîna în buzunar, de unde scotea niște flecuștețe mărunte, arătîndu-și cu acest prilej pantalonii scîrnavi. Apoi toți jidovii stîrniră o hărmălaie atît de cumplită, încît acela dintre ei care făcea de strajă, fu nevoit să-i potolească prin semne, iar Taras se temu chiar o clipă că o să fie dat în vileag, dar își aminti numaidecît că ovreii nu știu să țină sfat altfel decît în mijlocul uliței și că limba lor n-o pricepe nici dracu, și se potoli.

Peste cîteva clipe, jidovii intrară cu toții la el în odaie. Mardohai se apropie de Taras, îl bătui pe umăr și-i spuse: „Dacă noi și Dumnezeu vrem să facem un lucru, apoi iese neapărat cum e mai bine”.

Taras se uită la acest Solomon, „cum n-a fost altul pe lume”, și o licărire de nădejde se aprinse în sufletul lui. Ce e drept, înfățișarea acestuia trezea oarecare încredere: buza lui de sus putea să sperie pe oricine, grosimea ei datorîndu-se, fără îndoială, și unor pricini dinafară. Drept barbă, numitul Solomon avea vreo cincisprezece fire de păr cu totul, și acelea numai în partea stîngă. Iar pe față i se zăreau atîtea semne de bătaii primite pentru tot soiul de isprăvi, încît pînă și el le pierduse fără îndoială numărul și se obișnuise să le socoată „alunițe” din naștere.

Mardohai plecă apoi împreună cu tovarășii săi, pătrunși de uimire față de înțelepciunea lui. Bulba rămase singur. Trecea printr-o stare ciudată,

nemaiîncercată de el; pentru prima oară în viață se simțea neliniștit. Sufletul lui era cuprins ca de friguri. Nu mai era cazacul de odinioară, neclintit și puternic ca un stejar. Era șovăielnic, slab. Tresărea la orice foșnet, tresărea cînd vedea orice ovrei nou ce se ivea la capăt de uliță. Rămase în aceeași stare toată ziua; nu mîncă, nu bău și nu-și desprinsese o clipă ochii de la ferestruica ce dădea în stradă. În sfîrșit, seara tîrziu, se arătară Mardohai și cu Iankel. Inima lui Taras se opri în loc.

— Ei, cum a fost? Ați izbutit? îi întrebă el, nerăbdător, ca un armăsar sălbatic.

Dar înainte de a se hotărî cei doi să-i răspundă, Taras văzu că Mardohai își pierduse și cel de pe urmă zuluf care i se zărea – ce e drept, cam neîngrijit – de sub scufă. Jidovul dădu să-i spună ceva, dar îndrugă atîtea bazaconii, că Taras nu pricepu nimic. Cît despre Iankel, acesta se mulțumea să ducă mereu mîna la gură, de parcă era răcit.

— Vai, milostive pan! spuse apoi Iankel. Acum chiar că nu se poate! Să mor eu, dacă se poate! Oamenii ceia sînt așa de răi, că-ți vine să-i stuchești drept în creștetul capului! Să spună și Mardohai! Mardohai a făcut niște lucruri pe care nu le-a făcut încă nimeni pe lume, dar Dumnezeu n-a vrut de data asta să fie cum vrem noi! Sînt acolo trei mii de ostași și mîine au să-i omoare pe toți cei din închisoare.

Taras privi în ochii jidovilor, dar de data asta fără nerăbdare sau mînie.

— Iar dacă vrea pan Taras să-și vadă feciorul, apoi

trebuie să meargă mîine dis-de-dimineată, înainte de răsăritul soarelui. Străjile s-au înduplecat, iar unul din comandanți ne-a dat făgăduiala lui. Dar să n-aibă ei parte de noroc pe lumea cealaltă! Oi, vei-s mir! Cîtă lăcomie la oamenii ăștia! Nici chiar în rîndurile noastre nu se află oameni ca ei! Le-am dat fieștecăruia cîte cincizeci de galbeni, iar comandantului...

— Bine! Du-mă la el! rosti Taras cu hotărîre și toată tăria i se întoarse iar în suflet.

Primi sfatul lui Iankel să se îmbrace ca un graf străin sosit de pe meleagurile nemțești, pentru care împrejurare ovreiul prevăzător îi și făcuse rost de veșmintele trebuincioase. Afară se înnoptase de tot. Stăpînul casei, binecunoscutul jidov roșcat și pistruiat, scoase o saltea nenorocită, acoperită cu o rogojină, și o întinse pe laviță, pentru Taras. Iankel se culcă pe jos, pe o saltea asemănătoare. Jidovul roșcat dădu de dușcă un păhărel de nu știu ce fiertură, își lepădă caftanul și, rămas numai în colțuni și în ghete, aducea foarte bine cu un pui de găină; apoi își luă balabusta și intră împreună cu dînsa într-un fel de dulap. Doi plozi, ca doi cățeluși de casă, se ghemuiră pe jos, lîngă dulap. Dar Taras nu dormi. Ședea nemișcat, ciocănind cu degetele în masă. Între dinți își ținea obișnuita lui pipă din care pufăia din cînd în cînd, scoțînd clăbuci de fum, din pricina cărora ovreiul adormit strănuta și își băga nasul în plapomă. Dar de-abia se ivi pe cer o geană de lumină alburie, prevestitoare a zorilor, că Taras îl și împinse pe Iankel cu piciorul.

— Scoală, omule, și dă-mi veșmintele celea de graf.

În cîteva clipe fu gata; își înnegri mustățile și sprîncenele, își puse pe creștet o tichiuță mică, neagră, și nimeni, nici chiar cineva dintre cei mai buni prieteni cazaci n-ar fi spus că e dînsul. Arăta ca un om de treizeci și cinci de ani. Obrajii lui străluceau de o roșeață sănătoasă și pînă și semnele lăsate de sabie îi dădeau un aer măreț, poruncitor. Hainele țesute cu fir îi veneau foarte bine.

Străzile orașului erau cuprinse încă de somn. Nici o făptură dintre acelea care-și agonisesc hrana din neguțătorie nu se arătase, purtîndu-și taraba. Bulba și Iankel ajunseră, în sfîrșit, în fața unei clădiri care semăna cu un cocor așezat pe pămînt. Era joasă, lată, uriașă, neagră de vreme; într-o parte a ei țîșnea în sus, ca un gît de cocor, un turn înalt și îngust, cu o bucățică de acoperiș cocoțată în vîrf. Clădirea asta împlinea o mulțime de slujbe. Aici erau cazărmile, închisoarea și chiar și judecătoria unde se cercetau fărădelegile. Drumeții noștri intrară pe poartă și se treziră numaidecît într-o sală foarte încăpătoare, ori mai degrabă o curte acoperită. Aici dormeau laolaltă aproape o mie de oameni. Drept în față se zărea o ușă joasă, înaintea căreia ședeau două străji, care jucau un joc: unul îl lovea pe celălalt cu două degete în palma mîinii. Străjile nu-i prea luară în seamă pe noii-veniți și întoarseră capul numai în clipa cînd Iankel zise:

— Noi sîntem! Auziți, pani? Noi sîntem!

— Treceți! spuse unul din cei doi, deschizînd ușa cu

o mînă, cealaltă întinzîndu-o tovarăşului său pentru bobîrnac.

Bulba şi Iankel intrară într-un coridor îngust şi întunecat, din care pătrunseră într-o sală la fel cu cea dintîi, cu ferestruici mici în partea de sus.

— Cine-i acolo? strigară mai multe voci deodată, şi Taras zări destul de multe cătane înarmate pînă-n dinţi. Avem poruncă să nu lăsăm pe nimeni.

— Noi sîntem! strigă atunci Iankel. Aşa să trăiesc eu că sîntem noi, luminaţi pani!

Dar nimeni nu-i dădu ascultare. Din fericire, chiar în clipa aceea se apropie de ei un grăsun, care se vedea după toate că era şef căci suduia mai amarnic decît ceilalţi.

— Noi sîntem, pan! Dumneata ai şi avut prilejul să ne cunoşti şi pan graf o să te mai răsplătească şi de aici înainte!

— Lăsaţi-i să treacă, lua-v-ar toţi dracii cu mama lor cu tot. Dar să nu mai între nimeni! Ş-apoi să nu mai prind pe nimeni că-şi scoate sabia sau că-şi face de cap pe jos, că...

Cei doi trecători nu mai auziră sfîrşitul acestei porunci atît de înflorate.

— Sîntem noi... sînt eu... oameni buni! spunea Iankel, de cîte ori se întîlnea cu cineva.

— Ce zici, acum s-ar putea? întrebă el pe unul din paznici, cînd ajunseră în cele din urmă la capătul coridorului.

— Se poate. Dar nu ştiu dacă o să vă lase chiar în temniţă. Ian nu mai e acolo. A fost înlocuit cu un

altul, îi răspunse strajnicul.

— Vai, vai! făcu încetișor jidovul. Asta-i tare rău, cinstite pan!

— Du-mă înaintel! rosti Taras cu încăpăținare.

Și ovreiul îi făcu pe voie.

La ușa ogivală care ducea spre beciuri stătea un oștean cu mustața în trei rînduri. Rîndul de deasupra se răsucea în sus, cel de la mijloc era drept, iar cel de dedesubt se pleoștea în jos și din pricina asta îi dădea o înfățișare de motan.

Ovreiul se încovoie mult de tot în fața lui și apropiindu-se dintr-o parte, zise:

— Luminăția noastră! Pan prealuminat!

— Cu mine vorbești, jidovule?

— Cu domnia voastră, pan prealuminat!

— Hm! Și cînd te gîndești că sînt numai o cătană și atît! răspunse mustăciosul și în ochi i se aprinseră luminițe de plăcere.

— Vai, și eu îmi ziceam că sînteți voievod! Vai, vai, vai! făcu ovreiul clătînînd din cap și desfăcîndu-și degetele a mirare. Și ce înfățișare semeață! Să mor eu dacă nu semănați cu un polcovnic! Da, da, cu un polcovnic! Vă lipsește numai atîtica ca să fiți un polcovnic! Ar trebui să vi se dea, pan, un armăsar iute ca musca și să fiți pus să muștruluiți polcurile.

Oșteanul își netezi rîndul de jos al mustăților, iar ochii îi rîdeau acum de-a binelea.

— Ehei, ce mai oameni, oștenii ăștia! urmă jidovul. Oi, vei-s mir, ce oameni strașnici! Fireturi, zorzoane... Strălucesc ca soarele! D-apoi și dducile, cînd văd un

oștean... vai, vai, vai!...

Și ovreiul clătină iar din cap.

Oșteanul își înfoie cu mîna catul de sus al mustăților și scăpă printre dinți ceva asemănător cu un nechezat de cal.

— Rog frumos pe pan ostaș să-mi facă un bine! spuse apoi ovreiul. Uite, dumnealui, graful, sosit de prin meleaguri străine, vrea să-i vadă pe cazaci. De cînd e, n-a văzut ce neam de oameni sînt ei!

Grafii și baronii erau lucru obișnuit în Lehia, deoarece îi atrăgea acolo de multe ori dorința de a vedea acest colț aproape asiatic al Europei; ei socoteau că ținuturile Moscovei și Ucraina se găseau în Asia. De aceea, oșteanul făcu o plecăciune destul de adîncă în fața lui Bulba și găsi de cuviință să spună și el cîteva vorbe.

— Nu înțeleg, luminăția voastră, zise el, de ce vreți să-i vedeți? Sînt niște cîini, nu oameni! Chiar și credința lor e dintre acelea pe care nu le cinstește nimeni.

— Ba minți, fecior de satană! făcu Bulba. Cîine ești tu! Cum de-ndrăznești să spui de credința noastră că nu o cinstește nimeni! Credința voastră de eretici n-o cinstește nimeni, nu pe-a noastră!

— Ehehei, prietene! strigă oșteanul. Acum știu cine ești! Ești și tu dintre aceia pe care îi țin închiși uite colo? Stai puțin, că o să-i chem numaidecît pe ai noștri!

Taras își dădu seama de greșeala săvîrșită, dar încăpățînarea și ciuda îl împiedicau să se gîndească

cum anume ar putea s-o dreagă. Din fericire Iankel îi sări numaidecît în ajutor.

— Prealuminate pan! Se poate să spui că dumnealui, graful, e un cazac? Dacă ar fi fost cazac cu adevărat, de unde ar fi făcut rost de un asemenea veșmînt și de înfățișarea asta de graf?

— Fleacuri!... și oșteanul deschise gura cît o șură, pregătindu-se să strige.

— Maria voastră, tăceți! Tăceți, pentru Dumnezeu! strigă Iankel. Tăceți, iar noi o să vă răsplătim pentru asta așa cum nici n-ați pomenit! Vă dăm doi galbeni!

— Nu mai pot! Doi galbeni! Doi galbeni sînt un fleac pentru mine! Eu îi dau bărbierului meu doi galbeni numai pentru jumătate de barbă. Să-mi dai o sută! și zicînd așa, oșteanul își răsuci falnic catul de sus al mustăților. Iar de nu-mi dai suta, strig pe loc!

— Și la ce ți-o fi trebuind așa de mulți, spuse cu durere în glas ovreiul, galben la față, desfăcînd băierile săculețului său de piele. Totuși era foarte mulțumit că n-avea în pungă mai mult decît atît și că oșteanul nu știa să numere peste sută. Haide, pan Taras, să plecăm cît mai iute! Vedeți și dumneavoastră ce oameni haini sînt pe aici! mai spuse Iankel, văzîndu-l pe oștean cum își prefiră galbenii în palmă, cu un fel de părere de rău că n-a cerut mai mult.

— Ce ai de gînd, cătană blestemată? spuse deodată Bulba. Galbenii i-ai luat, da' de arătat cazacii văd că nici nu te gîndești? Trebuie să mi-i arăți! Acum c-ai primit galbenii, n-ai dreptul să dai înapoi!

— Haide, cărați-vă la dracu, că, de nu, o să dau de

veste chiar acum alor noștri și o să vedeți voi atunci... Spălați putina, zic, și cît mai repede!

— Să plecăm, pan Taras, zău să plecăm. Dă-i încolo! Să le dea Dumnezeu niște vise... să scuipe și alta nu! strigă sărmanul Iankel.

Bulba își lăsă încet capul în piept, se întoarse în loc și porni înapoi, însoțit de dojenile lui Iankel, pe care-l rodea jalea numai la gîndul galbenilor pierduți pe degeaba.

— La ce bun v-ați legat de el? Trebuia să-l lăsați pe cîinele cela să suduie-n voie! Aștia nu pot trăi dacă nu suduie! Oi, vei-s mir, ce noroc le dă Dumnezeu la cîte unii! O sută de galbeni numai și numai pentru că ne-a izgonit! Pe cînd alde noi... ne alegem cu perciunii smulși, cu mutra zob, de ți-e și lehamite să ne vezi și nici pomeneală de suta de galbeni. Of, Doamne, Doamne!

Dar asupra lui Bulba faptul că dăduseră greș avu o înrîurire cu mult mai mare și asta se vedea după flacăra mistuitoare ce-i juca în ochi.

— Să mergem, zise el deodată, scuturîndu-se parcă din toropeală. Să mergem în piață. Vreau să văd cu ochii mei cum o să-l chinuie!

— Vai, pan Taras, pentru ce să mergem acolo? Că doar nu-i mai putem ajuta cu nimic!

— Să mergem! spuse Bulba încăpățînat.

Și ovreiul suspinînd din greu se luă ca o dădacă după dînsul.

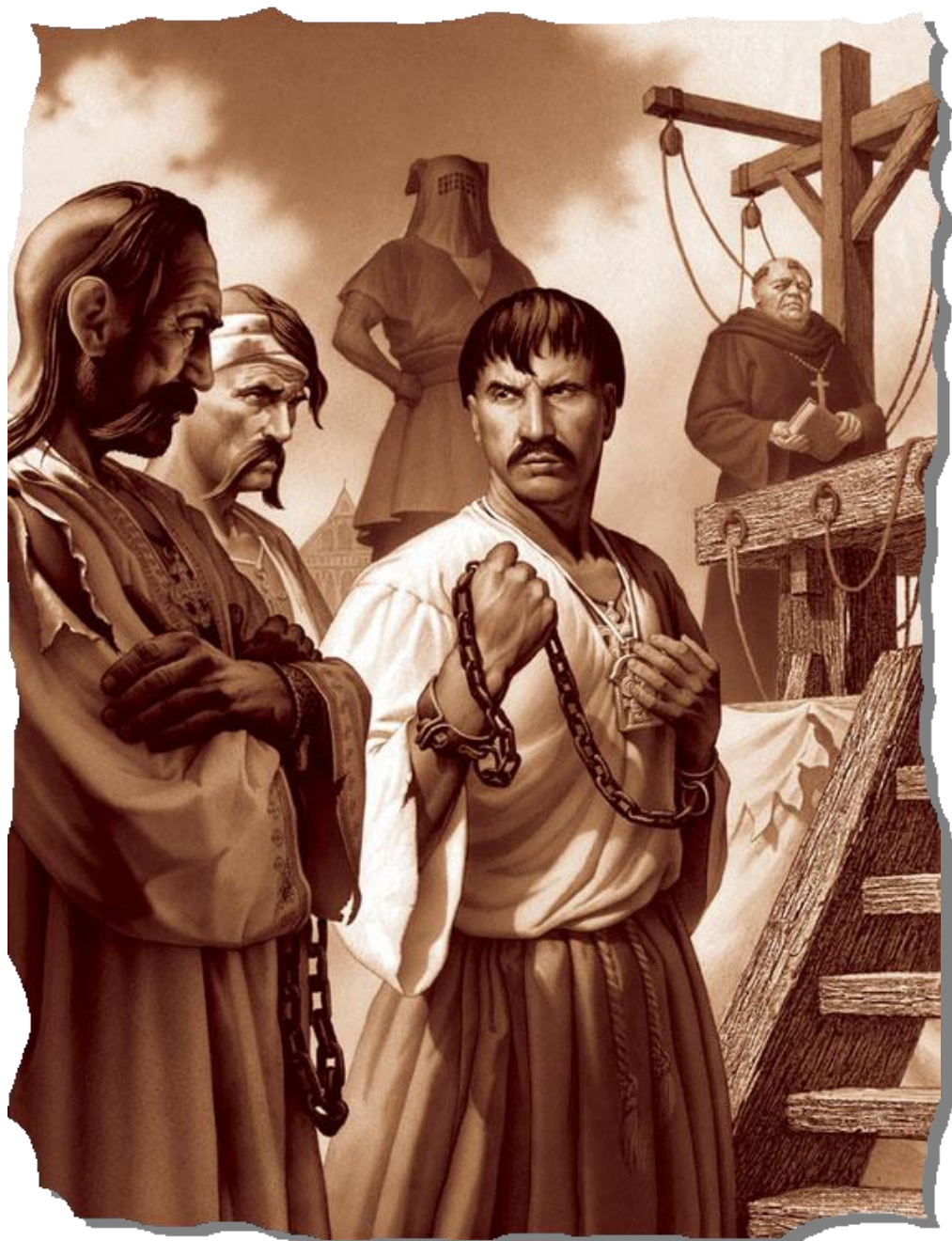
Piața unde trebuiau să fie omoriți cazacii nu era greu de găsit: sumedenie de oameni se îndrepta într-

acolo, din toate părțile. În veacul acela nemilos, o asemenea priveliște era socotită cît se poate de atrăgătoare nu numai pentru poporul de jos, ci și pentru mai-marii lui. Mulțime mare de bătrîne, dintre cele mai cucernice, mulțime mare de fete tinere sau femei, dintre cele mai fricoase, care visau pe urmă toată noaptea leșuri însîngerate și strigau în somn atît de tare cum strigă numai un husar beat, nu scăpau totuși nici un prilej de a privi toate astea. „Doamne, ce caznă!” țipau uneori multe dintre ele cuprinse de istericale, și închizînd ochii, întorceau capul; dar rămîneau totuși pe loc încă destulă vreme. Cîte unii din mulțime căscau larg gura și întindeau mîinile înainte, cuprinși de dorința de a se urca în capul altora ca să vadă de acolo cît mai bine. Din noianul de capete obișnuite și asemănătoare între ele, ieșea în vileag fața cîrnoasă a unui măcelar care urmărea cele ce se petreceau cu ochi de cunoscător, schimbînd cîte o vorbă-două cu meșterul făuritor de arme, căruia îi zicea „cumetre”, pentru că în zilele de sărbătoare se îmbătau amîndoi la aceeași cîrciumă. Unii vorbeau cu înfocare despre cele ce vedeau, iar alții făceau chiar prinsoare; dar cea mai mare parte o alcătuiau aceia care privesc tot ce se întîmplă în lume, scobindu-se în nas. În rîndul întîi, chiar lîngă mustăcioșii care alcătuiau garda civică, se zărea un șleahțic tînăr, care poate că nici nu era șleahțic, ci voia doar să pară, îmbrăcat ostășește; se gătise cu tot ce avea pe lumea asta în așa hal, că acasă la el nu mai rămăsese de bună seamă decît o cămașă zdrențăroasă și o pereche

de cizme scîlciate. La gît îi atîrnau unul peste altul două lănțișoare cu nu știu ce galben spînzurat de ele. Venise cu drăguța lui, Iuzîsea, și acum se întorcea mereu să vadă dacă nu cumva i-o fi pătat cineva rochia de mătase. Tînărul îi lămurea cu atîta siguranță tot ce vedea în jur, că să fi vrut mult și bine că nimeni n-avea ce adăuga. „Toată lumea asta, pe care o vezi adunată aici, Iuzîsea, suflețelul meu, a venit să se uite cum o să fie omoriți tîlharii. Iar acela, pe care-l vezi, suflețelul meu, cu securea și alte scule în mînă, e gîdele; el o să-i omoare. Cînd s-o porni să tragă pe roată sau să căznească într-alt chip, tîlharul acesta o să mai rămînă viu; dar cînd i-o tăia capul cu securea, apoi să știi, sufletul meu, că îndată o să-și dea duhul. Mai întîi o să țipe și-o să se zbată, dar de cum i-or tăia capul, n-o să mai simtă nevoie nici să strige, nici să mănînce, nici să bea, și asta, suflețelul meu, pentru că n-o să mai aibă cap.” Iar Iuzîsea asculta toate astea cu teamă și nesaț. Acoperișurile caselor erau înțesate de lume. Prin ferestruicile podurilor priveau mutre din cale-afară de ciudate, cu mustăți și un soi de bonețele pe cap. În balcoane, umbriți de baldachine, ședeau cei din protipendadă. Mînuța gingașă a unei domnițe, zîmbitoare și strălucitoare ca zahărul în albeața ei, se ținea de parmaclîc. Prealuminații pani, toți îndeajuns de grași, priveau cu înfățișare falnică. O slugă în haine bogate, cu mînecele suflecate, umbla printre ei, purtînd pe tavă tot soiul de băuturi și mîncăruri. Adeseori cîte o jucăușă cu ochii negri apuca dulciuri și fructe cu

mînuța ei albă și le arunca în mulțime. Atunci ceata de cavaleri înfometăți întindea care mai de care pălăriile ca să le prindă, iar un șleahitic înalt, care-i întrecea cu un cap pe toți ceilalți, îmbrăcat în veșmînt roșu ieșit de vreme, cu fireturi de aur înnegrite și ele, apuca prada cu ajutorul mîinilor sale lungi, o săruta, o ducea o clipă la inimă și numai după aceea o punea în gură. Un șoim privea și el din cușca lui aurită, atîrnată în balcon: cu capul înclinat într-o parte și cu un picior ridicat în aer, se zgîia la lumea adunată. Deodată însă mulțimea prinse a fremăta și de pretutindeni se auziră strigăte: „Iată-il!... îi aduce pe cazaci!... Cazacii!...” Veneau cu capetele descoperite, cu moțurile lor lungi și cu bărbi mari ce le crescuseră în închisoare. Nici teamă, nici încruntare nu se zărea pe chipurile lor, ci o mîndrie liniștită, senină. Veșmintele de postav scump se învechiseră în închisoare și atîrnau acum de pe ei ca niște zdrențe; nu se uitau la oamenii din jur, nici nu le făceau plecăciuni. În fața tuturor pășea Ostap.

Ce o fi simțit bătrînul Taras la vederea lui Ostap al său? Ce-o fi fost în inima lui? îl mîncea din ochi, ascuns în mulțime cum era, și nu lăsa să-i scape nici o mișcare. Robii se apropiau în acea clipă de locul unde trebuiau să-și primească moartea. Ostap se opri. El cel dintîi trebuia să soarbă pînă la fund cupa amarului. Atunci, învăluindu-i pe toți ai săi cu privirea, ridică mîna și strigă cu glas tare:

— Deie Domnul ca nici unul dintre ereticii care s-au adunat aici să nu auză, afurisiții, văicăreli din gura creștinului care îndură cazne în fața lor! Să nu rostească nici unul dintre noi vreo vorbă!

Și după ce grăi așa, se apropie de locul morții.

— Așa, fiule, bine ai grăit! spuse încetișor Bulba și își plecă în pământ capul albit de ani.

Iar gîdele smulse de pe Ostap zdrențele învechite, îi prinse mîinile și picioarele într-un fel de butuci de lemn anume lucrat și... Dar să nu mai tulburăm mintea cititorului înfățișîndu-i priveliștea chinurilor nemaipomenite, la auzul cărora i s-ar ridica părul măciucă. Ele izvorau din sălbăticia acelui veac cumplit, cînd omul trăia doar prin sîngeroase isprăvi ostășești care-i căleau sufletul, închizîndu-l simțămintelor înalte. Zadarnic unii, ce e drept puțini la număr, și care ieșeau din rîndul obișnuiților timpului, se ridicau împotriva acestor fapte îngrozitoare. Zadarnic regele și mulți cavaleri cu mintea luminată căutau să arate celorlalți că o asemenea sălbăticie nu face decît să ațîțe dorul de răzbunare al neamului căzăcesc. Dar puterea regelui și a celor luminați era nimic în fața samavolniciei și îndrăzelii dregătorilor statului, care prin lipsa lor de judecată, printr-o neînțelegere oarbă a viitorului, printr-o mîndrie copilărească și o fudulie ieftină, preschimbaseră sfatul bătrînilor într-o caricatură a cîrmuirii.

Ostap îndură chinurile și caznele ca un uriaș din poveste. Nici un strigăt, nici un geamăt nu scăpă de

pe buzele lui; nici măcar atunci cînd călăii începură să-i sfărîme oasele mîinilor și ale picioarelor, iar pîriitul lor înspăimîntător se auzi pînă departe în rîndurile privitorilor, învăluiți de o tăcere de moarte, cînd duduile își întoarseră ochii de la cel chinuit, nici măcar atunci nu-i scăpă un geamăt cît de mic și nici un mușchi nu i se clinti pe față. Taras stătea în mulțime cu capul plecat, iar ochii lui cătau cu mîndrie în sus și bătrînul încuviința: „Așa, fiule, așa!”

Dar cînd îl duseră pe Ostap la cele din urmă chinuri ale morții, tăria voinicului prinse parcă a șovăi. Își roti ochii împrejur: Dumnezeu mare! Numai oameni necunoscuți, numai fețe străine! De ar fi fost măcar cineva dintre cei dragi, acum cînd avea să-și dea sufletul. Nu tînguirile și plînsul măicuței lui slabe ar fi vrut el să audă în acel ceas, nici strigătele deznădăjduite ale unei neveste care și-ar fi smuls părul din cap și s-ar fi lovit cu pumnii peste sînul alb! Nu! Ar fi vrut să vadă în fața lui un bărbat cu tăria neclintită, care să-l răcorească prin vorbă înțeleaptă și să-l mîngîie în ceasul din urmă. Și iată că puterea lui sufletească îl părăsi, și Ostap strigă, cuprins de slăbiciune:

— Tată, unde ești? Mă auzi tu oare?

— Te aud! răsună deodată în tăcerea de mormînt, și toată mulțimea aceea fără număr se cutremură ca un singur om.

Parte din oștenii călări se repeziră să cerceteze cu grijă mulțimea. Iankel se îngălbeni la față ca un mort, și cînd cătanele se depărtară oleacă de dînsul, se

întoarce cu teamă ca să vadă ce face Taras; dar acesta nu mai era lângă el; parcă-l înghițise pământul.

XII

Dar iată că Taras nu pierise fără urmă. O sută douăzeci de mii de cazaci se arătară dintr-o dată la granițele Ucrainei. De data asta nu mai era o frîntură de oaste sau un pîlc ce pornea după pradă, sau în urmărirea tătarilor. Nu! Se ridicase semînția întreagă, pentru că se umpluse paharul răbdării! Se ridicase pentru a răzbuna batjocura adusă drepturilor sale, înjosirea datinilor, pîngărirea credinței strămoșești și a obiceiurilor sfinte, ocară adusă bisericilor, samavolniciile panilor străini, asuprirea poporului, unirea cu credința catolică, domnia rușinoasă a jidovilor pe pămîntul pravoslavnic – într-un cuvînt tot ce sporise și ațîțase din timpuri străvechi ura neîmpăcată a cazacilor. În capul a toată oastea asta multă ca frunza și ca iarba se afla tînărul dar neînfricatul hatman Ostranița, iar alături de el se ținea tovarășul lui umblat prin lume, bătrînul Gunea, care-i era sfetnic credincios. Opt polcovnici călăuzeau fiecare cîte un polc de douăsprezece mii de cazaci. Doi esauli mai mari și un purtător al bunciucului călăreau în urma hatmanului. În fruntea steagului celui mai de seamă, pășea mai-marele stegarilor, iar în depărtare,

fluturau în vînt multe steaguri și prapure. Un pîlc de purtători de semne duceau alte bunciucuri. Mai erau acolo și diferite feluri de luptători care alcătuiesc de obicei polcurile; cei de pe lîngă căruțe, oșteni de rînd, pisari, și alături de ei pedestrime și călărime. În afară de cazacii adunați prin recrutare, erau și volintiri aproape tot atît de mulți la număr. Se strînseseră de pretutindeni: din Cighirin, din Pereiaslav, din Baturin, din Gluhov, de prin părțile de jos ale Niprului, precum și de prin părțile lui de sus și de prin ostroave. Cai fără număr și sumedenie de care veneau pe cîmp. Și iaca, printre acei cazaci, printre acele opt polcuri, cel mai ales era unul, iar în capul lui se găsea Taras Bulba. Toate îi dădeau greutate asupra celorlalți: anii, înțelepciunea căpătată în luptele prin care trecuse, știința de a mînuî polcul și ura cea mai aprigă față de dușman. Pînă și cazacilor li se părea din cale-afară de cumplită cruzimea și răfuielile lui neomenoase. Capul lui nins de ani hotăra una și bună: foc și spînzurătoare; iar sfatul pe care-l dădea, cînd se adunau mai-marii oștirii, propăvăduia nimicirea.

Să trecem peste povestirea tuturor luptelor în care cazacii au arătat ce pot, și a întregii desfășurări a războiului dus de ei; toate acestea au fost scrise de mult în paginile letopisețelor. Și apoi se știe cum arată războiul dus pe pămîntul rusesc pentru credință: nu se află pe lumea asta o putere mai mare decît credința! Nebiruită și spăimîntătoare este această putere, asemenea stîncii care se înalță dintre valurile mării în veci clocotitoare și schimbăcioase, așezate în

mijlocul lor nu de mîna omenească. Din străfundurile mării își ridică ea spre ceruri pereții cu neputință de zdruncinat, alcătuiți numai și numai din piatră, și de pretutindeni se vede acea stîncă ce privește neînfricată, drept în față, valurile ce trec nesfîrșite pe lîngă ea. Vai de corabia care dă peste acea stîncă! Se prefac în așchii catargurile-i neputincioase și praf se alege de tot ce-a fost pe puntea ei, iar văzduhurile răsună cutremurate de chemările deznădăjduite ale călătorilor sortiți pieirii.

Pagini de letopiseț ne spun cu de-amănuntul cum fugeau oștenii leși din orașele liberate, cum au fost spînzurați nerușinații arendași jidovi, cît de neputincios s-a dovedit a fi hatmanul Nikolae Potoțki numit de rigă, cu toată nenumărata lui oștire, împotriva acestei puteri de nebiruit; cum zdrobit și urmărit și-a înecat el, într-un rîuleț de Doamne-ajută, floarea armatei sale; cum l-au împresurat puternicele polcuri căzăcești în tîrgușorul Polonîi și cum hatmanul leșesc, în deznădejdea lui, se legă în fața lor că o să stăruie pe lîngă rigă și pe lîngă dregătorii ceilalți ai statului ca să împlinească întru totul vrerea cazacilor, întorcîndu-le toate drepturile și pronomiile lor de odinioară. Dar nu erau atît de lipsiți de minte cazacii ca să se lase amăgiți de vorbele lui: știau ei din alte dăți cîte parale face legămîntul unui leah. Și nu s-ar mai fi fudulit Potoțki pe armăsarul său de șase mii de galbeni, atrăgînd asupra-și privirile doamnelor de neam mare și zavistia boierimii leșești, n-ar mai fi făcut gură la sfaturile dregătorilor, n-ar mai fi dat

ospețele strălucite în cinstea senatorilor, dacă nu i-ar fi venit în ajutor preoțimea rusă din târgușorul acela. Cînd au văzut cazacii că le ies înainte toți popii în odăjdii strălucitoare cusute cu fir, ducînd cruci și icoane, iar în fruntea lor pășește arhiereul cu crucea în mînă și cu mitră în cap, și-au plecat cu toții frunțile și s-au descoperit. Nimănui nu i-ar fi făcut ei pe voie, poate nici chiar regelui; dar în fața bisericii lor pravoslavnice n-au îndrăznit a se împotrivi și au făcut pe placul preoțimii: s-au învoit să-l slobozească pe Pototki împreună cu polcovnicii lui, după ce mai întîi aceștia le-au făgăduit cu jurămint să lase libertate tuturor bisericilor pravoslavnice, să dea uitării ura străveche dintre ei și să nu jignească prin nimic oștirea căzăcească. Numai unul din polcovnicii zaporojeni nu se învoi defel cu acea pace. Și polcovnicul acela era Taras. Smulgîndu-și un smoc din părul lui cărunt, el strigă:

— Tu, hatmane, și voi, polcovnici! Nu faceți treaba asta muierească! Nu vă încredeți în leși, că o să vă vîndă, ciinii!

Iar cînd pisarul polcului întocmi învoiala și hatmanul o cîntări cu mîna lui atotputernică, el își scoase paloșul de oțel curat și sabia scumpă turcească din fierul cel mai de soi, o frînse în două ca pe un bețișor și aruncă bucățile departe, una în dreapta și una în stînga, zicînd:

— Rămîneți dar cu bine! Așa precum cele două capete ale acestei săbii nu s-or mai uni în veci între ele pentru a alcătui iar o sabie întreagă, așa n-o să ne

mai întâlnim nici noi, frați cazaci, pe lumea asta. Luați aminte la cuvîntul meu de rămas bun, și zicînd așa, glasul lui prinse putere și se urcă spre înălțimi, căpătînd o tărie neobișnuită și tulburînd inimile tuturor prin vorbele lui de prooroc: o să vă mai aduceți voi aminte de mine în ceasul morții! Credeți că ați cumpărat liniștea și pacea? Credeți că o să mai domniți de aici înainte? O să domniți voi, fără îndoială, dar cu altfel de domnie: ție, hatmane, o să-ți jupoaie pielea capului, au să ți-o umple cu pleavă de hrișcă și multă vreme au să ți-o arate prin iarmaroace! Dar nici domniile voastre, boieri, n-o să vă purtați multă vreme capul pe umeri! O să vă prăpădiți prin beciuri umede, zidiți în hrube de piatră, dacă n-o să fiți fierți de vii în cazane, ca niște berbeci! Iară voi, cazacii mei, urmă dînsul întorcîndu-se către oamenii săi, care vreți să muriți de moarte bună? Nu pe cuptoare sau pe lavițe, vrednice numai de muieri, sau pe sub garduri de cîrciumi, ca orice netrebnici, ci de moarte căzăcească, moarte vrednică, toți pe același pat, ca mirele cu mireasa lui? Ori poate vreți să vă-nturnați pe la casele voastre, să vă lepădați de credința strămoșească și să duceți în spate popii leșești?

— Ba vrem să mergem cu tine, pan polcovnic! Cu tine! strigară într-un glas toți cei ce erau în polcul lui Taras și mulți alții trecură îndată de partea lor.

— Ei, dacă vreți să mă urmați pe mine, atunci haidem! făcu Taras, apoi își înfundă mai adînc căciula peste ochi, aruncă o privire aspră și amenințătoare celor care rămîneau și, îndreptîndu-și voinicește

statura în șa, le strigă alor săi: Fie ca nimeni să nu aibă a ne pomeni vreodată cu o vorbă de ocară! Și acum haideți, feții mei, în ospete la papistași!

Și zicînd așa, dădu bici calului; în urma lui se înșirui pe drum tabăra de o sută de căruțe și porniră o dată cu ele mulți cazaci călări și pedestri. Iar Taras se mai întoarse o dată în șa, amenințîndu-i din ochi pe toți cei rămași, și privirile lui aruncau fulgere de mînie. Nimeni nu îndrăzni să-i oprească din drum. Polcul lui Taras plecă în ochii întregii oștiri și multă vreme și-a mai întors capul bătrînul Bulba, amenințînd întruna.

Iar hatmanul și polcovnicii cu sufletele tulburate stăteau duși pe gînduri și tăceau cuprinși parcă de o presimțire apăsătoare.

Și nu degeaba proorocise Taras: toate se izbîndiră întocmai, după cuvîntul lui. Nu trecu mult și după trădarea de la Kanev, capul hatmanului și ale multora dintre tovarășii lui cei mai de seamă fură trase în țepă.

Dar Taras? Taras își făcea mendrele prin toată țara leșească, împreună cu polcul său: optsprezece tîrguri și vreo patruzeci de biserici papistașe fură mistuite de focul pus de el și acum se îndrepta spre Cracovia. Mulți leși de tot soiul măcelărise în drumul său, multe palate dintre cele mai frumoase și mai bogate jefuise și nimicise; cazacii lui deschiseseră și vărsaseră pe jos mieduri și vinuri vechi de sute de ani, păstrate cu grijă în beciurile panilor, ciopîrtiseră și arseseră postavuri

scumpe, veșminte și tacîmuri ascunse în cămări. „Nu cruțați nimic!” le spunea întruna Taras. Și cazacii n-aveau milă nici măcar de duducile sprîncenate ori de fetele cu fața ca laptele și pieptul ca zăpada, care nu-și găseau mîntuire nici la porțile altarului. Taras le ardea de vii, cu altare cu tot. Cîte brațe albe ca neaua s-au înălțat spre ceruri în vîlvătai, o dată cu strigăte atît de jalnice, că pînă și țărîna cea mai rece s-ar fi cutremurat la auzul lor și iarba cîmpului s-ar fi așternut pămîntului de jale... Dar surzi rămîneau la orice durere cazacii cu sufletele împietrite, care ridicau în vîrful sulitelor pînă și copilașii de pe ulițe și-i aruncau în foc. „Asta să vă fie pentru sufletul lui Ostop, leși afurisiți!” se mulțumea doar să spună Taras. Și făcea praznic de asta, întru pomenirea lui Ostop, în orice tîrg unde pătrundea, pînă cînd ocîrmuirea leșească își dădu seama că isprăvile lui Taras erau ceva mai mult decît o cotropire obișnuită și îl trimiseră pe același Potoțki, cu cinci polcuri, dîndu-i poruncă să-l prindă pe Taras, fie ce-o fi.

Timp de șase zile au scăpat cazacii de urmăritori, umblînd pe drumuri lăuntrice; caii lor, abia de puteau îndura goana nebunească care-i apăra pe cazaci. Dar Potoțki, de astă dată, fu la înălțimea poruncii primite: el îi urmări neobosit pe cazaci, pas cu pas, și-i ajunse din urmă pe malul Nistrului, unde Bulba se statornicise într-o cetate părăsită, pe jumătate dărîmată, ca să-și lase oamenii să se mai hodinească.

Cetatea aceea se înălța chiar pe piscul înalt al malului povîrnit, deasupra apelor Nistrului, cu bucata

de meterez ce-i mai rămăsese și zidurile-i aproape dărîmate. Iar piscul stîncos al malului era presărat cu pietriș și fărîme de cărămidă și părea gata să se prăvale în orice clipă, jos în prăpastie. Acolo, în acel loc îi împresură pe cazaci hatmanul regelui, Potoțki, care se apropiase din cele două părți ale cetății ce dădeau spre cîmpie. Patru zile în șir s-au bătut cazacii și au ținut piept leșilor, apărîndu-se de ei cu cărămizi și pietre. În cele din urmă însă, puterile cazacilor se istoviră, și cum nu mai aveau nici cu ce să se bată, Taras hotărî să facă o spărtură prin rîndurile dușmanilor. Și ce să vezi? Izbutiră într-adevăr cazacii să-și croiască drum printre leși. Și cine știe? Poate i-ar fi scăpat și de astă dată caii lor iuți la picior, cînd deodată, chiar în toiul goanei, Taras se opri strigînd: „Staa! Mi-a picat luleaua! Nu vreau nici ea măcar să ajungă în mîinile afurisiților de leși!” Și se aplecă bătrînul hatman și prinse a cotrobăi prin iarbă după luleaua cu tutun, tovarășă nedespărțită pe uscat și pe apă, în război și acasă. În vremea asta îl ajunseră din urmă, în goana mare, o ceată de leși, și-l apucară de umerii puternici. Își scutură Bulba mădulele, dar nu mai căzură la pămînt vrăjmașii care-l apucaseră, cum se întîmpla înainte vreme.

„Ehei, bătrînețe, bătrînețe!” spuse atunci bătrînul cazac și-l podidi plînsul. Dar nu era de vină bătrînețea, ci o putere mai mare, care-i biruise puterea: ca la vreo treizeci de ostași se agățaseră de mîinile și de picioarele lui.

„Am prins cioara! strigau leșii. Rămîne să vedem acum în ce chip am putea să-l cinstim mai bine pe cîinele ăsta!” Și hotărîră să-l ardă de viu în ochii tuturor, primind pentru asta și încuviințarea hatmanului lor. Chiar în acel loc se afla și un copac uscat, cu vîrfurile despicate de trăsnet. Îl legară vrăjmașii cu lanțuri de fier de trunchiul copacului, îi ținuseră mîinile în cuie și săltînu-l mai sus, ca să fie zărit de pretutindeni, se apucară să clădească rugul chiar la rădăcina copacului. Dar nu la rug privea Taras și nu la focul care trebuia să-l mistuie se îndreptau gîndurile lui, ci privea inimosul bătrîn într-acolo unde cu focuri de flintă se apărau cazacii lui; de pe înălțimea pe care se găsea, vedea totul ca în palmă.

— Puneți mîna, băieți, puneți mîna cît mai iute pe colnicul din spatele pădurii, striga el. De acolo n-au cum să vă ia!

Dar vîntul nu-i duse vorbele pînă la cazacii lui.

— O să se prăpădească, o să se prăpădească de-a surda, mai spuse Bulba cu deznădejde și privi în jos, unde scînteiau apele Nistrului. Și deodată ochii i se aprinseră de bucurie: văzu patru cîrme de luntre ce se zăreau printre tufișurile malului, și adunîndu-și toate puterile, strigă cît îl ținea gura:

— Dați-vă spre mal, spre mal, băieți! Țineți poteca ce coboară prin stînga! Jos sînt niște luntri! Luați-le pe toate, ca să nu vă urmărească.

De astă dată vîntul bătea din altă parte și toate vorbele lui fură auzite de cazaci. Dar pentru acest sfat,

Bulba primi numaidecît o lovitură grozavă de măciucă în cap și toate prinseră a juca în fața ochilor lui.

Ca vîntul și ca gîndul se repezîră cazacii pe poteca cea repede; dar următorii nu le dădeau pas! Și cînd văzură fugarii că poteca se răsucește, cotește și se duce șerpuint în lături, spuseră cu toții: „Ia, hai, tovarăși! Fie ce-o fi!” Apoi se opriră o clipă locului, își ridicară în sus biciuștile și scoaseră cîte un şuierat. Iar caii lor tătărăști se desprinseră de pămînt, se întinseră în văzduh ca niște șerpi, zburară peste prăpastie și căzură drept în Nistru. Numai doi din toată ceata nu ajunseră în apă, ci prăbușindu-se de sus peste colțuri de stînci, se zdrobiră de moarte cu cai cu tot, fără măcar să scoată un strigăt. În vremea asta, ceilalți cazaci porniră înot apa rîului, călări cum erau, și se apucară să desprindă luntrile. Iar leșii se opriră la marginea prăpastiei, minunîndu-se de nemaiauzita ispravă căzăcească și întrebîndu-se, să sară ori ba? Unul dintre ei, un polcovnic tînăr, cu sîngele iute și fierbinte, fratele frumoasei care-l vrăjise pe sărmanul Andrii, nu mai stătu să se gîndească și se repezi năprasnic, cu calul său, pe urmele cazacilor. Dar făcu de trei ori tumba în văzduh și căzu drept peste colțurile ascuțite ale stîncilor, care-l sfîrtecară în bucăți; așa pieri el în prăpastie, iar creierii lui amestecați cu sînge împrôșcară tufișurile ce creșteau pe pereții ei colțuroși.

Cînd se dezmetici Taras Bulba de pe urma loviturii primite și se uită în Nistru, cazacii lui ședeau în luntri și vîsleau cu lopețile; de sus ploua cu gloanțe peste ei,

dar gloanțele nu-i ajungeau... Și ochii bătrînului hatman scînteiară de bucurie.

— Cu bine, fraților! le strigă el de sus. Să nu mă uitați și chiar în primăvara care vine să vă întoarceți din nou încoace și să petreceți cum se cade! Ei? I-ați prins, leși afurisiți? Credeți că se află pe lumea asta ceva care să poată înspăimînta un cazac? Așteptați numai că o să vină vremea cînd o să aflați de-a binelea ce înseamnă credința pravoslavnică rusească! Chiar de pe acum simt popoarele mai îndepărtate și mai apropiate că o să se ridice într-o zi pe pămîntul rusesc un țar al lui și că n-o să se afle putere pe lume care să-i poată ține piept!...

...Iar limbile de foc și începură să se ridice de pe rug, și cuprinzînd picioarele lui Taras învăluiră în vîlvătăi tot copacul. Dar se găsesc oare pe lumea asta ruguri, cazne ori vreo altă putere care să înfrîngă puterea rusească?

Apă mare e Nistru și multe coturi mai are, mult stufăriș, multe grinduri de nisip, da' și multe bulboane adînci! Fața rîului lucește ca oglinda, și răsună de glasurile ascuțite ale lebedelor; semeț și repede spintecă apele lui mîndra rață sălbatică și mulți fluierari gulerați cu gușe sîngerii, precum și alte păsări de baltă sălășluiesc în păpurișurile de lîngă mal. Cazacii lunecau ușor în bărcile lor înguste cu două cîrme, vîslind toți deodată cu lopețile, ocolind cu grijă prundurile, speriind stoluri întregi de păsări și

nu mai conteneau să-l pomenească pe hatmanul lor.

SFÎRȘIT

